

Vallankäyttö ruokailutilanteessa Vanhemman ja lapsen väliset diskurssit

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Kotitalousopettajan opintosuunta
Pro gradu -tutkielma
Kotitaloustiede
Kesäkuu 2018
Kati Oikarinen

Ohjaaja: Hille Janhonen-Abruquah

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen		
Tekijä - Författare – Author Kati Oikarinen		
Työn nimi - Arbetets titel Vallankäyttö ruokailutilanteessa – vanhemman ja lapsen väliset diskurssit		
Title The Use of Power at the Family Dinner Table – Discourses between Parent and Child		
Oppiaine - Läroämne – Subject Kotitaloustiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Hille Janhonen- Abruquah	Aika - Datum - Month and year Kesäkuu 2018	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 111 s + 9 liites.
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja siinä näyttäytynyttä vallankäyttöä. Vallankäyttöä tarkasteltiin lapsiperheiden arkisissa ruokailutilanteissa ja niissä käytyjen yhteisten keskustelujen kautta. Näkökulmana oli vanhemman vallankäyttö eli millaisten kielellisten vaikuttamisen keinojen avulla vanhempi yrittää vaikuttaa etenkin lapsen syömiskäyttäytymiseen. Toisena tutkimuskysymyksenä oli kuvailla perheen ruokapuhetta eli mistä vanhempi ja lapsi keskustelivat yhdessä. Tutkimuksen avulla halutaan tehdä näkyväksi perheiden ruokapöytäkeskustelujen monimuotoisuus ja rikkaus sekä avata siten erilaista tarkastelukulmaa perheiden arjesta ja vuorovaikutuksesta kasvatus- ja kotitaloustieteen kentälle.</p> <p>Tutkimuksen lähestymistapana ja analysointimenetelmänä oli diskurssianalyysi, jonka avulla vuorovaikutuksen mikromaiseman tarkastelu oli mahdollista. Tutkimusaineisto koostui kolmen lapsiperheen ruokapöytäkeskusteluista. Kaikki perheet olivat ydinperheitä, joissa oli isä, äiti ja yksi noin 3-vuotias lapsi. Kahdessa perheessä oli myös vauvaikäinen pikkusisarus. Aineisto hankittiin äänitallentamalla perheiden ruokapöytäkeskustelut kolmen vuorokauden ajalta. Äänitallentaminen tapahtui ilman tutkijan läsnäoloa perheen luonnollisissa tilanteissa pääsääntöisesti kotona. Aineisto sisälsi yhteensä 45 ruokailutilannetta ja 9h25min äänitallenneaineistoa, joka litteroitiin analysointia varten. Äänitallenneaineistoa täydennettiin ruokailupäiväkirjoilla, jonka avulla saatiin tarkempaa tietoa ruokailun ajankohdasta, paikasta ja siihen osallistuneista henkilöistä.</p> <p>Vanhemman ja lapsen yhteisessä ruokailutilanteessa ilmeni runsaasti ruokapuhetta, joka näyttäytyi moninaisena. Pääpaino keskusteluissa oli syömiseen liittyvällä puheella, mutta ruokailutilanteissa esiintyi myös muuhun toimintaan ja lapsiperheen käytännön arkeen, ympäristöön sekä menneisiin ja tuleviin tapahtumiin liittyvää puhetta. Vallankäyttöä ilmeni kaikissa perheissä monin tavoin, joista yleisimmin vanhempi käytti suostuttelun eri keinoja. Myös palkitsemista, auktoriteettiaseman käyttöä, kehumista, uhkailua ja miellyttämistä esiintyi vanhemman ohjatessa lapsen syömistä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord valta, vuorovaikutus, diskurssianalyysi, perhe, vanhempi-lapsi -suhde		
Keywords power, interaction, discourse analysis, family, parent-child relationship		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, keskustakampuksen kirjasto		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet – Faculty Educational Sciences		
Tekijä - Författare – Author Kati Oikarinen		
Työn nimi - Arbetets titel Vallankäyttö ruokailutilanteessa – vanhemman ja lapsen väliset diskurssit		
Title The Use of Power at the Family Dinner Table – Discourses between Parent and Child		
Oppiaine - Läroämne – Subject Home economics		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Hille Janhonen-Abuquah	Aika - Datum - Month and year June 2018	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 111 pp. +9 appendices
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>The aim of this study was to examine the interaction between parent and child and the use of power. The use of power was examined during families' everyday meal times and through the conversations taking place at the dinner table. The viewpoint was the parent's use of linguistic power and its different forms by means of they tried to influence on the eating behavior of the child. The secondary research question concerned the family dinner talk and what the parent and child discussed together. This study hopes to highlight the diversity and richness of mealtime conversations and open a different viewpoint to the fields of educational and home economics science and the studies of family and everyday life.</p> <p>The approach and research method chosen was discourse analysis, which enabled closely examining how the two parties interact. The research material consisted of the mealtime conversations of three families. Each was a nuclear family consisting of a father, a mother and a child of around three years. Two of the families also had an infant sibling. The research material was obtained by recording mealtime conversations during the three days. The recordings occurred primarily at home, in natural family circumstances, with the researcher absent. The research material included 45 mealtime situations and the recordings amount of 9h25min, which were transcribed for analysis. The recordings were accompanied by dinner journals containing specific information about time of day, place and people present.</p> <p>Substantial amount of diverse dinner talk took place between parent and child. Talk concerning eating was most common, but there was also talk of other activities, the day-to-day life of the family, their surroundings and past and future events. The use of power appeared in all families in a variety of ways. The most common form of power by the parent was persuasion, but also rewarding, invoking authority, praise, threatening and gratification all manifested themselves while parents tried to influence on the eating behavior of the child.</p>		
Avainsanat – Nyckelord valta, vuorovaikutus, diskurssianalyysi, perhe, vanhempi-lapsi -suhde		
Keywords power, interaction, discourse analysis, family, parent-child relationship		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited University of Helsinki, City Centre Campus Library		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	VANHEMPI-LAPSIVUOROVAIKUTUSSUHDE	3
	2.1 Sosiaalinen vuorovaikutus	3
	2.2 Ruokailutilanne vuorovaikutuskontekstina	9
3	VALTA JA KIELEN KÄYTTÖ	13
	3.1 Vallan määrittelyä	13
	3.2 Kieli ja keskustelu	19
	3.3 Kielelliset vallankäytön muodot	26
	3.3.1 Suostuttelu	27
	3.3.2 Argumentointi	29
	3.3.3 Muita kielellisen vallankäytön muotoja	32
4	TUTKIMUSASETELMA	37
	4.1 Etnometodologia	37
	4.2 Sosiaalisesti rakentuva todellisuus	39
	4.3 Diskurssianalyysi	42
	4.4 Tutkimuskysymykset	46
5	TUTKIMUSAINEISTO	48
	5.1 Aineiston hankinta ja tutkittavat	48
	5.2 Aineiston kuvaus	53
6	AINEISTON ANALYSOINTI	58
	6.1 Litterointi	58
	6.2 Analysointimenetelmät	62
7	VANHEMMAN VALLANKÄYTTÖ RUOKAPÖYTÄKESKUSTELUISSA	69
	7.1 Lapsen ja vanhemman yhteinen ruokapuhe	69
	7.2 Syömisdiskurssi	73
	7.3 Toiminnan diskurssi	82
	7.4 Ympäristödiskurssi	86
	7.5 Meidän arki -diskurssi	88
8	TULOSTEN YHTEENVETO	93
	8.1 Diskurssien tarkastelua	93
	8.2 Vallankäytön tarkastelua	95

9 LUOTETTAVUUS	98
10 POHDINTAA	104
LÄHTEET	106
LIITTEET	112

TAULUKOT

Taulukko 1. Tutkimusperheet.	49
Taulukko 2. Ruokailutilanteiden tapahtumapaikat ja määrät.	49
Taulukko 3. Tutkimusaineiston kuvaus: Perhe A.....	55
Taulukko 4. Tutkimusaineiston kuvaus: Perhe B.....	56
Taulukko 5. Tutkimusaineiston kuvaus: Perhe C.	57
Taulukko 6. Puheensävyt ja niiden esiintyvyys.	81

KUVIOT

Kuvio 1. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.	36
--	----

1 Johdanto

Vanhemman ja lapsen välinen ruokailutilanne on arkinen kohtaauspaikka, joka tarjoaa kuitenkin näyttämön monimuotoisille ilmiöille. Päivän aikana yhdessä ruokailullaan useamman kerran tai vanhempi ainakin jakaa lapsen kanssa ruokailuhetken tavalla tai toisella. Ruokailutilanne lapsen kanssa voi olla tasavertainen kohtaaminen ja arjessa pysähtymisen hetki, jolloin vanhemmalla on mahdollisuus ihmettelyyn yhdessä lapsen kanssa ja kokemusmaailman jakamiseen. Toisaalta siinä voi esiintyä jännitteitä ja haastaviakin elementtejä. Ruokailutilanne on dynaaminen, muuttuva ja siinä tapahtuva vuorovaikutus vanhemman ja lapsen välillä voi näyttäytyä epäsymmetrisenä. Vanhempi auktoriteetin roolissaan käyttää valtaa eri tavoin, jotta tavoite saada lapsi syömään haluttu ruoka toteutuisi ja ruokailun päämäärä näin ollen saavutettaisi. Vallankäyttö voi näyttäytyä kuitenkin vastavuoroisena, avoimena tai piilossa olevana.

Tämän tutkimuksen keskiössä on vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa ilmenevä vanhemman vallankäyttö, joka näyttäytyy perheen ruokapöytäkeskusteluissa. Vallankäyttöä tarkastellaan ilmiötasolla, mutta tuoden kuitenkin kaikki sen vivahteet ja moninaisuus näkyväksi. Gjerstad (2015, 13) toteaa, että valta ei ole vain hyvää tai pahaa, vaan usein se sisältää myös harmaan sävyjä. Valta kuuluu ihmissuhteisiin ja se on läsnä lähes koko ajan jossain muodossa. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole arvottaa, arvioida tai analysoida vanhempien kotikasvatusta sen perusteella, millaista vallankäyttöä perheessä ilmenee tai miten paljon sitä vuorovaikutuksessa näyttäytyy. Tavoitteena on pikemminkin tuoda vallankäyttöä näkyväksi, koska sen moninaisuuden ymmärtäminen voi tuoda uutta näkökulmaa vuorovaikutuksen ja arjen tutkimukseen. Valtaa ja vallankäyttöä on tutkittu perinteisesti yhteiskuntatieteissä ja sosiaalipsykologian kentällä sekä jonkin verran kasvatustieteissä. Uskon, että vuorovaikutuksen tutkimus vallan näkökulmasta tuo kiinnostavan tuulahduksen myös kotitaloustieteen pariin.

Kauppilan mukaan (2005, 179) keskustelu on sosiaalisen vuorovaikutuksen perusmuoto, jossa kieltä käytetään järjestelmällisesti, luovasti ja tavoitteisesti ihmis-

ten kesken. Ruokailutilanteessa käyty keskustelu voi kertoa meille paljon vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta ja sitä kautta arkiset hetket voivat saada uusia ulottuvuuksia. Tässä tutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu siihen, mitä ruokailutilanteessa puhutaan eli mitä on vanhemman ja lapsen välinen ruokapuhe. Toisaalta halutaan selvittää, miten kieltä käytetään eli millaisia kielellisen vaikuttamisen eli vallankäytön keinoja vuorovaikutussuhteessa näyttäytyy.

Tutkimuksen lähtökohta kumpuaa myös metodisesta kiinnostuksesta. Koin erittäin mielenkiintoiseksi ja haasteelliseksi tutustua ja sukeltaa minulle täysin uuden tutkimusmenetelmän pariin. Diskurssianalyttinen lähestymistapa tutkia keskustelua ja vuorovaikutusta mikrotasolla tuntui kutsuvan minua puoleensa. Diskurssintutkimus on monitieteistä, kuten myös kotitaloustiede, mutta jostain syystä nämä kaksi ovat harvemmin kohdanneet toisensa. Diskurssianalyysissä kielenkäyttö ymmärretään toiminnaksi, jossa sanat, lauseet ja keskustelu ovat tekoja (Juhila & Suoninen, 1999, 238). Pietikäinen & Mäntynen (2009, 18) ovat todenneet, että diskurssintutkimuksen keskiössä ovat kieli, toiminta ja tilanne sekä näiden välinen vuorovaikutus. Kotitaloustieteessä Korvela (2003) on tutkinut perheen kotona tapahtuvaa toimintaa, jossa perheenjäsenten tekemiset ja keskustelut muodostavat perheen arjen. Videotallennus- ja analysointimenetelmät mahdollistivat arjen mikrotason tarkastelun.

Suoninen (2010, 30) puhuu alhaalta ylös -tulokulmasta, jolloin sosiaalisen elämän ilmiöitä lähestytään siltä kannalta, miten me ihmisinä rakennamme eli konstruomme sosiaalista todellisuutta vuorovaikutuksen kautta. Tällöin tarkastellaan ihmisten arkista toimintaa ja kanssakäymistä. Vuorovaikutuksen tutkimisessa oleellinen tekijä on autenttisten tilanteiden tutkiminen. Tämän tutkimuksen aineisto on hankittu äänitallentamalla lapsiperheiden arkikeskusteluja ruokailutilanteissa, joissa tutkijana en ole ollut läsnä. Tutkielma avaa näkökulmia vuorovaikutuksesta, vanhempi-lapsisuhteesta, keskustelun merkityksestä ja siinä näyttäytävästä kielellisestä vallankäytöstä.

2 Vanhempi-lapsi -vuorovaikutussuhde

Tässä luvussa tarkastellaan tämän tutkimuksen peruselementtiä eli vuorovaikutusta ja kuvataan sosiaalisen vuorovaikutuksen erilaisia määritelmiä. Vuorovaikutuksen tutkimusta esitellään etenkin kotitaloustieteen näkökulmasta. Toisessa alaluvussa vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus tarkentuu ruokailutilanteeseen ja sen eri merkityksiin lapsiperheissä. Arjen tutkimusta ja siihen liittyvän ruokapöytäkeskustelujen merkityksiä kuvataan suomalaisten ja kansainvälisten tutkimusten kautta.

2.1 Sosiaalinen vuorovaikutus

Vuorovaikutus sisältää säännönmukaisia piirteitä, mutta myös yllätyksellisyyttä, mikä tekee sen ymmärtämisestä haastavaa. Osallisena on aina vähintään kaksi osapuolta, jotka ovat riippuvaisia toisistaan ja joille toisten vuorovaikutussiirrot jäävät osittain arvoitukseksi. Tämän vuoksi vuorovaikutusta on haastavaa selittää tyhjentävästi. Englanninkielisestä kirjallisuudesta pohjautuva termi interaktio asosioi johonkin sellaiseen, joka muotoutuu ihmisten välille (inter) ja joka ei ole pelkkää vaikutusta vaan pikemminkin toimintaa (aktio). Toisinaan puhutaan dialogista, kun tarkoituksena on kuvata osapuolten välilleen rakentamaa yhteistoimintaa. Suoninen toteaa, että interaktio kuvaa paremmin vuorovaikutuksen maailmaa kuin suomen kielessä käytetty käsite vuorovaikutus, josta saattaa tulla mekaanisempi kuva vuorottaisesta vaikuttamisesta toiseen. (Suoninen, 2010, 30-32.)

Sosiaalista vuorovaikutusta tapahtuu monilla eri tasoilla, mutta yksityisintä se on silloin, kun ihminen on sisäisesti erilaisten sosiaalisten mielikuvien kanssa. Toisaalta vuorovaikutus voidaan nähdä yksilön ja yhteiskunnan välisenä, josta se kiertyy osittain takaisin intiimeimmälle tasolle sosialisatioprosessin ja kulttuurisen vaikuttamisen kautta. Sosiaalisilla ja kulttuurisilla merkityksillä on vaikutusta ihmisen toimintaan ja ne ovat osa sosiaalista vuorovaikutusta. (Vilkkumaa, 1998, 225-227.) Helkama, Myllyniemi & Liebkind (2005, 211) toteavat ihmisten välisen vuorovaikutuksen olevan sosiaalisuuden solmukohta, jossa muodostuu yksilön

persoonallisuuden sosiaaliset puolet. Samalla rakennetaan ja ylläpidetään sosiaalista järjestelmää eli organisaatioita ja instituutioita.

Myllyniemi (1990) on kutsunut (ks. Pirttilä-Backman & Keso, 1998, 53) sosiaalisen vuorovaikutuksen järjestelmää vakiintuneiksi tavoiksi kohdata toisensa välittömässä kanssakäymisessä ja on laatinut neljä toisistaan poikkeavaa järjestelmää kuvaamaan sosiaalista vuorovaikutusta. Yleensä vuorovaikutuksessa on havaittavissa samanaikaisesti elementtejä useammasta järjestelmästä. Vanhin vuorovaikutusjärjestelmä on *hierarkkinen*, jolloin yhteisöön muodostuu tunnistettu ja vakaa kilpailuasemien järjestys eli dominointihierarkia. Yksilöt ovat egoistisia kilpailijoita, jotka eivät luovu eduista, joiden puolustamiseen heillä on voimavaroja. Mikäli on riittävästi resursseja, motivoidutaan uhmaamaan, mutta muulloin hierarkkinen asema näytetään alistumis- ja dominointielein.

Konformistisessa vuorovaikutusjärjestelmässä dominointi on sidoksissa yleisesti tunnettuihin käyttäytymisnormeihin. Yhteisössä jäsenet sopeuttavat omaa toimintaansa normeihin ja samalla valvotaan toisten konformistisuutta. Tällaiselle yhteisölle on ominaista pysähtyneisyys ja traditionaalisuus, jolloin säännöistä poikkeaminen on rangaistavaa ja vieraat vaikutteet uhka. *Rationaalisesti organisoidussa vuorovaikutusjärjestelmässä* yhteistoiminta nähdään tavoitteellisenä toimintana. Tämä edellyttää sovitusta säännöistä ja tavoitteista kiinnipitämistä sekä työnjakoa, mutta erityisesti yhteisön jäsenten keskinäistä vuoropuhelua. (Pirttilä-Backman & Keso, 1998, 53-54.)

Vuoropuhelun muuttuessa rationaalisuutta suosivaksi vuorovaikutustavaksi, voidaan puhua keskustelusta. *Keskustelu* on sosiaalisen vuorovaikutuksen neljäs järjestelmä. Tällöin keskustelun eli kielen, puheen ja vuoropuhelun tehtävänä on yhteistoiminnallinen tarkkaavaisuuden suuntaaminen. Tavoitteena on ylläpitää ja virittää yhteistä näkemystä, jota kuitenkin muutetaan jossain määrin koko ajan. Näitä puheella aikaansaatuja muutoksia kutsutaan kontribuutioiksi, joita puhujan on sidottava edellä puhuttuun kommentoimalla eli hyväksymällä tai kieltämällä. Keskustelua voidaan ylläpitää vain tuomalla esiin muutoksia tai korjauksia esitettyihin näkemyksiin. Vapaassa keskustelussa on mahdollista puhua mistä vaan ja kenen tahansa puhetta voi kommentoida. Arkiset vuorovaikutustilanteet eivät

näyttäytyä yleensä vapaana keskusteluna, koska esimerkiksi hierarkkiset riippuvuussuhteet ja konformistiset normit voivat estää vapaata keskustelua. (Pirttilä-Backman & Keso, 1998, 54-55.)

Keskustelua saatetaan pitää vähäpätöisenä, ”pelkkänä puheena”, mutta on syytä huomioida, että keskustelu on ensisijainen väline, jonka avulla sosiaalista vuorovaikutusta tapahtuu. Kodeissa perheenjäsenet liittyvät toisiinsa puheen tai hiljaisuuden kautta. (Silverman, 2006, 203; Silverman, 2000, 821.) Vuorovaikutusprosessin yksi olennainen piirre on mahdollisuus neuvotella. Tällöin on mahdollisuus näkökulmien vaihteluun ja samalla syntyy linjauksia siitä, mihin suuntaan sosiaalinen todellisuus ja neuvottelevien osapuolien asema myöhemmin rakentuvat. (Suoninen, 2010, 31.) Korvelan (2003, 149-150) tutkimus osoitti, että kotona tapahtuvia neuvotteluja voidaan käydä sanojen välityksellä sekä tekojen avulla. Neuvottelu voi tarkoittaa perheenjäsenten tekojen yhteensovittamista etenkin silloin, kun teot ovat jännitteisessä suhteessa keskenään.

Kun kiinnostuksen kohteena on kasvokkainen vuorovaikutus, yksilö, ryhmät ja ihmisten jokapäiväinen elämä, puhutaan usein mikrososiologiasta. Kun tarkastellaan yhteiskunnallisia rakenteita ja instituutioita, on kyse makrososiologiasta. Nämä näkökulmat eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois, vaan pikemminkin täydentävät. (Saaristo & Jokinen, 2013, 59.) Goffman (1983) oivalsi aikoinaan (ks. Ruusuvoori, 2010, 294), että sosiaalista vuorovaikutusta on syytä tutkia itsenäisenä, omalakisena järjestelmänä, koska sosiaaliset asemat ja suhteet muovautuvat ja uusiutuvat ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa heidän oman toiminnan tuloksena. Vuorovaikutusjärjestyksen dynamiikkaa tutkimalla on mahdollista saada esiin vuorovaikutusta ja toisen toimintaa ohjaavia ja resursoivia orientaatioita ja toisen tapaa hahmottaa maailmaa.

Ihmisten arkisen toiminnan ja vuorovaikutuksen ymmärtämisessä voidaan hyödyntää muun muassa roolin käsitettä. Se korostaa muiden ihmisten tärkeyttä arkiselle toiminnalle, jolloin olemme ikään kuin näyttämöllä, jossa muiden toimijoiden eli yleisön saamat vaikutelmat ovat keskeisiä. Rooli määrittellään odotusten kokonaisuudeksi, joita yksilöön kohdistuu, kun hän toimii tietyssä tehtävässä. Saman roolin sisällä toimija voi ottaa erilaisia asemia eli positioita, jotka kutsuvat

vuorovaikutuskumppaneita erilaisiin reaktioihin ja ohjaavat siten koko vuorovaikutusprosessia eri suuntiin. (Suoninen, 2010, 32.)

Kotitaloustieteessä on tarkasteltu vuorovaikutusta kysymällä, mikä on perheen vuorovaikutuksen ydinilmiö ja mitkä ovat ne ehdot, joiden kautta ihanteellinen vuorovaikutus voisi toteutua. Haverisen ja Martikaisen (2004) tutkimuksen lähtökohtana toimi Aristoteleen käsitys käytännön toiminnasta toisaalta poiesis-tyyppisenä ja toisaalta praksis-tyyppisenä. Poiesis-toiminta viittaa sellaiseen käytäntöön, jossa aikaansaannos on aineellista, kun taas praksis-toiminnassa keskeistä on inhimillinen vuorovaikutus. Yhtenä tutkimusaineistona toimi perheissä kuvattu videomateriaali ja sitä tarkasteltiin kolmen ominaisuuden kautta: osallistuminen (epätasainen – tasainen), läsnäolon luonne (jonkun – kaikkien ehdoilla) ja ilmapiiri (kylmä – lämmin). Ydinkategoriaksi muodostui välittämisen ilmapiiri, jonka ominaisuuksia olivat lämmin tunneilmasto, kaikkien ehdoilla tapahtuva yhdessä-olo ja vanhempien kanssa neuvottelevassa sävyssä käytävät keskustelut. (Haverinen & Martikainen 2004; 1-2, 13, 67.)

Vuorovaikutuksen laatua arjen hallinnassa on tutkinut Haverinen (1996) kotitaloustieteen väitöskirjassa. Vuorovaikutuksen tarkastelussa käytettiin apuna Habermasin (1981) teoriaa kotitalouden jaottelemisesta kolmeen toimintatyyppiin: instrumentaaliseen, strategiseen ja kommunikatiiviseen toimintaan. Tässä tarkastellaan lähemmin strategista ja kommunikatiivista toimintaa. Strategisessa toiminnassa on keskiössä sosiaalinen tilanne, jossa pyritään vaikuttamaan toisen henkilön toimintaan, jolloin toiminta on suuntautunut tulokseen. Kommunikatiivinen toiminta on puolestaan sosiaalista vuorovaikutusta, jossa tavoitteena on molemminpuolinen yhteisymmärrys. Toiminnan päämäärästä ja tarvittavista keinoista neuvotellaan tasavertaisesti yhdessä. (Haverinen, 1996, 125.)

Strateginen toiminta kotitaloudessa liittyy keskeisesti kotitalouden kasvatustehtävään, jossa on mukana kielellisen vuorovaikutuksen kautta tapahtuvaa vallankäyttöä. Tällöin vuorovaikutuksessa on mukana vastuullisuuden elementti. Strategisessa mielessä vastuun ottaminen merkitsee, että toista pyritään ohjaamaan sellaiseen suuntaan, jota hän ei ole itse tiedostanut omaksi tavoitteekseen. Täl-

laiset tilanteet voivat liittyä esimerkiksi noin sanottuihin yhdessä tehtyihin sopimuksiin, joiden noudattamista kuitenkin kontrolloidaan, kuten arkipäivän tilanteisiin kuuluvat tavat ja lausumattomat normit. (Haverinen, 1996, 130-132.)

Jos pyrkimys yhteiseen hyvinvointiin ja keskinäiseen yhteisymmärrykseen saa keskeisen aseman kotitalouden toiminnassa, toimintaa voidaan luonnehtia kommunikatiiviseksi vuorovaikutukseksi. Tällöin taustalla on ajatus toimijoiden tasa-vertaisuudesta ja vastavuoroisuudesta. Kommunikatiivisessa interaktiossa kumpikaan osapuoli ei kontrolloi toisen toimintaa, vaan he yrittävät ymmärtää toisiaan laajentamalla ja syventämällä omaa ja toisen henkilön ymmärtämistä. Vastavuoroinen sitovuus voi syntyä vain yhteisistä näkemyksistä. Yhteisymmärrys on mahdollista saavuttaa myös pakolla, mutta jos se selvästi perustuu ulkoiseen vaikuttamiseen, lahjontaan, pelotteluun tai johdatteluun, sitä ei voi pitää yhteisymmärryksenä. Kommunikatiivisessa toiminnassa eettinen asenne kohdistuu siten sosiaalisen ympäristön ihmissuhteiden laatuun ja erityisesti vallankäytön kontrollointiin. (Haverinen, 1996, 132-134.)

Kotitalouden toiminnan ytimeksi on nähty perheen ihmissuhteet ja inhimillinen vuorovaikutus. Perheen tehtävistä nousevat keskeisiksi tunne- ja sosialisointitehtävä, joiden onnistunut toteuttaminen edellyttää toimivia ihmissuhteita. Perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa ilmenevää kodin tunneilmastoa eivät esimerkiksi päivähoito tai koulu voi korvata, sillä koti on lapsen pääasiallinen kasvuympäristö. Keinot, joilla kasvatusta toteutetaan, sävyttävät perheen ilmapiiriä ja muokkaavat lasten ja vanhempien välisiä suhteita. Erityisesti päätöksenteon tilanteet kertovat paljon perheen kasvatusilmapiiristä ja perheenjäsenten välisestä vallankäytöstä. (Martikainen, 1992; 140-141, 147.)

Lapsen ja äidin välinen vuorovaikutus on syntymästä lähtien vastavuoroista, ajallisesti ja paikallisesti jäsentynyttä toimintaa, joka lapsen kehityksen myötä monitkaistuu (Nieminen, 1991, 5). Lapsi tarvitsee huolenpitoa, tukea tunne-elämän kasvuun ja lisäksi hänen täytyy omaksua hyväksyttävä käyttäytyminen, joka muodostuu käytännön esimerkkien avulla. Vanhempien tehtävänä on valita ne kommunikaatiomallit, joiden avulla haluttuun lopputulokseen päästään. Tärkeimpinä

vanhemmuuden tehtävinä nähdään kuitenkin kiintymys lasta kohtaan ja tuen antaminen. (Trenholm & Jensen, 1996, 298-299.) Kiintymyksen käsite nähdään keskeisenä äiti-lapsi-suhteen ymmärtämisessä. Alun perin käsitteellä tarkoitettiin kiintymyksellistä tunnesidettä toiseen henkilöön eli voimakasta pakkoa hakea läheisyyttä toisesta ihmisestä. Tämän näkemyksen mukaan kiintymys on piilevänä yksilössä, kun taas nykytutkimuksen valossa kiintymys viittaa kahden ihmisen välisessä suhteessa olevaan aktiiviseen käyttäytymiseen, tapahtumaan, jossa sekä äidillä että lapsella on ratkaiseva rooli. (Rutherford, 1998, 130.)

Perhe on sosiaalisen elämän perusyksikkö, jossa opitaan ensimmäiseksi yhteisöllisyyden perusvaatimukset. Perhe-elämä ja sen jäsenten kietoutuminen yhteen sekä ainutlaatuinen ja moninainen vuorovaikutus on otollinen kenttä tutkia sosiaalista vuorovaikutusta. Aluksi perheellä on ensisijainen asema, mutta myöhemmin myös muut vertaisryhmät tulevat merkityksellisiksi vuorovaikutusmaileiksi. Perhettä määrittelevät ympäröivä kulttuuri, mutta samaan aikaan perheen sisällä vaikuttavat omat toimintakulttuurit, jolloin käsitellään muun muassa kunkin perheenjäsenen toiminnan hyväksyttävyyttä, jäsenten välisiä tunteita ja kunkin persoonallisuuden ainutlaatuisuutta. (Pirttilä-Backman, Suoninen, Lahikainen & Ahokas, 2010, 25-26.)

Aikuisten ja lasten välistä suhdetta luonnehtivat samat periaatteet ja odotukset kuin muissakin ihmissuhteissa. Vaikka vastavuoroisuuden ja tarpeiden täyttymisen odotukset ovat samat kaikissa ihmissuhteissa, luonnehtii vanhemman ja lapsen suhdetta asymmetrisyys. Vastuu ja vallan määrä ovat aikuisella suuremmat. (Gjerstad, 2015, 15.) Sosiaalisen vuorovaikutuksen keskeinen taito on toisen asemaan asettuminen eli roolinottaminen. Tätä perustekijää voidaan pitää yhteistyön perustana ja sitä tarvitaan neuvotteluissa tai yhtä hyvin romaanin kirjoittamisessa. Roolinoton ensimmäisessä kehitysvaiheessa 3-6-vuotiaina lapset ajattelevat, että kaikilla on sama näkökulma kuin heillä itsellään. Roolinotto kehittyy lapsen kasvaessa ja on viimeisellä sosiaalisen järjestelmän perspektiivin tasolla 12 vuoden iästä alkaen. Tällöin roolinotto on kehittynyt niin korkealle tasolle, että ymmärretään molemminpuolinen roolinotto ja ettei se johda aina täydelliseen yhteisymmärrykseen. (Helkama ym., 2005, 97-102.)

2.2 Ruokailutilanne vuorovaikutuskontekstina

Vuorovaikutusta on tutkittu erityisesti sosiaalipsykologian piirissä, jolloin sen tutkimus painottui ensin teoreettiseen tarkasteluun. 1950-60-luvuilla etsittiin laboratorio-olosuhteissa vuorovaikutuksen yleisiä säännönmukaisuuksia, mutta myöhemmin 2000-lukua lähestyttäessä kiinnostus kohdistui yhä enemmän arkiseen vuorovaikutukseen ja päivittäisen vuorovaikutuksen kielelliseen rakentumiseen. Arkista vuorovaikutusta on analysoitu eri tutkimussuuntausten piirissä kuten dramaturgisen lähestymistavan, keskusteluanalyysin, sosiaalisen konstruktionismin ja diskursiivisen sosiaalipsykologian kautta. Tutkimus on osoittanut, että vuorovaikutustilanteet sisältävät niin huomattavan määrän vuorovaikutusprosessin kautta merkityksensä saavia asioita ja tapahtumia, että on syytä puhua omasta vuorovaikutuksen maailmasta. Suomalaista arkivuorovaikutuksen tutkimusta on tehty lähinnä diskurssi- ja keskusteluanalyttisen tutkimuksen piirissä, mutta myös uusia muutostrendejä on havaittavissa. Tutkimustraditioita yhdistämällä on saatu uudenlaisia kosketuspintoja vuorovaikutuksen tutkimiseen. (Suoninen, 2010; 81-82, 86.)

Koti kuuluu perheiden yksityiseen elämänpiiriin, joten siellä tapahtuvaa vuorovaikutusta on haastavaa tutkia. Usein tukeudutaan toisen käden tietoihin tai haastatteluihin, mutta mikäli perhe-elämää ja arkea halutaan ymmärtää kaikessa rikkaudessaan, tarvitaan itse tapahtumatilanteesta kerättyä yksityiskohtaista tietoa. Perheen yhteistyön sekä lasten sosiaalistumisen ja hyvinvoinnin kannalta perheen yhteiset ruokailut ja niiden aikana käydyt keskustelut ovat tärkeitä. Nykyisin arjen ajasta kilpailee kuitenkin monet toiminnot, jotka vaikuttavat perheen vuorovaikutussuhteisiin. Kiireettömät ruokapöytäkeskustelut jäävät helposti kännyköiden, television ja harrastusten jalkoihin ja perheenjäsenten puheenvuorot saattavat liikkua eri maailmoissa. Tällöin on kuitenkin hyvä ymmärtää, että osapuolten maailmat ja yksilölliset kokonaisuudet liittyvät hetki hetkeltä rakentuviin vuorovaikutusasetelmiin. Niitä voi olla kuitenkin vaikea tunnistaa ja keskustelun osapuolten erilaisiin positioihin asettuminen olla haastavaa ja tilanteet ristiriitaisia. Vuorovaikutustutkimuksen kannalta lapsiperheen arjen moniaineisuus on siksi tärkeä tutkimuskohde (Suoninen, 2015, 157-158.)

Korvela (2003, 6) on todennut, että suomalaiset viettävät paljon aikaa kotona ja sosiaalinen elämä tapahtuu pääasiassa kodin seinien sisäpuolella. Tämän vuoksi kodin arkikäytännöt ja kodin rakentuminen voidaan nähdä mielekkäänä ja keskeisenä tutkimusalueena. Korvela on tutkinut kotitaloustieteen väitöskirjassaan perheen arkea ja vuorovaikutusta yhdistämällä konstruktionistista ja toimintateoreettista tutkimusotetta. Analyysin keskiössä olivat perheenjäsenten yhteen koontumisen dynamiikassa esiintyvät jännitteet ja kodin käsite, joita Korvela tarkasteli toiminnan holistisesta näkökulmasta. Aineisto hankittiin kuvanauhoittamalla perheiden arkea kotona ja näin saatiin näkyväksi toiminnan erilaisia elementtejä, joita toimijoilta itseltään jää usein huomaamatta. Korvela (2003, 165) näkee kodin ”perheenjäsenten yhteisenä tilana, jonka yhteisyys täytyy tuottaa ja jota joudutaan väistämättä sosiaalisesti rakentamaan lähes kaikissa perheen arjen tilanteissa.”

Perheen ruokapöytäkeskustelu voi parhaimmillaan olla oppimisen, hyvinvoinnin ja sosialisoinnin hetki, jota tulisi kiireisestä arjesta huolimatta vaalia. Muun muassa vastavuoroiset ihmissuhteet, kiireetön keskustelu ja kuulluksi tuleminen ovat hyvinvoinnin keskeisiä lähteitä. (Suoninen, 2015, 181.) Yhteisiin ruokailuhetkiin yhdistyy luontevasti kasvatustoimintaa ja keskustelua silloin, kun yhdessäolo on kiireetöntä ja tunneilmasto on lämmin. Vanhempi voi keventää tunneilmastoa leikkimielisellä keskustelun sävyllä etenkin silloin, kun lapsen toiveita joudutaan torjumaan. Rohkaiseva ja rakentava keskustelun sävy edesauttaa lasta toimimaan vanhemman ohjeiden mukaan, vaikka lapsen toiminnalle on jouduttu asettamaan rajoja. Kiireettömyys ruokailussa on välittämisen ilmapiiriin edellytys, jolloin myös lämmin keskusteluilmapiiri on mahdollista. (Haverinen & Martikainen, 2004, 46-47.)

Päivähoidossa olevien lasten ruokailutilanteita on tarkasteltu Metsomäen (2006) väitöskirjassa valta- ja neuvottelusuhteiden kautta. Tutkimuksessa tarkasteltiin lasten ja työntekijöiden välisiä kohtaamisia ryhmäperhepäiväkodin ruokailutilanteissa käyttäen tutkimusmenetelmänä videotallenteita, jotka koostuivat ruokailu- ja vapaan leikin tilanteista sekä äänitallenteita työntekijöiden kanssa käydyistä keskusteluista. Kolmantena aineistona toimi tutkimuspäiväkirja. Tutkimus osoitti

ruokailutilanteiden olevan monimuotoisia, tilannesidonnaisia ja jatkuvasti liikkeessä olevia. Metsomäen mukaan aikuisilla on vaikutusvaltaa, jolla on merkitystä lasten syömiskäytäntöihin. Metsomäki kehitti tutkimuksen tuloksena kolme kohtaamistyyppiä, joiden kautta hän jäsensi vallan ja neuvottelun käsitteitä. *Vastarintaa tekevän lapsen ja määräävän aikuisen* kohtaamistyyppissä lapsen mielipiteiden huomioiminen oli vähäistä. Lasten mielipiteitä huomioitiin kohtaamistyypeissä *keskusteleva lapsi ja keskusteleva aikuinen*, kuten myös tyyppissä *valtaistuva lapsi ja kannustava aikuinen*. Hoitajat käyttivät valtaa suhteessa lapsiin, mutta he olivat myös itse vallankäytön kohteena, jolloin lapsen käyttämä valta näyttäytyi vastustamalla hoitajien syömiskäytänteitä eri tavoin. Lasten ruokailutilanteissa käyttämä valta oli konkreettista, näkyvää ja kuuluvaa valtaa. (Metsomäki, 2006, 200-202.)

Myös kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet perheiden ruokapöytäkeskustelut tärkeiksi tapahtumiksi. Ruokapöytäkeskustelut ovat avainasemassa, kun halutaan tutkia lasten täydentävää roolia perheen sisällä. Lasten puhetta on tutkittu muun muassa perheen rutiineihin osallistumisen kehyksessä sekä erityisesti ruokailutilanteessa ja kertomuksissa ilmenevien lasten puheen strategioiden kautta. Amerikkalaisten ja israelilaisten perheiden ruokapöytäkeskusteluista tehty tutkimus on osoittanut muun muassa, että perheissä lapset oppivat vähemmän todennäköisesti monitahoisia keskeytyksiä ja onnistuvat saamaan puheenvuoron vain, jos vanhemmat sen myöntävät. Kulttuurista vaihtelua liittyy kuitenkin siihen, onko puheenvuoron keskeytys esitetty osallistumisen kautta vai epäasiallisena puheenvuoron ottamisena. (Cook-Gumperz & Kyratzis, 2003, 594.) Tutkimuksessa selvisi myös, että vanhempien kontrollipuhe oli erittäin suoraa ja määräävä tekijä sen muotoutumiselle oli puhetapahtuman luonne. Edelleen nyky-yhteiskunnassa vanhemman ja lapsen välinen valtasuhde on asymmetrinen, vaikka lasten ääntä kuunnellaan ja sille annetaan painoa entistä enemmän. Perheissä esiintyi sekä näkyvää että näkymätöntä kontrollia. Perheen yhteiset ruokailut nähtiin yhteenkuuluvuutta lisäävänä tekijänä, jossa jokaisella perheenjäsenellä on kuitenkin kaksoisrooli läheisenä, mutta samalla vallan takia eriarvoisena perheenjäsenenä. (Blum-Kulka, 1997, 144-145.)

Perheenjäsenten osallisuuden rakenteita sukupuolten näkökulmasta ovat tutkineet Ochs & Taylor (1995) amerikkalaisissa perheissä tehdyssä tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin perheen päivittäisiä ruokapöytäkeskusteluja. Lähtökohtana oli ajatus, että perheen arkiset keskustelut ovat lapselle ensimmäinen ja merkittävin väline sukupuolisuuden ymmärtämisen rakentumisessa. Tutkimus osoitti, että perheissä on sukupuolista asymmetriaa. Äidit jakoivat selontekoja ongelmista ja isät ottivat problematisoijan roolin, joka näyttäytyi usein myös toisten perheenjäsenten toimintojen negatiivisena arviointina. Tämä perheenjäsenten erilaisen osallisuuden rakenteen voidaan nähdä edesauttavan etenkin lapsia muodostamaan käsityksen vallan eroista perheessä. (Ochs & Taylor, 1995; 97-98, 116-117.)

3 Valta ja kielen käyttö

Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena ovat valtakysymykset ja niiden ilmeneminen puheessa. Itsestään selvänä lähtökohtana on ajatus, että valtaa ei käytetä vain ylhäältä alas, vaan valtajärjestelmään osallistutaan ja sitä ylläpidetään vuorovaikutteisesti. (Hacking, 2009, 89-90). Tässä tutkimuksessa näkökulma on kuitenkin vanhemman vallankäytössä vuorovaikutussuhteessa lapsen kanssa. Alaluvussa 3.1 tarkastellaan erilaisia vallan määritelmiä sekä miten valta näyttäytyy perheessä ja vanhempi-lapsisuhteessa. Alaluku 3.2 avaa tutkimuksen kannalta oleellisia käsitteitä kuten kieli, kommunikaatio, puhe ja keskustelu. Tämän lisäksi kuvataan lapsen kielen kehittymistä ja sen vaiheita. Lopuksi alaluvussa 3.3 keskitytään kielellisiin vallankäytön muotoihin kuten suostutteluun, argumentointiin ja muihin lapsi-vanhempisuhteessa näyttäytyviin vaikuttamiskeinoihin.

3.1 Vallan määrittelyä

Valtaa ja erilaisia valta-asetelmia on kaikkialla missä on sosiaalista vuorovaikutusta kuten yhteiskunnan eri ryhmissä, työorganisaatioissa, kouluissa ja perheissä. Valta-analyttikko Mannin (1986) mukaan (ks. Saaristo & Jokinen, 2013, 189) vallasta on kyse silloin, kun jollakin toimijalla on kykyä asettaa päämääriä ja saavuttaa niitä ympäristön hallinnalla. Weber (1989) on määritellyt (ks. Ylikoski, 2000, 16) vallan tarkoittavan kaikkia mahdollisuuksia saada oma tahto läpi sosiaalisen suhteen sisällä myös vastarinnankin edessä, samantekevää mihin tämä mahdollisuus perustuu. Foucault (1998) on todennut (ks. Saaristo & Jokinen, 2013, 192-193) vallan olevan peliä, joka kamppailujen ja loputtomien ristiriitojen kautta muuttaa, vahvistaa ja kääntää voimasuhteita vastakkaisikseen. Valta on hajaantunutta eikä varsinaisesti kenenkään hallussa ja se on olemassa toiminnassa, jolloin viitataan toiminnan mahdollisuuksiin ja esteisiin. Tällöin valtaa tarkastellaan yksilö- ja mikrotasolla, ei instituutioissa ja rakenteissa.

Eri kielten välillä on huomattavia eroja valtaa tarkoittavien sanojen merkityksissä, mikä vaikuttaa vallan määrittelyyn. Kielestä ja yhteydestä riippuen valta voidaan nähdä sekä kyky- että suhde-käsitteenä. Saksan *Macht*, ruotsin *makt* ja suomen

valta ovat merkitykseltään rajoitetumpia kuin englannin *power*. Keskeistä merkityseroille on sosiaalinen valta, josta esimerkiksi suomen kielessä on turhaa puhua, sillä mitään muuta valtaa ei olekaan. *Power* puolestaan viittaa niin ihmisen kuin moottorinkin kykyyn, mutta suomen kielessä elottoman luonnon tai asioiden kohdalla puhutaan voimasta. (Ylikoski, 2000, 13-14.)

Sosiaalisissa kontakteissa otetaan aina kantaa yksilöiden keskinäisiin valtasuhteisiin ja usein puhutaankin vallan ja solidaarisuuden viestinnästä. Tällöin sosiaalisuuden perusolottuvuuksiksi ajatellaan dominointi ja alistuminen sekä ystävällisyys ja vihamielisyys. Argyle (1975) on tutkinut vallan ja solidaarisuuden kommunikaatiossa puheen sisällön ja sanattoman viestinnän ristiriitaisuutta. Tuloksissa ilmeni, että sanaton viesti oli moninkertaisesti tehokkaampaa kuin sanallinen. Ystävälliseen sävyyn ilkeyksiä puhuva ihminen koettiin ystävälliseksi ja alistuvaan sävyyn käskevä katsottiin alistuvaksi. Äänensävy ja ilmeet otetaan välittömästi vastaan, jolloin puheen sisältö jää toisarvoiseksi. (ks. Helkama ym., 2005, 211-212.)

Arjen vuorovaikutuksessa valta on vaikutusvaltaa toisiin eli vaikuttamista, joka voi ilmetä siinä, kuka käyttää valtaa, kenelle valtaa annetaan, kuka sen antaa tai antautuuiko vallan käytön kohteeksi. Vuorovaikutuksessa vaikutetaan vuorotellen, joten vuorovaikutus on itsessään vallan käyttöä. (Routarinne, 2007, 5-6.) Ollila (2005, 17) määrittelee yksilöllä olevan valtaa silloin, kun hän saa toisen tekemään jotain haluamaansa, vaikka taivuteltava ei alun perin ole valmis myöntymään siihen. Ojala & Uutelan mukaan (1993, 105-107) kaikkeen ryhmätoimintaan kuuluu johtajuus, joka ilmiönä esiintyy ”nökkimishierarkiana” eläinkunnassa ja valtakenteena ihmisten muodostamissa yhteisöissä. Vallan esiintyminen vaihtelee eri yhteisöissä ja se voi olla usein myös tiedostamatonta. Valta, eli se että saa toisen tekemään sellaista, jota hän ei muuten tekisi, on yksi sosiaalisen vaikuttamisen keskeinen piirre.

Käsitteenä valta on monimerkityksinen ja siihen liitetään usein pelkästään äärimmäisiä negatiivisia tai positiivisia piirteitä, jotka saattavat herättää ihmisissä voimakkaita mielikuvia. Puhutaan käsitteistä kuten diktatuuri, väkivalta, vallanhimo

tai valtataistelu ja toisaalta voimakkaan positiiviset mielikuvat voivat liittyä menestykseen, vaikutusvaltaan, rahaan tai kunnioitukseen. (Routarinne, 2007, 5-7.) Gjerstad (2015, 13) toteaa, että valta ei ole kuitenkaan vaan hyvää tai pahaa. Vallan muotoja voidaan luokitella sen perusteella, *miksi* kohde toimii vallankäyttäjän tahdon mukaisesti eli tarkastelukulma on ”alhaalta ylöspäin”. Todellisessa elämässä vallan muodot sekoittuvat keskenään, mutta käsitteellisesti niitä voivat olla voimankäyttö eli väkivalta, manipulointi, pakottaminen, palkitseminen ja rationaalinen argumentaatio tai vakuuttaminen sekä legitiimi, kompetentti ja henkilökohtainen auktoriteetti (Ylikoski, 2000, 17-22.) Ollila (2005, 17) nimeää yhdeksi muodoksi myös karismaattisen vaikuttamisen. Gjerstadin (2015, 13) mukaan valta ilmenee lisäksi suostutteluna, käyttäytymisen kontrollina, tunnevaltana, identiteetin muutoksina ja asioiden normalisointina. Luvussa 3.3 näistä vallan muodoista tarkastellaan lähemmin muun muassa suostuttelua, pakottamista, palkitsemista ja argumentaatiota.

Valta voidaan jakaa kahteen luokkaan: asemaan perustuvaan valtaan ja persoonalliseen valtaan. Korkea tai matala sosiaalinen status kertoo siitä, kuinka paljon asemansa mukaista valtaa yksilöllä tai ryhmällä on. Statusaseman voi saada varallisuuden, koulutuksen, syntymän tai vaikka poliittisen vaikutusvallan avulla ja se nähdään hitaasti muuttuvana ja vallankäytöltään yksisuuntaisena. Persoonallinen valta liittyy valtaan vuorovaikutuksessa ja se on vain ihannetapauksessa tasa-arvoisen kaksisuuntaista, tosin harvoin myöskään puhtaasti yksisuuntaista. (Routarinne, 2007, 5-6.) Ollila (2005, 17-18) käyttää termiä persoonan valta kuvaamaan vallan käytön puolia, jotka liittyvät yksilön luonteeseen ja erityispiirteisiin. *Persona* tulee kreikankielestä ja se tarkoittaa naamiota, joita varhaiset kreikkalaiset näyttelijät käyttivät esittäessään roolejaan ja antaen näin tietoa roolihenkilöstä. Myös ihmisten väliset kohtaamiset ja vuorovaikutus tapahtuvat naamioiden eli roolien takana tai ilman niitä.

Kompetentti auktoriteetti on vallan muoto, jossa kohde tottelee auktoriteetin määräyksiä tai ohjeita, koska uskoo tällä olevan sellaisia kykyjä, joiden ansiosta tällä on suurempi kompetenssi määrätä. Oleellista on, että kohde uskoo auktoriteetin asiantuntemukseen, vaikka tällä ei olisi todellista tietämystä tai taitoa. Henkilö-

kohtaiseen auktoriteettiin perustuvassa valtasuhteessa kohde tottelee miellyttämisen halusta. Perustana ei ole pakko tai palkinnot vaan halu palvella auktoriteetin henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuen. Mikäli auktoriteetilla on oikeus antaa käskyjä, puhutaan legitiimistä auktoriteetista. Tällöin käskyn lähde antaa sille legitimitetin, ei niinkään sen sisältö. Legitiimi auktoriteetti eroaa toisista vallan muodoista, sillä valta on hyväksymiseen tai suostumukseen perustuvaa. (Ylikoski, 2000, 20-21.)

Sosiaalinen asema ryhmässä muotoutuu kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa, ja sitä ilmentävät keskustelun dynamiikkaan kiinnittyvät seikat kuten kenelle annetaan puhetilaa, kuka saa kertoa, kenen toimintaan liitytään mukaan tai ketä häiritään (Ruusuvuori, 2010, 292). Statusroolit vaikuttavat ilmaisuun sosiaalisissa tilanteissa ohjaamalla tulkintoja toisen käyttämästä ilmaisusta, reaktioita toisen ilmaisusta ja toisaalta omaa toteutunutta ilmaisua (Routarinne, 2007, 84). Sosiaalinen status ei kuitenkaan määrää mekaanisesti vuorovaikutuksessa olevien ihmisten painoarvoa, sillä tilanteen hetkellinen valta saattaa rakentua toimijan aktiivisuuden perusteella. Taitavat selonteot tai palaute, joilla saadaan houkuteltua vuorovaikutuskumppani lisäselontekoihin, voivat kasvattaa muodollista sosiaalista statusta. (Suoninen, 1999, 30.)

Analysoitaessa valtaa vuorovaikutuksessa, voidaan se jakaa tiedolliseen valtaan ja kontrollivaltaan. Tiedollinen valta eli auktoriteetti kytkeytyy jollekin henkilölle luovutettuun oikeuteen tietää enemmän puheena olevasta asiasta ja se voi sijaita hyvin pienissä, ensi näkemältä huomaamattomissa keskustelun piirteissä. Kontrollivalta viittaa yhden osallistujan mahdollisuuteen ohjata keskustelua haluamaansa suuntaan. (Ruusuvuori, 2010; 282, 285.) Se pyrkii epätoivottavan käyttäytymisen vähentämiseen ja toivottavan käyttäytymisen lisäämiseen (Nuolijärvi, 1995, 125). Ruusuvuori on todennut, että tiedollinen valta ja kontrolli ovat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa aina läsnäolevia asioita ja analyysin avulla keskustelusta esiin nostettavissa (Ruusuvuori, 2010, 294).

Valta perheessä voidaan määritellä kyvyksi muuttaa toisten perheenjäsenten käyttäytymistä. Useimmissa perheissä valtaa pitää vanhempi, jolloin vanhem-

milla on ikään kuin oikeus toimia lasta kohtaan tietyllä tavalla. Lapset oppivat kuitenkin nopeasti kehittämään omat vallankäytön muotonsa kuten itkun tai tietyt ilmeet, joilla voivat vaikuttaa vanhempiin. (Trenholm & Jensen, 1996, 276.) Lapsilla voi olla merkittävää valtaa aikuisiin ja se voi näyttäytyä aseman kautta, vaikuttamisena aikuisten tunteisiin, neuvotteluna ja vastustamisena. Valta lisääntyy lapsen kasvaessa, koska silloin hänen taitonsa kehittyvät osallistua yhteiseen keskusteluun, neuvotteluun ja päätöksentekoon. (Gjerstad, 2015, 16.)

Silloin kun vuorovaikutuksen jollakin osapuolella on enemmän valtaa kuin muilla, on hänellä myös enemmän vastuuta omasta panoksestaan vuorovaikutukseen (Ojala & Uutela, 1993, 30). Myös Routarinne (2007, 7) ja Gjerstad (2015, 15) toteavat, että vastuu ja valta kulkevat käsikädessä. Vanhempi joutuu ottamaan vastuuta muun muassa lapsen turvallisuudesta ja hyvinvoinnista, mutta vanhemman vallan vastuullinen käyttö on eri asia kuin valtataistelu vanhemman ja lapsen välillä (Reenkola, 2012, 111).

Vanhemmilla oletetaan olevan lapsia korkeampi status, jota perustellaan esimerkiksi lapsen iällä sekä spontaanimmalla ja hallitsemattomammalla käyttäytymisellä. Toisinaan asemat voivat kuitenkin vaihtua ja lapset käyttävät korkean statuksen tilaa vievää ilmaisuja kuten keskeyttämällä aikuisen puheen tai kirkumalla. Nykyisin kasvatusta nähdään statusilmaisun suhteen melko sallivana, vaikka edelleen kasvatuksen yhtenä tehtävänä on haastavan korkean statuksen käyttäytymisen hillitseminen. Tähän liittyy muun muassa riehuminen ja meluaminen. (Routarinne, 2007, 92-93.) Valta-asemat voivat näyttäytyä niin, että lapsilla on enemmän valtaa tunteisiin liittyvissä kysymyksissä ja aikuisilla arkikäytäntöihin ja periaatteisiin liittyen (Gjerstad, 2015, 19).

Kotitalouden kasvatustehtävissä ja perheenjäsenten välisissä työnjaon kysymyksissä on usein mukana kielellisen vuorovaikutuksen kautta tapahtuvaa vallankäyttöä. Vallankäyttö voi olla avointa, jolloin vallankäytön kohde tietää, että häntä pyritään ohjaamaan tiettyyn suuntaan tai peitettyä, jolloin ohjausta ei tiedosteta. Jos toimija ei tiedosta toimintansa vallankäytön luonnetta, vaan uskoo toimivansa yhteisymmärryksessä, on kysymyksessä tiedostamaton pettäminen ja vääristynyt vuorovaikutus. Jos vallankäyttö on puolestaan tietoista, mutta sitä selitetään

yhteisymmärrykseen pyrkimiseksi, on kysymyksessä tietoinen pettäminen. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä vaikeampaa vanhempien on toimia yhteisymmärrykseen pyrkivän kasvatustavan mukaan, koska lapsi ei vielä kykene tasavertaiseen dialogiin vanhempien kanssa. Kasvatukseen liittyy tällöin aina väistämättä myös vallankäytön piirteitä, vaikka pyrittäisiin demokratian ja humanismin aatteiden mukaisesti yhteisymmärrykseen. (Haverinen, 1996, 130-131.)

Myös Gjerstad (2015, 265-266) puhuu avoimesta vallankäytöstä ja toteaa sen voivan olla hyvää tai huonoa, mutta parhaimmillaan lasta voimaannuttavaa, suojelevaa ja vahvistavaa. Avoin vallankäyttö tarkoittaa sitä, että aikuinen kertoo lapselle suoraan, mitä tältä vaatii. Vaikka lapsi joutuisikin mukautumaan aikuisen vaatimuksiin, antaa avoin vallankäyttö tilaa lapsen identiteetin kehittymiselle, omille mielipiteille ja jopa kapinoinnille vanhempaa vastaan. Avoin vallankäyttö muuttuu manipulatiiviseksi silloin, kun se kohdistuu lapsen persoonaan. Pienen lapsen kannalta avoin vallankäyttö voi olla jopa hyväksi, sillä lapsen on helpompi noudattaa selkeitä ja suoria ohjeita, mutta samalla säilyy mahdollisuus vallankäytön vastustamiseen.

Useissa perheissä on vakiintunut hyvin selkeät auktoriteetin rajat, kun taas toisissa perheissä yksilöt saavat itse päättää kuinka paljon vaikutusvaltaa he haluavat käyttää. Perheet voidaan tämän perusteella jakaa kahteen tyyppiin. Ensimmäistä perhetyyppiä kutsutaan *asemallisesti rakentuneeksi perheeksi*, koska siinä auktoriteetin rajat ovat hierarkkisesti järjestäytyneet. Tämä tarkoittaa perinteisesti sitä, että valtaa pitää isä ja hänen poissa ollessaan äiti. Tyypillistä näille perheille on, että lapsilla on rajoittuneet mahdollisuudet ilmaista mielipidettään, koska heillä ei ole juurikaan vaikutusvaltaa. Toinen perhetyyppi on *yksilö-orientoitunut perhe*, jossa vaikutusvalta perustuu kommunikaatiolle. Kaikilla perheenjäsenillä on oikeus ilmaista mielipiteensä ja puolustaa tai selittää toimintaansa. Näissä perheissä lapset oppivat monipuolisen tavan kommunikoida, mikä auttaa sopeutumaan laajemmin yhteiskuntaan. (Trenholm & Jensen, 1996, 276.)

Vanhempien auktoriteetti on vähentymässä ja perhe on tullut demokraattisemmaksi. Vuorovaikutus vanhempien ja lasten välillä ei enää ole vanhemman val-

lankäyttöä ja vaikuttamista lapseen, vaan lapset nähdään vuorovaikutuksen aktiivisina osapuolina. Vanhempien merkitys esikuvana lapselleen on säilynyt muuttumattomana vaiheessa, jolloin mallioppiminen on lapsen tärkein oppimiskeino. (Ojala & Uutela, 1993, 112.) Gjerstad (2009) on tutkinut kasvatustieteen väitöskirjassaan vallan ilmenemistä kotikasvatuksessa. Tutkimuksessa pyrittiin tarkastelemaan valtaa ilmiökeskeisesti, kasvatusteoreettisesti painottuneena, koska vallan systemaattista tarkastelua kasvatustieteen parissa on ollut vähän. Valtaa lähestyttiin angloamerikkalaisen valtakirjallisuuden ja empiiristen teemahaastattelujen kautta. Kotikasvatuksessa käytetään monia vallan muotoja ja usein joudutaan turvautumaan avoimeen vallankäyttöön. Gjerstad (2009, 288) toteaa, että kotikasvatuksen eettisesti kestävä kasvatuksellinen vallankäyttö perustuu dialogiseen kasvatussuhteeseen, painottaa vanhempi-lapsisuhdetta, suuntautuu nykyhetkeä pidemmälle, pyrkii kasvatettavan hyvään elämään ja kasvuun kasvatuksen perustehtävien mukaisesti sekä toteutuu välittämisen ilmapiirissä.

3.2 Kieli ja keskustelu

Käytettävissä olevista merkkijärjestelmistä tärkein on yhteinen kieli, jonka avulla välitetään yhteisiä kokemuksia, niiden tulkinnoista syntyneitä tietovarantoja ja tehdään niistä ymmärrettäviä kaikille yhteisön jäsenille. Kieltä tarvitaan jokapäiväisen elämysmaailman jäsentämiseksi ja yhtenäisen, menneisyydestä tulevaisuuteen jatkuvan elämän rakentamiseksi. (Saaristo & Jokinen, 2013, 101-102.) Engeström (1999; 42, 116) puhuu kielestä äänimerkkien järjestelmänä, joka on merkitysten tuottamisen välinejärjestelmä. Sen tehtävänä on vakiinnuttaa vuorovaikutusta ja tuoda siihen pysyvyyttä sekä synnyttää sosiaalisesti artikuloituja ja jaettuja merkityksiä. Vaikka sosiaalista kieltä määrittelee toistuvuus ja tuttuus, on se herkkä puhetilanteen uudelleenlaisille aineksille toiminnan paikallisuudelle.

Kommunikaatiota voidaan määritellä hyvin erilaisista lähtökohdista käsin. Trenholm & Jensen (1996, 6) määrittelevät kommunikaation prosessiksi, jonka avulla ihmiset yhteisesti luovat ja säätelevät sosiaalista todellisuutta. Kommunikaatiota ei pidä nähdä asiana, vaan jatkuvana prosessina, jossa yksilön lauseet, sanat ja

eleet saavat merkityksensä vain huomioimalla meneillään oleva tilanne. Ymmärtääksemme kommunikaatiota meidän on kiinnitettävä huomio siihen, kuinka se mitä itse puhumme ja teemme, on yhteydessä siihen, mitä toiset tekevät ja sanovat. Kommunikaatio nähdään siten ihmisten välisenä toimintona, joka on ainutlaatuista ja tehokasta verrattuna esimerkiksi eläinten käyttämiin tapoihin.

Trenholm & Jensen (1996, 6-7) määrittelevät kommunikaation myös kollektiiviseksi. Tällä he tarkoittavat sitä, että yhteisöä ja kommunikaatiota ei olisi olemassa ilman toista. Se, mikä pitää yhteisöjä yhdessä, on ihmisten kyky toimia yhtenä kokonaisuutena, joka puolestaan ei ole mahdollista ilman kommunikaatiota. Toisaalta kommunikaatio edellyttää sosiaalista yhteistyötä eikä vuorovaikutuksellista kommunikaatiota tapahdu, ellei vähintään kaksi ihmistä vastavuoroisesti osallistu sisällön luomiseen. Kommunikaation avulla luodaan todellisuutta. Keskustelemalla ja asioiden esiin nostamisella luomme kyseisen asian todelliseksi ja olemassa olevaksi. Kommunikaatio ei kuitenkaan ainoastaan luo todellisuutta, vaan sen avulla määrittyy myös paikkamme ympäröivässä maailmassa. Kommunikaation ja erityisesti puheen avulla pystymme toimimaan yhteiskunnassa, joten tässä mielessä kommunikaatio voidaan määritellä sääteleväksi. Esimerkiksi puhekyvyn menettänyt huomaa mikä voima kommunikaatiolla on.

Kommunikaatio on paljon enemmän kuin sanallinen viestintä, sillä siihen sisältyvät kaikki inhimilliseen käyttäytymiseen liittyvät toiminnot kuten ilmeet, eleet, asennot ja koko se tapa, jolla toinen ihminen kohdataan. Kommunikaatiossa voidaan vaikuttaa toisen ihmisen ajatteluun tai käyttäytymiseen ja kommunikaatioprosessin tehtävänä on joko tiedon välittäminen tai toimiminen ihmissuhteen osatekijänä. Ilman sanallista tai sanatonta viestintää ei voi olla myöskään vuorovaikutusta, joten kommunikaatio on vuorovaikutuksen välttämätön edellytys. (Ojala & Uutela, 1993, 76.)

Ihmisen kommunikaatiolla eli viestinnällä on aina sosiaalisissa tilanteissa jokin vuorovaikutuksellinen merkitys ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen puolestaan liittyy aina erilaisia tavoitteita. Viestintä ei ole vain tarpeellista tietojen välittämistä vaan moniulotteista sosiaalista toimintaa. Kauppila (2005) puhuu tunnekuormasta, jota ihminen kantaa ollessaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa.

Tämä on havaittavissa äänensävyssä ja lauserakenteissa tai ilmeissä ja eleissä. Vuorovaikutus rakentuukin sanallisesta ja sanattomasta viestinnästä. (Kauppila, 2005, 25-28.) Puhuttaessa statusilmaisusta, tarkoitetaan sillä kaikkea sitä, mitä ihmiset tekevät dominoidakseen (korkea statusilmaisuus) tai osoittaakseen alistumista (matala statusilmaisuus) vuorovaikutuksessa. Se rakentuu käyttämällä kehoa ja ääntä eri tilanteissa, jolloin oleellista on se, *miten* esimerkiksi sana tai lause sanotaan eli ilmaistaan. Statusilmaisussa on kyse liikkeiden, eleiden, ilmeiden ja puheen käyttämisen tilan, rytmin ja muodon säätelystä. Sitä tulkitaan aina kontekstissaan ja suhteessa toisen puhujan statusilmaisun tasoon. (Routarinne, 2007, 24-25.)

Käsitteenä statusilmaisuus ei tarkoita pysyvää ominaisuutta, vaan sen kulloinkin käytettävä taso neuvotellaan tietoisesti tai vaistomaisesti ilmaisun tekojen kautta keskustelussa. Ihmiset asemoivat itseään jatkuvasti suhteessa toisiinsa vuorovaikutustilanteessa. Statusilmaisua käytetään arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa, jossa se on helpoimmin havaittavissa konfliktitilanteissa, mutta sitä säätelällä voidaan vaikuttaa myös yhteistoimintaan ja läheisyyteen. (Routarinne, 2007, 18.)

Kauppila (2005) jakaa kommunikaation viiteen erilaiseen tasoon. *Sanalliseen eli verbaaliseen viestinnän tasoon* kuuluvat puheilmaisun sanalliset muodot ja koko kielenkäyttö. *Tunteiden viestinnän taso* on tunnetilojen havaitsemista ja niihin vastaamista. Kylmä tai lämmin ilmapiiri on helppo aistia ja vuorovaikutus herättääkin aina erilaisia tunnetiloja, jotka tarttuvat ihmisestä toiseen. Tunteiden viestintään liittyy läheisesti *intuitiivisen viestinnän taso*, joka merkitsee kykyä päästä toisen kanssa samalle aaltopituudelle ja kokea empatiaa. *Fyysisen viestinnän tasoon* kuuluu sanaton viestintä. Viidentenä tasona Kauppila mainitsee *voimien viestinnän*, jolla tarkoitetaan sanallista ja sanatonta viestintää eli dynamiikkaa, joka syntyy sekä dominoivista ja hyväksyvistä elementeistä että toisaalta vihan ja rakkauden voimista. (Kauppila, 2005, 27.)

Kommunikaatio saattaa häiriintyä ja muuttua seurauksiltaan haitalliseksi yhtä lailla vanhempien ja lasten välillä kuin vanhempien keskinäisessä kommunika-

tiossa. Kommunikaatioteorioita käytetään selitettäessä perheen sisäistä vuorovaikutusta ja sen häiriöitä, joita voivat olla esimerkiksi ristiriitainen tai vaillinaisen kommunikaatio, mahdottomat käskyt tai sivumerkityksiä sisältävä kommunikaatio. Ristiriitaisessa kommunikaatiossa sanallinen ja ei-sanallinen kommunikaatio poikkeavat toisistaan eli vanhemman käyttäytyminen osoittaa, ettei hän tarkoita sitä, mitä sanoo. Vaillinaisessa kommunikaatiossa ilmaistaan vain osa sanomasta, koska sanoman lähettäjä olettaa, että toinen ajattelee täysin samoin eli osaa lukea hänen ajatuksiaan. Käskyt tai toivomukset, joita on mahdotonta toteuttaa, koostuvat kahdesta sanomasta, joiden yhteensovittaminen ei ole mahdollista. Sivumerkityksiä sisältävä kommunikaatio voi puolestaan olla lapsen kaverin kehumista, jonka tarkoituksena on viestittää omalle lapselle, että tämä ei ole yhtä hyvä. (Ojala & Uutela, 1993, 115-116.)

Puhe on dynaamista käyttäytymistä. Se on toimintaa, joka etenee jatkuvana virtana reaaliajassa. Puhuttu kieli on tilannesidonnaista, sillä se syntyy yleensä kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. Näin ollen puhe nähdään interaktiivisena, mikä merkitsee sitä, että osallistujat vaikuttavat toinen toisiinsa samassa ajassa ja paikassa, jäsentävät yhdessä toimintaa ja tuottavat yhdessä strukturoidun tekstin. Puhe on usein myös dialogista, koska puheen tavallisin ja keskeisin käyttötilanne on keskustelu. (Tiittula, 1992; 17, 38.)

Puheella on ratkaiseva merkitys kulttuurien kehityksessä, sillä puheen avulla ihminen on pystynyt kehittämään ja valloittamaan käsitteellistä maailmaa sekä siirtämään taitotietoa seuraavalle sukupolvelle. Puhuttu kieli toimii keinona ymmärtää toista paremmin, mutta samalla kielen avulla voidaan pitää kiinni oikeuksista olla eri mieltä ja myös riidellä. Puhuessamme valitsemme sellaisia sanoja, jotka parhaiten kuvaavat sitä ilmiötä ja niitä asioita, joita käsittelemme. Viestien tulkinassa voi tulla väärinkäsityksiä, koska sama sana voi herättää eri ihmisissä monenlaisia assosiaatiota. Usein olennaista ei olekaan se, mitä ihminen sanoo, vaan se, miten sanoo. (Kauppila, 2005, 26.)

Keskustelu on sosiaalisen vuorovaikutuksen perusmuoto, jossa kieltä käytetään järjestelmällisesti, luovasti ja tavoitteisesti ihmisten kesken. Keskustelussa välitetään merkityksellisiä viestejä, joihin toisten odotetaan vastaavan. Keskustelua

voidaan pitää kirjoittamattomien sääntöjen ohjaamana ihmisten välisenä vuorovaikutustapana, jolla on myös tärkeä tehtävä tunnekokemuksena ja psyykkisenä tasapainotekijänä. Ihmisten välinen kiintymys ja läheisyys sekä ihmissuhteiden toimivuus lisääntyvät keskustelun avulla. (Kauppila, 2005, 179.)

Keskustelussa luodaan uusia käsitteellisiä elementtejä keskinäiseen tietoisuuteen ja lisäksi sen avulla voidaan toteuttaa omaa luontaista sosiaalisuutta (Kauppila, 2005, 179). Tiittulan (1992) mukaan keskustelu on vuorovaikutustapahtuma, jossa osanottajat luovat yhdessä sosiaalista todellisuutta. Keskustelua ei siten voi tarkastella ottamatta huomioon osallistujien välistä interaktiota ja toiminnan dynaamista luonnetta. Tiittula nimeää keskustelulle viisi keskeistä piirrettä: lokaalinen rakentuminen, keskustelun rakentuminen yhteisenä toimintana, keskustelun sekventiaalinen rakenne, toiminnan kontekstisidonnaisuus ja interaktion rakenteellinen järjestyneisyys. (Tiittula, 1992, 109.)

Keskustelu syntyy *lokaalisesti* eli tässä ja nyt, puheenvuoro puheenvuorolta. Jokainen puheenvuoro asettaa rajoituksia ja odotuksia seuraavalle puheenvuorolle, joka puolestaan vastaanotetaan ja ymmärretään näissä puitteissa. Ilmaukset siis tulkitaan tietyissä konteksteissa, joissa ne saavat merkityksensä. Keskustelu rakentuu *yhteisenä toimintana*, jolloin kaikki osallistujat vaikuttavat ratkaisevasti siihen, mitä ja miten asia sanotaan. Toisaalta kuulijan roolissa oleva keskustelija vaikuttaa puhujan käyttäytymiseen ja ilmaisuihin, toisaalta keskustelussa esiintyy ”kollektiivista puhetta”, jossa osallistujat yhdessä tuottavat puhetta. Ilmaukset ovat tulkittavissa mielekkäästi vain siinä *kontekstissa*, missä ne esiintyvät määrittäen samalla seuraavia ilmauksia. Kahdensuuntaisessa kontekstuaalisuudessa ilmaukset vaikuttavat myös taaksepäin siten, että edeltävään puheenvuoroon liitettyllä ilmauksella osoitetaan, miten edellinen on ymmärretty. (Tiittula, 1992; 109-111, 125.)

Erotuksena varsinaisesta tekemisestä kielenkäyttö mielletään usein pelkäksi asioiden kuvaamiseksi. Kaikilla lausumilla kuitenkin myös tehdään jotain eli ne välittävät jotain todellisuuden luonteesta ja samalla rakentavat tuota todellisuutta. Tällöin puhutaan kielenkäytön seurauksia tuottavasta luonteesta (funktionaalisuus), jolloin kiinnostus kohdistuu siihen, mitä kielenkäyttäjä milläkin ilmaisulla

tekee ja tulee tuottaneeksi. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016, 47.) Keskustelun säännöt ovat kussakin vuorovaikutuskontekstissa uudelleen neuvoteltavia ja niitä ohjaavat kulttuurin normit. Keskustelu ei etene koskaan täysin sattumanvaraisesti, vaan sen sääntöjä voi rikkoa esimerkiksi keskeyttämällä, pitkällä puheenvuoroilla, kieltäytymällä pyynnöstä, vastustamalla käskyä tai esittämällä vastakysymyksen. Nämä keinot ovat yleensä tyypillisiä korkean statuksen ilmaisussa. (Routarinne, 2007, 52-53.)

Puhutun kielen omaksuminen on osa primaarista sosialisatiota, joka alkaa varhaisessa lapsuudessa ja on sidoksissa ihmisen jokapäiväiseen toimintaan. Eri-laiset viestintätilanteet opitaan käytännön kokemuksen kautta ja samalla lapsi oppii tiedostamatta erilaisia puhetilanteiden ja tekstilajien kielellisiä piirteitä. (Tiittula 1992, 15.) Sosialisatio on kielen oppimisen suurin vaikuttaja ja kaikilla lapsilla on perimmäinen tarve ilmaista itseään tietyillä varhaisilla ääntelyillä ja sanavarastolla. Jotta puhuminen voi muuttua kommunikoinniksi, lapsi täytyy hyväksyä puhujaksi. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsella tulee olla sama kieli ympäristönsä kanssa ja sopeutua tiettyihin kielen ja kulttuurin määäämiin muotoihin ja sosiaaliisiin tapoihin. (Boysson-Bardies, 1999, 177.)

Lapsi omaksuu oman kulttuurinsa kielen kuten muutkin sen vaatimat taidot, tiedot ja asenteet toimiessaan ja kommunikoidessaan muiden ihmisten kanssa. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä suurempi on välittömän läheisen sosiaalisen ja fyysisen ympäristön merkitys toiminnalle. Kielen omaksuminen avaa lapselle uudet ulottuvuudet sekä ulkoiseen että sisäiseen maailmaansa ja mahdollistaa uudenlaisen kommunikaation ympäristön kanssa. Kielen omaksuminen ei tapahdu irrallaan muusta kehityksestä, vaan lapsen psyykkinen kehitys on kokonaisvaltainen tapahtuma, jossa kaikki psyykkisen kehityksen osa-alueet – kognitiivinen, motorinen, kielellinen ja sosioemotionaalinen – nivoutuvat toisiinsa. (Nieminen, 1991, 1-2.)

Kielen kehittymisen perusta on vauva-aikaisessa rytmisessä ääntelyiden jakamisessa toisten kanssa. Vauvan jokeltaminen ja siihen saatu vastaus kertoo vauvalle toisten suhtautumisesta häneen ja samalla se tarjoaa säätelyapua. Jo

näissä esikielellisen kommunikoinnin hetkissä tapahtuu merkitysten vaihtoa, jolloin jaetaan vastavuoroisia kokemuksia. Sosiaalinen vuorovaikutus rakentuu jo tässä vaiheessa, kun osapuolten toiminta suuntautuu yhteiseen kohteeseen. (Sajaniemi, Suhonen, Nislin & Mäkelä, 2015, 71.) Vaikka jokainen lapsi on syntyessään temperamentiltaan ja persoonaltaan erilainen ja tämä näkyy ilmaisutavoissa, lasta ohjaavat myös vuorovaikutuksessa ilmenevät aikuisen reaktiot. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus alkaa vahvistamaan niitä statusilmaisun keinoja, joilla lapsi pärjää perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa. Pienellä lapsella statusilmaisu liikkuu vielä ääripäästä toiseen, mutta pikkuhiljaa opitaan, mikä ilmaisu on soveliaista ja mikä ei. (Routarinne, 2007, 68.)

Lapsen kieli on ollut pitkään keskeinen tutkimuskohde erityisesti kehityspsykologiassa mutta myös kielitieteen ja sosiologian piirissä. Nieminen (1991) on tarkastellut väitöskirjassaan äidin ja lapsen kommunikaatiota ja kielen kehitystä kahden ensimmäisen ikävuoden aikana. Tutkimus rajoittuu äidin ja lapsen vuorovaikutuksen yhteen puoleen, kielelliseen kommunikaatioon ja siihen, voidaanko kahden vuoden intensiivisellä seurannalla saada tarkentuvaa kuvaa lapsen kielen ja kognitiivisen kehityksen sekä aikuisen ja lapsen kommunikaation eri tekijöiden välisistä yhteyksistä. Nieminen (1991, 6-7) on todennut, että lapsen ja äidin kommunikaatio on alusta alkaen keskustelunomaista dialogia, jolle on ominaista vastavuoroisuus ja intentionaalisuus. Varhaiset dialogit ovat kuitenkin olemukseltaan yksisuuntaisia siinä mielessä, että ne perustuvat äidin tulkintoihin lapsen reaktioiden merkityksestä ja hänen tapaansa vastata lapsen toiminnan muutoksiin. Ensimmäisen ikävuoden aikana äidin ja lapsen verbaalinen kommunikointi lisääntyy määrällisesti ja siinä tapahtuu laadullisia muutoksia ja tilannekohtaista spesifioitumista. Toisen ikävuoden aikana keskustelunomaisuus saa entistä jäsentyneemmät piirteet, mikä johtuu mm. lapsen kyvystä vuorotella ja välttää päällekkäin puhumista.

Lapselle kehittyy symbolifunktio eli esittävien merkkien eli sanojen käyttö yleensä noin 1,5 vuoden ikään mennessä, mutta kielen oppiminen vaatii riittävän hyvän vuorovaikutussuhteen vanhemman ja lapsen välille (Reenkola, 2012, 104). Toisen ikävuoden aikana alkavat kehittyä lapsen keskustelutaidot, jolloin lapsi ym-

märtää vuoronvaihdon ja vaikutusmahdollisuuden toiseen. Lauseopillinen rakenne kehittyy siten, että verbi on määräävässä asemassa ja lapsi ilmaisee tapahtuman tekemisen kautta. Kolmeen ikävuoteen mennessä kyky tarkastella omaa toimintaa lisääntyy, mutta lapsen voi olla kuitenkin vaikea kuunnella ja vastata sanallisiin viesteihin, jos hänen tekeminen suuntautuu samanaikaisesti johonkin muuhun häntä kiinnostavaan toimintaan. Aikuisen rooli keskustelun ylläpitäjänä on siksi tärkeä. (Sajaniemi ym., 2015, 72-73.)

3.3 Kielelliset vallankäytön muodot

Kasvokkainen vuorovaikutus on luonteeltaan muuntuvaa, epävarmaa ja ennustamatonta, joten vuorovaikutuskulkuja on hyödyllistä tarkastella merkityksiä koskevana neuvotteluna (Suoninen, 1999, 32). Vuorovaikutustaidoista neuvottelutaidot ovat keskeisiä. Neuvottelu on ainutlaatuinen vuorovaikutuksen muoto, joka sisältää argumentointia, suostuttelua, informaation vaihtoa ja yksimielisyyden taivottelua. Jokapäiväinen elämä onkin usein ongelmien ratkaisua, jolloin neuvottelutaidot ovat tarpeen. (Kauppila, 2005, 191.) Kun valtataistelussa ei ole mukana näkyvää aggressiota, puhutaan väittelystä ja lievimmillään neuvottelusta, jolloin yksilö pyrkii taivuttelemaan toista oman tahdon mukaisesti (Routarinne, 2007, 9).

Puheella eli verbaalisella viestinnällä nähdään monenlaisia tehtäviä. Sen avulla ilmaistaan ja säädellään tunteita, esimerkiksi purkamalla onnen- tai vihantunteita huutaen tai päinvastoin rauhoittelemalla itseään puhuen. Puhe paljastaa motiivejamme ja ajatuksiamme, mutta toisaalta sen avulla voi myös peitellä niitä. Puheella voi paikata hiljaisuutta tai puolustaa itseään tuntematonta tilannetta tai asiaa vastaan nimeämällä ne ja tekemällä näin niistä inhimillisemmän. Voidaan-kin sanoa, että puhe on valtaa, koska se antaa mahdollisuuden kontrolloida tai olla ympäristön kontrolloitavana. Tämä ilmenee puheessa esimerkiksi vaikuttamisena, taivutteluna, hallitsemisena tai määräälemisenä. (Trenholm & Jensen, 1996, 92.) Ilmonen (2007, 133) toteaa, että puhujien asemalla on merkitystä sille, minkälaisen legitimitetin, painoarvon ja vaikuttavuuden kielelliset investoinnit saavat.

3.3.1 Suostuttelu

Suostuttelulla tarkoitetaan vaikuttamispyrkimystä, jonka tarkoituksena on saada toiset ihmiset omaksuma esittämiään ideoita, asenteita tai toimintatapoja. Suostuttelu on olennainen piirre jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa ja siten se voi olla huomaamatonta. Onnistumisen kannalta on tärkeää, millaisina osapuolet puhumisen kautta näyttäytyvät ja millainen mielikuva motiiveista ja puhujista henkilöinä välittyy. Suostutteluefektin saavuttamiseksi käytetään suostuttelustrategioita, joiden avulla houkutellaan tiettyyn toimintaan. Kyse ei ole siis aina pakottamisesta. (Suoninen, 2010, 44-45.) Suostuttelussa pakon uhka on epäsuorasti läsnä, sillä suostuttelija käyttää symbolien valtaa (Gjerstad, 2015, 44). Suostuttelun tutkiminen on tärkeää, koska arkipäiväisissä tilanteissa ihmiset vaikuttavat toisiinsa pikemminkin hienovaraisin houkuttelun keinoin kuin käskemällä (Pirttilä-Backman ym., 2010, 19).

Muihin vallan muotoihin verrattuna suostuttelu koetaan usein miellyttävämmäksi, sillä valtasuhde ei näyttäydy yhtä epäsymmetrisenä. Suostuttelijalla on kykyä vakuuttaa toinen ihminen jonkin päätöksen, arvioinnin tai toiminnan järkevyydestä tavoitteenaan asenteiden ja käyttäytymisen muuttaminen. Keskustelu, argumentointi, vetoaminen, pyytäminen, järkeily tai vakuuttaminen voivat toimia apukeinoina tavoitteen saavuttamisessa. (Gjerstad, 2015, 43.) Suostutteluvaltaa käyttävä on taitava puhuja ja osaa tarjota niin hyviä vaihtoehtoja, että toisen on miellyttävä tarttua niihin. Lopulta suostuteltava voi alkaa itse uskoa keksineensä ratkaisun ja lopputuloksena on molemmalle osapuolelle vähiten huono vaihtoehto. (Viljamaa, 2014, 26.) Cialdinin (2011) kokoamat suostuttelustrategiat pohjautuvat sosiaalipsykologian traditioon ja ne soveltuvat hyvin arkielämän ilmiöiden tarkasteluun. Suostuttelua tarkastellaan sosiaalisen vaikuttamisen muotona ja osana vuorovaikutusta. (ks. Suoninen, 2010, 45.)

Vastavuoroisuus on yksi vahvimista vaikutusvallan strategioista ja siihen liittyvä pakon tunne on vahvasti esillä ihmisten kulttuurissa. Vastavuoroisuuden säännön mukaan meidän tulee yrittää maksaa takaisin meille toisen henkilön tekemä palvelus kuten lahjat, kutsut tai muut huomionosoitukset. (Cialdini, 2011, 17-18.)

Vastavuoroisuus tehokkaana vaikutusvallan välineenä perustuu sen voimaan toisen henkilön myötämielisyyden saavuttamiseksi. Vastavuoroisuustaktiikoita voivat olla palvelusten vaihtaminen tai lahjominen. (Cialdini, 2011; 21, 25.) Suoninen (2010, 46) mainitsee tärkeäksi tekijäksi sen, että suostuttelija on näyttäytynyt aikaisemmin tavalla tai toisella miellyttävänä henkilönä. Esimerkiksi vanhemman asettaessa rajoja lapselleen, noudatetaan niitä todennäköisemmin, jos lapsi on jollain tavalla vanhemmalle kiitollinen. Sanojen ja eleiden avulla toteutettu huomaavaisuus on yhä tärkeämpää, sillä suostuttelu ei toimi, mikäli lapsi huomaa vanhemman toimivan mielistelemällä tai lahjomalla selkeän tarkoituksenhakuisesti.

Arjen eri tilanteissa vastavuoroisuus ja suostuttelijasta pitäminen voivat liittyä usein toisiinsa (Suoninen, 2010, 46). Lähtökohtaisesti haluamme suostua tuntemiemme ja pitämiemme henkilöiden pyyntöihin, mutta myös tuntemattomat ihmiset voivat hyötyä tästä säännöstä ja saada meidät myöntymään heidän pyyntöönsä. Strategiaa voi kutsua *suostuttelijasta pitämiseksi*, jolloin suostuttelijan tavoitteena on saada vastapuoli pitämään ensin hänestä. Tehokeinoina voidaan käyttää esimerkiksi ystävän nimen mainitsemista tai kohteliaisuuksia. (Cialdini, 2011; 168-171, 176.)

Suostuttelustrategioista *sitouttaminen* ja siihen liittyvä *johdonmukaisuuden periaate* tarkoittavat taipumusta seurata valittua linjaa, vaikka valinta olisi ollut aluksi epämieluisa (Suoninen, 2010, 46). Ihmisen toiminnalle on tyypillistä melkein pakonomainen halu olla johdonmukainen sen suhteen, mitä olemme aikaisemmin tehneet. Valinnan tai päätöksen sitoutumiseen vaikuttaa henkilökohtainen sekä ryhmän tuoma paine, joka saa meidät oikeuttamaan aikaisemmat omat päätöksemme. Johdonmukaisuuden voima perustuu sen arvostettavuuteen, sillä epäjohdonmukaisuutta pidetään yleensä epätoivottavana luonteenpiirteenä. (Cialdini, 2011; 56, 59.)

Pienestä pitäen meitä on opetettu, että kuuliaisuus oikeita auktoriteetteja kohtaan on oikein. Velvollisuudentunto ja tottelevaisuus saa *seuraamaan auktoriteettia ja toisen esimerkkiä* ja suostumaan tämän tahtoon. (Cialdini, 2011, 216.) Kun suostuttelija asettuu auktoriteettiasemaan, pyrkii hän torjumaan suostuteltavan omaa

ajattelua. Toisten esimerkin seuraamiseen perustuva strategia puolestaan sisältää valinnan perusteista keskustelua. Vanhempi saattaa käyttää suostuttelukeinona esimerkiksi lapsen arvostamiin henkilöihin tai hahmoihin viittaamista. (Suoninen, 2010, 47.)

Ihmisten päätöksenteossa isossa osassa on potentiaalisen menetyksen mahdollisuus. Suostuttelustrategiana käytetäänkin *oletusta harvinaisesta mahdollisuudesta* eli niukkuusperiaatetta. Saavutettuja vapauksia ja etuoikeuksia ei haluta menettää, joten menettämisen uhka saa meidät haluamaan asiaa yhä enemmän. Psykologinen reaktanssi kuvaa sitä, miten ihminen reagoi vähenevään henkilökohtaiseen kontrolliin. Uhmaiässä 2-3 vuoden ikäisenä lapsen kehitys vaiheessa, jolloin hän osoittaa erittäin selvästi halunsa taistella vapauksien rajoituksia vastaan. (Cialdini, 2011; 238-239, 244-245.) Arkielämässä vanhempi saattaa käyttää tätä suostuttelustrategiaa esimerkiksi korostamalla jokin asian toteutumisen mahdollisuutta, jos se tapahtuu välittömästi (Suoninen, 2010, 47-48).

3.3.2 Argumentointi

Argumentaatiossa tavoitteena on yleensä oman position eli asemoitumisen puolustaminen ja vahvistaminen ja toisaalta vastaposition heikentäminen ja kritisointi. Retorinen argumentointi voi olla tietoista, tiedostamatonta tai harkinnanvaraista, mutta aina osittain kulttuurisen kieliopin sanelemaa. (Jokinen, 1999b, 128.) Vakuuttamisesta on kyse, kun toiselle esitetään argumentteja, vetoimuksia tai kehotuksia, jotka toinen hyväksyy vakuuttajan toiminnan perusteeksi. Tällöin valintaa eivät rajoita rangaistukset tai palkkiot ja kommunikaatioon sisältyy mahdollisuus esittää vasta-argumentteja. (Ylikoski, 2000, 22.) Argumentaatio tai vakuuttaminen on yksi tapa saada aikaan aiottuja vaikutuksia toisen käyttäytymisessä. Toisaalta on katsottu, että argumentaatiosta puuttuu muille valtasuhteille tyypillinen suhteen epäsymmetrisyys, jonka takia kyseessä ei olisi vallankäytön muoto vaan se luokiteltaisiin vastavuoroiseksi kommunikaatioksi. (Ylikoski, 2000, 22.) Vallan kohteella on mahdollisuus toimia oman tahdon ja arvostustensa mukaan sekä hyväksyä tai hylätä argumentti. Tämän takia voidaan puhua heikosta vallasta. (Gjerstad, 2015, 45.)

Kielenkäyttö sekä puhuttuna että kirjoitettuna on pakko muotoilla jollakin tavalla, jotta se vakuuttaisi yleisönsä ja toimisi tavoiteltujen toimintojen perusteluna. Retorinen muotoilu on tärkeä ominaisuus vakuuttelussa. (Suoninen, 2010, 56.) Retorisin keinoin puhuja voi luoda vallan illuusion eli antaa vaikutelman, että hänellä on valtaa (Torkki, 2006, 166). Puheen retorisia ominaisuuksia tarkastelemalla voidaan erottaa keinoja, joita käyttämällä yritetään olla mahdollisimman uskottava ja vakuuttava. Myös sananvalinta on retorinen keino, jonka avulla käsiteltävään asiaan liitetään emotionaalisia latauksia. (Hoikkala, 1995, 156-157.) Torkin (2006, 30) mukaan retoriikan eli puhetaidon piiriin kuuluu sekä sisältö että muoto, sillä puhuja voi valita sanomansa sisällön. Retoriikkaa ei ole siis vain se, miten sanotaan, vaan myös mitä sanotaan.

Seuraavaksi esitellyt retoriset keinot perustuvat pitkälti tutkimuksiin, joita on tehty poliitikkojen ja päätöksentekijöiden kielenkäytöstä. Ne ovat kuitenkin sovellettavissa arkielämän vuorovaikutuksen tutkimukseen. (Suoninen, 2010, 56.) Retorista argumentaatiota voidaan tarkastella kahden eri ulottuvuuden avulla. Hyökkäävä retoriikka pyrkii vahingoittamaan vasta-argumenttia, kun taas puolustavan retoriikan tarkoituksena on oman position vahvistaminen siten, että sitä ei päästä vahingoittamaan. (Jokinen, 1999b, 130.) Arkipuheessa yleinen retorinen keino on vasta-argumenttiin valmistautuminen, joka toteutuu erityisesti jännitteisissä vuorovaikutustilanteissa esimerkiksi omia ja toisten kasvoja suojaavilla puhetavoilla (Suoninen, 2010, 58).

Oman argumentaation vakuuttavuutta voidaan lisätä keinoilla, jotka keskittyvät väitteen esittäjään. Väitteen etäännyttäminen omista intresseistä auttaa vakuuttamaan toisia varsinkin silloin, kun argumentin esittäjän oletetaan ajavan omaa etua. Myöntämällä tosiasiat ja sitten ainoastaan raporttoimalla ne muille korostuu puhujan pyyteettömyys ja toiset saadaan uskomaan, että puhuja on ”vain joutunut” kyseiseen tilanteeseen. Joskus luottamus voidaan saada myös omien intressien rehellisellä tunnustamisella. (Jokinen, 1999b, 134.)

Vakuuttavan puheen status on helpompi saavuttaa arvostetusta kategoriasta. Tällöin puhutaan puhujakategorioilla oikeuttamisesta, jolloin joillakin kategorioilla ajatellaan olevan oikeus tietynlaiseen tietämykseen. Tarkastelun kohteena on se, mikä kategoria missäkin tilanteessa nousee ja miten sitä käytetään. Puhuja voi

myös vaihtaa kategoriaansa ja pyrkii siten vakuuttamaan ja suostuttelemaan toinen omalle puolelle. (Jokinen, 1999b, 135.) Tätä muistuttava retorinen keino on sitoutumisasteen säätely. Argumentaation vakuuttavuutta voi vahvistaa säätelmällä omaa liittoutumisastetta suhteessa väitteeseen tai lausumaan. Tällöin puhuja toimii ikään kuin argumentin välittäjänä raportoiden vain jonkun muun sanomaa tai yleisesti pidettyä asiaa. Näin puhuja ei esitä väitettä omissa nimissä ja välttää velvollisuuden selitellä. (Jokinen, 1999b, 136-137.)

Konsensuksella vahvistaminen tarkoittaa, että puhuja antaa ymmärtää esiintyvänsä laajemman joukon nimissä ja ettei seiso väitteen takana yksin. Intressien oletetaan olevan yhtenäiset, kun käytetään me-retoriikkaa. Konsensuksen tuottaminen on vahvinta silloin, kun puhuja vetoaa sellaisiin näkemyksiin tai toimintatapoihin, joiden nähdään olevan laajemman joukon jakamia itsestäänselvyksiä kuten ”lapsikinhan sen tietää” tai ”kaikkihan sen nyt tietää”. Puhuja voi käyttää myös ylemmän statuksen omaavan asiantuntijan lausuntoa vahvistavana keinona. (Jokinen, 1999b, 138-139.) Vallankäyttäjä puhuu mielellään eufemismein eli kiertoilmauksin ja vahvistaa asemaansa konsensuksella, jolloin puhuja on virallisen mielipiteen mukaan aina *meidän* asialla ja antaa vaikutelman, ettei toimi itsekkäistä lähtökohdista käsin. (Viljamaa, 2014, 24-25.)

Sosiaaliset statukset määrittävät usein vuorovaikutusta siten, että hierarkkisesti ylemmän ei tarvitse selitellä sanomisiaan. Tällöin ikään kuin automaattisesti vuorovaikutuksen osapuolet tuottavat epätasaista vallanjakoa orientoituessaan luonnostaan tällaiseen käytäntöön. Kanssakeskustelijalta saadun palautteen avulla vuorovaikutuksen asemaa on kuitenkin mahdollista korjailla. (Suoninen, 1999, 30-31.) Se kenellä on hallussaan hyödyllisiä mahdollisuuksia, saa positiivisen auktoriteetin eli toisin sanoen vallalla ja auktoriteetilla on yleensä jokin kate, johon se perustuu. Puhetilanteessa kuulija arvostaa puhujaa esimerkiksi tämän aseman vuoksi, jolloin kuulijalla voi olla riippuvuussuhde puhujaan. (Torkki, 2006, 165.)

3.3.3 Muita kielellisen vallankäytön muotoja

Palkitseminen perustuu lupaukselle sekä siihen, että tietyt vaihtoehdot tehdään haluttavammaksi (Ylikoski, 2000, 20). Palkitsemisvalta merkitsee mahdollisuutta antaa hyväksytyn toiminnan vastineeksi palkintoja. Palkinnot voivat olla aineellisia, symbolisia tai ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa annettuja psykologisia, hyväksymistä ilmaisevia palkintoja. (Ojala & Uutela, 1992, 105-107.) Palkitsemismuotoja voivat olla myös sanallinen ja sosiaalinen palkitseminen. Sanallista palkitsemista on kiittäminen, kehuminen ja kannustaminen, kun taas sosiaalinen palkitseminen ilmenee huomion ja kiintymyksen osoittamisena. (Gjerstad, 2015, 40.) Ollilan (2005, 21-22) mukaan palkitseminen voidaan nähdä korvaavana valtana, jolloin toista alistetaan antamalla hänelle jotain, mitä tämä pitää arvossa kuten rahalliset palkkiot suoritetuista palveluksista, mutta myös kiittämällä ja kehumalla.

Ruokailutilanteeseen liittyvän vuorovaikutuksen ja vanhemman lapseen käyttämän vaikutusmallin muotona voi olla palkitseminen ja rankaiseminen. Keskeistä palkitsemisessa ja rankaisemisessa on johdonmukaisuus, sillä se kehittää lapselle käsityksen syy-seuraus -suhteista. Normien sisäistäminen ja tasapainoinen kehitys häiriintyvät, mikäli vuorovaikutus on ennustamatonta eikä lapsi voi koskaan olla varma siitä, saako hän tietystä käyttäytymismuodosta kiitosta vai moitetta. Lapsi kokee ristiriitatilanteen käsittämättömäksi eikä näe itse millään tavoin voivansa vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Tällöin kyky ottaa vastuuta omasta käyttäytymisestään jää kehittymättä. (Ojala & Uutela, 1992, 115.) Tietyllä tasolla palkitseminen ja rankaiseminen ovat saman ilmiön kaksi eri puolta, vaikka palkitsemiseen perustuvaa valtaa pidetään nykyään edistyneempänä vallan välineenä (Gjerstad, 2015, 40).

Mikäli vanhempi antaa lapselle jatkuvasti ruokaa tai herkkuja lohtuna sen sijaan, että tarjoaisi myötätuntoa ja lohduttavia sanoja, voi lapsi oppia käyttämään ruokaa palkintona ja lohdutuksena myöhemminkin (Reenkola, 2012, 100-101). Fieldhousen (1986) mukaan palkitseminen ja rangaistus ovat tyypillisiä keinoja, joiden avulla lapset oppivat sen, mikä on hyväksyttävää ja sopivaa ruoaksi. Palkinnot ja rangaistukset voivat olla selkeitä tai epäsuoria ja niitä käytetään usein yhdessä muiden vahvistamismenetelmien kanssa. Käsitys hyvästä ja pahasta liitettyä

lapsen varhaisiin kokemuksiin ruoasta voi aiheuttaa syömisongelmia, jotka usein kestävät aikuisuuteen saakka. Fieldhouse lainaa Meadin (1980) näkemyksiä ”oikeasta” ja ”väärästä” ruoasta. Meadin mukaan useissa perheissä ”oikeaa” ja ”vääriä” ruokaa on yhtä aikaa tarjolla ja lasta palkitaan hänen syötyään ”oikeaa” ruokaa. Näin lapsi oppii, että ”oikea” ruoka on epämieluisaa, koska lapsen näkökulmasta katsottuna palkitsemista ei tapahdu koskaan asioista, joiden tekeminen on luonnostaan miellyttävää. Samaan aikaan lasta rangaistaan ”väärän” ruoan valinnasta ottamalla se pois heiltä, jolloin lapsi oppii, että rangaistuksena tai palkintona käytetty ruoka on herkullista ja nautinnollista. Meadin mukaan tämä ristiriita säilyy ihmisen mielessä läpi elämän ja ruokavalintoja tehdessä joudutaan tasapainoilemaan ”oikean” tai nautittavan ruoan välillä. (Fieldhouse, 1986, 84-85.)

Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus syömisen kontekstissa ruokailutilanteessa on tärkeää, koska se vaikuttaa lapsen mieltymyksiin ja syömiseen. Ruoalla palkitseminen muokkaa mieltymyksiä joko lyhyt- tai pitkäkestoisesti. Palkitseminen vallankäyttönä näkyy muun muassa siten, että ruokaa voidaan käyttää palkintona hyväksyttävästä käyttäytymisestä kuten ”Siivosit reippaasti huoneesi, joten äiti antaa sinulle suklaata”. Tämän seurauksena makumieltymykset kyseistä ruokaa kohtaan kasvavat. Sitä vastoin tilanteissa, joissa lapselle tarjotaan palkintoa syömisestä ”Jos syöt kasvikset, saat katsoa televisiota”, syötäväksi houkutellun ruoan mieltymys vähenee. Tällöin lapsi uskoo, että vanhemmat eivät arvosta kyseistä ruokaa, koska heidän täytyy palkita sen syömisestä. Ruoan syöminen saattaa kasvaa lyhyellä aikavälillä, mutta pitkällä aikavälillä vanhempien kontrolli ja palkitseminen vähentävät ruoan miellyttävyyttä. (Birch, 1999, 53; Lappalainen & Koivisto, 1994, 1942.) Gjerstad (2015, 41-42) toteaa palkitsemisen näyttäytyvän vanhempi-lapsi-suhteessa mutkikkaana, sillä se ei ilmene aina selkeän positiivisena tai negatiivisena vallan muotona. Lapsi voi tuntea olevansa hyväksytty ja rakastettu vanhemman palkitessa ja esimerkiksi sanallinen kehuaminen on välttämätöntä itsetunnon kehittymisen kannalta. Palkitseminen on negatiivista silloin, kun sitä käytetään ainoana motivaation ylläpitäjänä.

Pakottaminen perustuu uhkaukselle käyttää voimaa, ei sen todelliselle käyttämiselle. Kyse on saada vakuutettua toinen henkilö omista kyvyistä käyttää voimaa

tätä vastaan ja saada toinen uskomaan halukkuuteensa käyttää tätä voimaa, ellei henkilö toimi halutulla tavalla. Pakottaminen voi onnistua, vaikka todellisia kykyjä uhkauksen toteuttamiseen ei olisikaan. Voi myös käydä niin, että pakotettu valitsee olla tottelematta. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että kohde ei vakuutu pakottajan kyvyistä, pakottajan kommunikointi epäonnistuu, kohde ei usko pakottajan toteuttavan uhkaustaan tai kohde haluaa uhkauksen toteutumisesta huolimatta toimia toisin. (Ylikoski, 2000, 20.)

Lapsi kykenee tietyssä määrin vastustamaan pakottamista. Tällöin vanhempi ei ole kertonut uhkaustaan tarpeeksi selkeästi tai lapsi ei usko vanhemman toteuttavan uhkaustaan. Pakottamisen seurauksena lapsi saattaa totella, mutta se voi johtaa samalla lapsen vihamielisyyteen ja tyytymättömyyteen. (Gjerstad, 2015, 35-36.) Negatiivinen ruokailutilanne, jossa lasta pakotetaan syömään, voi ilmetä vanhemman puheessa esimerkiksi ”saat katsoa lastenohjelmaa, jos syöt ensin ruoan, muuten et”. Tämä vähentää lapsen mieltymystä kyseiseen ruokaan. Negatiiviset kommentit ovat yleisiä ja tuloksena niistä voi olla noidankehä, josta on vaikea päästä pois. (Lappalainen & Koivisto, 1994, 1942.)

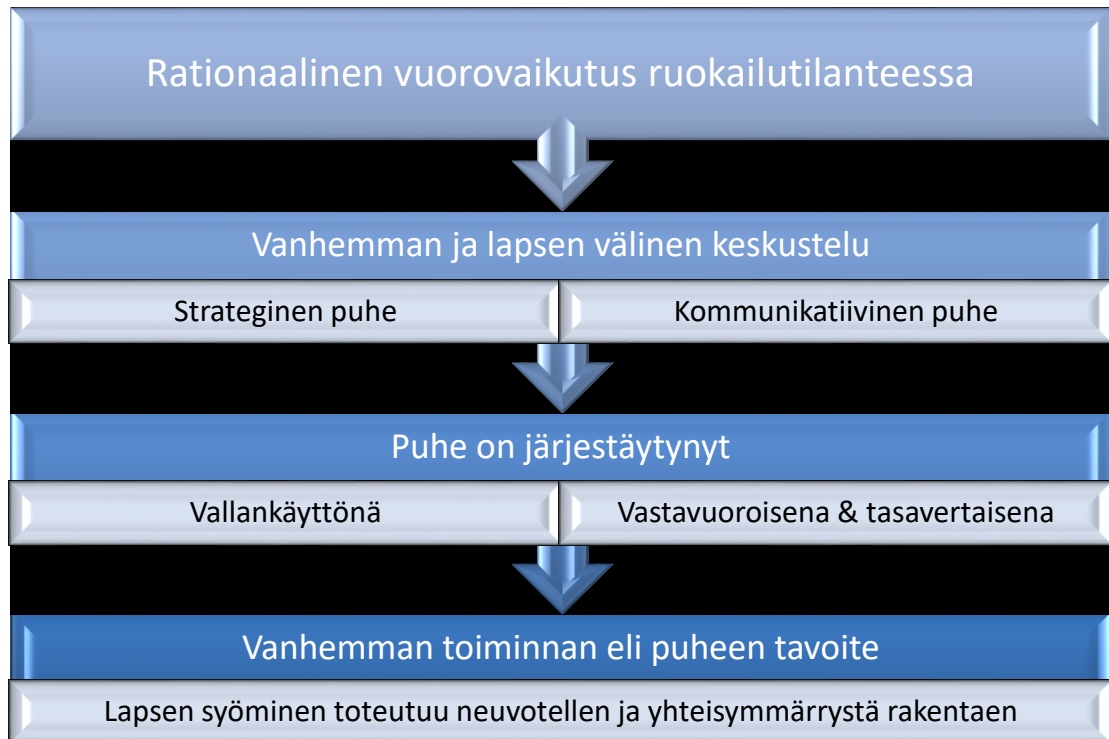
Vanhempien vaikutusvaltaa saada lapsi syömään on tutkittu selvittämällä vanhempien omia kokemuksia hyvistä ja huonoista menetelmistä. Vanhempien mukaan parhaita tapoja saada lapsi syömään olivat suostuttelu pyytämällä lasta maistamaan edes vähän, lapsen syömisen kehuminen ja kannustaminen sekä lupaaminen, että jos lapsi syö vähän, hän voi jättää loput. Negatiivisiksi keinoiksi vanhemmat kokivat jankuttamisen ja arvostelun, uhkailun sekä vakuuttelun siitä, että ruoka on hyvää. (Lappalainen & Koivisto, 1994, 1942.) Toisen tutkimuksen mukaan vanhemmat kuvailivat monia eri syitä palkitsemisen ja suostuttelun käyttöön suhteessa lapseensa. Palkitsemiseen suhtauduttiin osittain varauksellisesti eikä sen haluttu muodostuvan itsestäänselvyydeksi. Palkitsemista perusteltiin muun muassa sillä, että sen avulla saadaan lapsi tekemään vanhemman haluamia asioita, saavutetaan asioita, joita pakon kautta ei voinut saavuttaa sekä sen avulla kannustetaan ja osoitetaan tyytyväisyyttä lapseen. Palkitsemiseen yhdistyy muita vallan muotoja kuten pakottamista ja suostuttelua. Suostuttelun koettiin olevan pehmeämpi keino ennen pakkokeinoihin siirtymistä. Tällöin pakon uhka voi olla epäsuorasti läsnä. (Gjerstad, 2015, 41-44.)

Kielellistä vaikuttamista toiseen henkilöön voidaan tarkastella myös direktiivien kautta. Direktiivi tarkoittaa ohjailevassa tehtävässä käytettyä lausumaa, jolla puhuja esimerkiksi käskee, kieltää, kehottaa, pyytää, neuvoo tai suostuttelee puhuttavaa toimimaan tietyllä tavalla. Direktiivisellä lausumalla voidaan myös kieltää tai varoittaa toista toimimasta tietyllä tavalla. Suomen kielessä prototyyppinen direktiivi on käskylause eli imperatiivi kuten ”syö nyt!” tai ”älä pelleile!” Myös tarjous ”ota kakkua!” tai luvan antaminen ”ota vain!” on direktiivistä, vaikka se ei ole sävyiltään velvoittava. Direktiiveille on yhteistä, että keskustelun vastapuoli reagoi niihin joko kielellisin tai ei-kielellisin tavoin kuten suostumalla, kieltäytymällä tai noudattamalla pyyntöä tai kieltoa. Osittain direktiivit ovat päällekkäisiä ja ne tulee tulkita kontekstissaan. (Mitä on direktiivisyys? <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1645>)

Tutkimuksen teoriaosuuden luvussa 2 on käsitelty sosiaalista vuorovaikutusta yleisellä tasolla sekä vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen liittyviä ilmiöitä etenkin ruokailutilanteessa. Luvussa 3 on esitelty tälle tutkimukselle tärkeitä käsitteitä kuten puhe, keskustelu ja vallankäyttö. Teoreettisen viitekehyksen (KUVIO 1) kautta on mahdollista tarkastella tutkimuksen kannalta tärkeitä käsitteitä ja teoriaosuudessa esiteltyjä vuorovaikutuksen ja vallankäytön lähestymistapoja. Vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja siinä ilmenevää vallankäyttöä tarkastellaan soveltaen Myllyniemen (1990, ks. Pirttilä-Backman & Keso, 1998, 53) ja Haverisen (1996) käsityksiä vuorovaikutuksen rakentumisesta.

Tässä tutkimuksessa vuorovaikutus nähdään rationaalisesti organisoituna, jossa perheen jäsenet käyvät vuoropuhelua eli keskustelua tavoitteiden saavuttamiseksi. Kotitalouden strategista ja kommunikatiivista toimintaa tarkastellaan puheena, sillä puhe nähdään tässä tutkimuksessa toimintana, joka näyttäytyy keskustelussa. Strategisesti suuntautunut puhe pyrkii vaikuttamaan toisiin eli se voidaan nähdä vallankäyttönä. Toiminta on suuntautunut tulokseen eli puheen tavoitteena ruokailutilanteessa on saada lapsi syömään. Kommunikatiivinen puhe näyttäytyy vastavuoroisena ja tasavertaisena, ja sen tavoitteena on yhteisymmärrys ja hyvinvointi, jolloin päämäärästä ja tarvittavista keinoista neuvotellaan yhdessä. Tässä tutkimuksessa neuvottelu nähdään vuorovaikutuksen muotona, joka sisältää erilaisia vallankäytön muotoja kuten suostuttelua, joten strategisen

ja kommunikatiivisen puheen tavoite on rakentunut yhtenäiseksi. Vallankäyttöä tarkastellaan tässä tutkimuksessa vanhemman näkökulmasta, joten myös toiminnan tavoite on vanhempilähtöinen.

Kuvio 1. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.

4 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen metodologinen viitekehys ja lähestymistapa sekä tutkimuskysymykset. Tutkimus sijoittuu kvalitatiivisen tutkimuksen kenttään ja sen lähtökohdat perustuvat etnometodologiseen ajattelutapaan. Tutkimuksen lähtökohdana on ajatus, että sosiaalinen todellisuus rakentuu kielessä ja vuorovaikutuksessa. Tutkimuksen metodologista perustaa rakennettaessa on otettu vaikutteita myös sosiaalisesta konstruktivismista. Tutkimus pohjautuu diskurssianalyttiseen lähestymistapaan, jonka avulla on mahdollista analysoida vuorovaikutuksen yksityiskohtia ja kokonaisrakennetta.

4.1 Etnometodologia

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on väljä nimitys useille tutkimustavoille, jotka kaikki pyrkivät ymmärtämään ihmisen toimintaa, merkitysmaailmaa ja tulkintoja, joita he rakentavat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 139). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa inhimillisen toiminnan ymmärretään perustuvan merkitysvälitteisten suhteiden varaan. Tutkimustilanteet nähdään subjektiivisesti rakentuneina, jolloin myös tutkija tulee tärkeäksi osaksi tutkimuskohdetta. (Räsänen, 2005, 87.)

Laadullinen tutkimusprosessi muodostuu tutkimukseen osallistuvien ihmisten tuottamaksi kokonaistilanteeksi, jolloin tutkimus keskittyy tarkastelemaan sosiaalisen todellisuuden eri ominaisuuksia pienissä tapausjoukoissa. (Räsänen, 2005, 88). Kvalitatiivisessa keskustelun tutkimuksessa, jossa aineiston koko voi olla pienempi, tarkoituksena on ymmärtää tutkittavien puheen kategorioita ja niiden käyttöä todellisissa tilanteissa kuten perhe-elämää kuvatessa. Tällöin ollaan kiinnostuneita prosesseista, joilla teksti kuvaa todellisuutta eikä niinkään siitä, sisältääkö teksti oikeita tai vääriä toteamuksia. Tyypillisenä esimerkkinä tästä on diskurssianalyysi, joka keskittyy luonnollisiin aineistoihin ja siihen, kuinka erilaisia versioita maailmasta tuotetaan käyttämällä tulkinnallisia repertuaareja. (Silverman, 2000, 826.)

Yleensä kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään kuvailemaan ja selittämään sosiaalisen elämän muotoja sen jäsenten kokemusten kautta. Etnometodologiassa tutkitaan pikemminkin tapoja, miten yhteisön jäsenet luovat ja ylläpitävät järjestyksen ja ymmärrettävyyden tunnetta sosiaalisessa elämässä. Etnometodologit ovat kiinnostuneita toisin sanoen siitä, *miten* tiettyä todellisuutta tuotetaan ja hahmotetaan eikä niinkään yksilön kokemuksesta tai tavasta nähdä jokin asia. Etnometodologinen lähestymistapa vaatii, että tutkija on perehtynyt tutkittavaan ilmiöön syvällisesti, mutta samaan aikaan hänen täytyy kyetä pitämään välimatkaa sen tavanomaisuudesta ja tuttuudesta, jotta voisi nähdä miten tutkittava ilmiö on metodologisesti muodostunut. Haasteena on, että arkielämän käytännöt ovat itsestään selviä ja siksi vaikea havaita. (ten Have, 2007, 139-140.)

Terminä etnometodologia voidaan jakaa kahteen osaan, jolloin osa "etno" viittaa kansaan tai kansanomaisuuteen ja "metodologia" menetelmään ja menetelmäoppiin. Etnometodologian isänä pidetään Harold Garfinkeliä, jonka ensisijainen tutkimuskohde oli arki ja kaikki sellainen toiminta, jota tehdään rutiininomaisesti. Hänen tavoitteenaan oli tehdä arkikäyttäytymistä ohjaavat säännöt näkyviksi. (Saaristo & Jokinen, 2013, 56.) Tässä tutkimuksessa käytetty aineistonhankintamenetelmä ja tekstikeskeinen lähtökohta luovat puitteet etnometodologiselle lähestymistavalle. Etnometodologiassa tutkitaan niitä arkielämän menettelytapoja ja kirjoittamattomia sääntöjä, joita ihmiset noudattavat ja joiden varassa toimivat (Eskola & Suoranta, 2001, 143). Tällöin ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka yksilöiden on mahdollista ymmärtää toisiaan ja kuinka he kykenevät tuottamaan merkityksiä sekä omalle että toisten toiminnalle ja puheelle (Saaristo & Jokinen, 2013, 56).

Etnometodologiassa tarkastelun kohteena olevat arkielämän käytänteet antavat vastauksia miten-kysymyksiin, mutta vähättelevät usein kontekstuaalisia tosiasioita eli mitä-kysymyksiä. Yksityiskohtia tarkastellaan ja tutkitaan tyypillisesti puheesta vuorovaikutuksessa. (Silverman, 2006, 57.) Perinteisesti analyyttinen painotus on ollut siinä, *miten* sosiaalinen todellisuus on rakentunut, mutta viime aikoina etnometodologiassa on kasvanut kiinnostus siihen, *mitä* on saavutettu, missä olosuhteissa ja minkä resurssien avulla. Analyysit todellisuuden rakentu-

misesta liittyvät yhä enemmän laajempaan kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiin merkityksistä ja sosiaalisesta järjestyksestä. Tulkinnalliset käytännöt kytkevät yhteen sosiaalisen todellisuuden miten- ja mitä- kysymykset. (Gubrium & Holstein, 2000, 487.)

Etnometodologinen käsitys sisäisestä ymmärtämisestä viittaa toiminnan menettelytapojen ymmärtämiseen, kun usein kvalitatiivisissa tutkimuksissa halutaan ymmärtää toimijoiden motivaatioita ja näkökulmia. Etnometodologiassa on loppujen lopuksi kyse ihmisten toiminnan paikallisesta rationaalisuudesta eli miksi on järkeä tehdä asioita käytännön kontekstissa niin kuin he tekevät, vaikka se olisi ristiriidassa sen kanssa, kuinka kyseisiä käytänteitä on suunniteltu, arvioitu tai kuvattu jossain muualla, teoriassa tai järjestelmän ylemmillä tasoilla. (ten Have, 2007, 149-150.) Kaikki toiminta määräytyy kontekstin mukaan. Kohteet ja tapahtumat saavat epämääräisen ja monimerkityksisen tarkoituksen ilman selvästi havaittavaa kontekstia. Etnometodologinen tutkimus keskittyy paikallisesti rakennettuihin merkityksiin ja asetelmiin sekä vahvasti noissa luonnollisissa olosuhteissa tapahtuvaan puheeseen. (Gubrium & Holstein, 2000, 491.) Oletetaan, että inhimillistä toimintaa kuten tapahtumia ja puheita voidaan pitää mielekkäinä vain omassa kontekstissa. (Saaristo & Jokinen, 2013, 56.)

4.2 Sosiaalisesti rakentuva todellisuus

Tässä tutkimuksessa yhtenä teoreettisena lähtökohtana on oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta. Konteksti on ollut aina keskeinen aihealue kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Laajasta näkökulmasta katsottuna konteksti voidaan selittää esimerkiksi kulttuurin, sosioekonomisen aseman tai muun sosiaalisen rakenteen kautta (Holstein & Gubrium, 2007, 267). Konstruktivistinen tutkimussuuntaus pyrkii ymmärtämään kontekstuaalista merkitystä eli inhimillisen toiminnan ja vuorovaikutuksen mielekkyyttä siten kuin se on koettu ja rakennettu tietyssä kontekstissa. Tämä perustuu oletukselle, että sosiaalinen maailma, erillisenä fyysisestä maailmasta, ei ole olemassa itsekseen vaan se on rakentunut inhimillisten toimijoiden kautta. (Greene, 2000, 986.)

Koska merkitys on ymmärrettävissä vain suhteessa kontekstiin, pyritään laadullisessa tutkimuksessa säilyttämään tutkimuksen merkitysympäristö eli konteksti, jossa aineisto on hankittu (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 141). Diskursseja tuotetaan, uusinnetaan ja muunnetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Tapahtumatilanteen eli kontekstin moniulotteisuutta ei nähdä häiriötekijänä vaan diskursiivisen maailman ominaisuutena, joka rikastuttaa aineiston analyysia. Yleisesti kontekstin huomioon ottamisella tarkoitetaan sitä, että analysoitavaa toimintaa tarkastellaan tiettyinä aikana ja tietyssä paikassa, johon tulkinta pyritään suhteuttamaan. (Jokinen ym., 2016, 36-37.) Tilannekontekstilla viitataan yleensä tiettyyn sosiaaliseen tilanteeseen, jonka osana kielenkäyttö on (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 31).

Konteksti kuvaa kielenkäytön tilanteisuutta ja siihen liittyvää ajallista ulottuvuutta (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 30). Konteksti-käsite eli aika ja paikka voidaan määritellä monin eri tavoin ja tämän takia määrittelyssä on myös monenlaisia koulukuntakiistoja. Aika voi tarkoittaa sekunnin tai koko ihmiskunnan historian mittaista ajanjaksoa ja paikan mittakaava olla kaikkea neliömetrin ja globaalin väliltä. (Jokinen ym., 2016, 37.) Pietikäisen & Mäntysen (2009, 29-30) mukaan konteksti on hyvin monikerroksinen käsite, jolla voidaan tarkoittaa esimerkiksi asia-yhteyttä, vuorovaikutustilannetta tai yhteiskunnallista tilaa. Kontekstin käsite on laaja ja sillä tarkoitetaan kaikkia niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat merkityksen muodostumiseen sekä mahdollistavat ja rajaavat sen käyttämistä ja tulkitsemista.

Tässä tutkimuksessa aika-käsite määrittyy niiden hetkien kautta, jolloin vanhempi ja lapsi asettuvat yhdessä syömään tai jolloin vanhempi näkee tarpeelliseksi tarjota lapselleen joku päivän aterioista. Aika on muuntuva ja se näyttäytyy vuorokauden eri kohdissa eri pituisina jaksoina. Tähän vaikuttavat aterian luonne eli onko kyseessä aamiainen vai lounas sekä tilannetekijät. Paikalla viitataan siihen ympäristöön, jossa ruokailu tapahtuu kuten kodin keittiö, ystävien koti tai ravintola. Yhdessä nämä ajan ja paikan tekijät luovat kontekstin, jolla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan ruokailu- eli vuorovaikutustilannetta. Yksi perheen ruokailutilanne on tämän tutkimuksen havaintoyksikkö. Toisaalta konteksti voidaan nähdä mikrotasolla yhtenä keskustelun episodina, josta muodostui samalla tutkimuksen analyysiyksikkö.

Tutkimuksen tieteenfilosofisena orientaatioperustana ja viitekehyksenä tässä tutkimuksessa toimii sosiaalinen konstruktionismi, jonka traditiossa on diskurssianalyysin teoreettinen koti (Jokinen, 1999a, 39). Sosiaalinen konstruktionismi voidaan nähdä diskurssintutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä, jossa tarkastellaan sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista. Sosiaalisen konstruktionismin keskeinen ajatus on, että todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa kieli on tärkeässä roolissa. Kieli nähdään aineksena, jota voidaan muokata eri tavoin ja sitä käyttämällä saadaan erilaisia lopputuloksia. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 12.) Helkama ym. (2005, 69) toteavat sosiaalisen konstruktionismin olevan lähestymistapa, joka on kehitetty vastakohtaksi teorioille, jotka johtavat sosiaalisuuden muodot yksilön motiiveista käsin. Konstruktionistien mukaan maailma rakennetaan mielessä ja mieli itsessään on sosiaalisen vuorovaikutuksen tuotetta.

Sosiaalinen konstruktionismi on melko hajanainen ja lähtökohdiltaan moninainen, jolle ominaista on kuitenkin painottaa monia muita lähestymistapoja enemmän sosiaalisuutta, kieltä ja vuorovaikutusta. Ilmiöitä tarkastellaan aikaan ja paikkaan sidoksissa olevina yhteisön tuotteina. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan kaikki merkittävä ihmisen elämässä syntyy inhimillisessä vuorovaikutuksessa (Saaristo & Jokinen, 2013, 104-105.) Usein sosiaalinen konstruktionismi ymmärretään yläkäsitteeksi muille lähestymistavoille, jotka tarkastelevat ihmisten rakentamaa kielellistä kanssakäymistä. Esimerkiksi diskursiivinen ja retorinen sosiaalipsykologia voidaan nimetä konstruktionistisiksi suuntauksiksi. (Suoninen, 2010, 84.) Tulkintakehyksenä sosiaalinen konstruktionismi näkyy tutkimuskohteen valinnassa, tutkimuskysymysten muotoilussa, analyyttisten työkalujen kehittämisessä sekä tutkijan ja tutkimuskohteen välisen suhteen ymmärtämisessä. (Jokinen ym., 2016, 253).

Kielentutkimus on hyvin laaja-alainen, mutta tarkkaan rajattu alue, joka pitää sisällään mm. kirjallisuuden, suullisen kielitaidon, lukemisen, kaksikielisyyden, kielitieteen, kieliopin, fonologian, lause- ja merkitysopin, kielen ja mielen yhteyden ja ei-verbaalisen kommunikaation osa-alueet (Greig, 1998, 155). *Keskustelututkimus* ei ole myöskään yksi yhtenäinen paradigma tai tarkastelutapa, vaan siihen mahtuu monenlaisia suuntauksia ja lähtökohtia. Yhteistä näille eri suuntauksille

on kuitenkin paitsi kohde, dialogi, myös se, että puhe nähdään dialogisena toimintana konkreettisessa tilanteessa. Tutkimuksen kohteena on toisin sanoen koko interaktio, siinä havaitut säännönmukaisuudet, prosessit, strategiat ja dialogin organisoitumisperiaatteet. Kieltä ei tutkita vain kielenä sinänsä, vaan huomiioon otetaan myös kielellinen ympäristö ja kielen sosiaaliset aspektit. (Tiittula, 1992, 104-105.)

4.3 Diskurssianalyysi

Diskurssin käsitteeseen on viitattu tutkimuksissa monilla nimillä kuten "sanasto", "tulkintarepertuaari", "merkityssysteemi" (Suoninen, 1999), "kehys" (Jokinen & Juhila, 1999), "puheavaruus" (Alasuutari, 1996) tai "puhetapa" (Törrönen, 1999) (ks. Törrönen, 2005, 139). Tässä tutkimuksessa käytetään termiä diskurssintutkimus, jonka keskiössä on diskurssien käsite. Tämä käsite saa erilaisia merkityksiä riippuen siitä, käytetäänkö sitä yksilöllisessä vai monikollisessa muodossa. Yksilöllinen diskurssi-käsite (engl. discourse) viittaa kielenkäyttöön osana sosiaalisia käytänteitä eli se pyrkii kuvaamaan koko tutkimusalan laajempaa teoreettista lähtökohtaa. Sen sijaan monikollinen diskurssit-käsite (engl. a discourse) tarkoittaa tietyn asian ja tapahtuman kuvaamista ja merkityksellistämistä suhteellisen vakiintuneella ja sisäisesti yhtenäisellä tavalla. Diskurssit ovat teoreettis-analyttisiä käsitteitä, joiden avulla tarkastellaan merkitysten rakentumista eivätkä ne ole siten puhtaasti kielellisiä kategorioita. Ne ovat osa sosiaalisia ja yhteiskunnallisia käytänteitä ja ne ohjaavat diskursiivista toimintaa ja tulkintaa. On olemassa erilaisia diskursseja, koska samaa aihepiiriä ja tapahtumaa voi tarkastella eri näkökulmista ja merkityksellistää eri tavoin. Esimerkiksi ihmisen terveydestä voidaan puhua länsimaisen tai kiinalaisen lääketieteen diskursseilla tai Suomen metsistä talouden, ympäristönsuojelun tai turismin diskurssien kautta. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 50-51.)

Diskurssin käsite sisältää sekä kielellisiä että sosiaalisia elementtejä. Kielellisiä piirteitä voivat olla kielijärjestelmien valinnat ja kielen yksityiskohtaiseen järjestäytymiseen liittyvät sanastot tai lausetyypit, kun taas kielen sosiaalisuus näyttäytyy vuorovaikutustilanteessa, yhteiskunnallisessa tilanteessa tai historiallisessa

ajassa. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 50.) Diskurssi voidaan käsittää kommunikatiivisena tilanteena tai aktina eli puhe itsessään nähdään vuorovaikutuksellisenä (Hoikkala, 1990, 142). Diskursseilla annetaan kokoavia tulkintoja todellisuuden objekteille, tapahtumille ja subjekteille. Tulkinnat muodostuvat tietyssä kontekstissa ja vuorovaikutuksessa pala palalta, jolloin puhujat käyttävät niitä resursseinaan orientoituessaan toimintaan ja tuottaessaan sille sosiaalista järjestystä. (Törrönen, 2005, 139)

Diskurssintutkimus tarkastelee kieltä sen käyttäjien, tilanteen, ajan ja paikan kokonaisuutena sekä sitä, miten kieli eli sanat ja ilmaukset saavat merkityksensä eri käyttötilanteissa. Diskurssintutkijan kiinnostuksen ydinaluetta on merkitysten neuvottelu sekä siihen liittyvät jännitteet ja käytänteet, säännöt, ehdot ja seuraukset. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 11-12.) Merkityksen käsitettä voidaan tulkita kahdella tavalla. Merkitseminen on sitä, mitä puhuja tarkoittaa ja aikoo sanoa, mutta se voi olla myös sitä, mitä lause tekee. Toisin sanoen lausuman merkitys on merkityksen objektiivinen puoli ja puhujan merkitys subjektiivinen. Tarkoitus liittyy kielen maailmaan ja sillä on siis tarkoitus vain, kun sitä käytetään (Ricouer, 2000, 48-49.)

Diskurssintutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan sitä, mitä kieli tekee käyttäjilleen, käyttäjä kielelleen ja miten kieli toimii eri tilanteissa. Kielelliset merkitykset ovat tilannesidonnaisia ja syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, joten kielen käyttäjällä on valta valita, miten hän kieltä käyttää. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 14.) Kieli on väline, jolla luodaan tulkintoja eli versioita todellisuudesta. Samasta tapahtumasta voidaan esittää erilaisia tulkintoja, mutta esimerkiksi samassa perhekulttuurissa kasvaneet voivat päästä yhteisymmärrykseen, sillä asioiden ja tapahtumien määrittelyyn on osallistuttu yhdessä. (Helkama ym., 2005, 225-226.)

Diskurssintutkimuksen näkökulmana on käsitys kielestä funktionaalisena resursina eli kielelliset merkitykset ovat tilannesidonnaisia ja syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Funktionaalisuus näkyy kielenkäytön eri tasoilla, joissa tehdään valintoja ja järjestäytymistä: mikrotasolla (kielioppi, sanasto) sekä diskursii-

visten (diskurssit, narratiivit) ja sosiaalisten (valtakysymykset, identiteetti) merkitysjärjestelmien tasolla. Toisin sanoen tämä tarkoittaa, että voimme kuvata samaa tapahtumaa tai ilmiötä käyttäen näitä resursseja eri tavoin. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 14-16.) Tutkimuksessa huomio kiinnitetään puheeseen ja dialogiin moninaisissa sosiaalisissa tilanteissa sekä arjen epämuodollisissa keskusteluissa. Diskurssianalyysi koskee siis sekä tekstiä että kontekstia. (Hoikkala, 1990, 145.) Ilmosen (2007, 126) mukaan diskurssianalyttisessä tutkimuksessa puhe pyritään ymmärtämään hermeneuttisesti merkitysten välittämisenä, jolloin puhe mukautetaan osaksi yleisempää diskurssia eli ensin valittujen teoreettisten käsitteiden avulla jäsennetyiksi merkitysrakenteiksi ja niitä ilmentäviksi diskursseiksi.

Hermeneuttinen ihmiskäsitys korostaa sitä, että jokainen ihminen on erilainen ja erilaisuudella on myös merkitystä. Toisin sanoen samanlaisuus tai tyypillisuus ei ole kiinnostavaa vaan pikemminkin ainutkertainen ja ainutlaatuisuus. Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta ja sen tutkimus kohdistuu ihmisten välisen kommunikaation maailmaan. Tulkinnan kohteena ovat ihmisen ilmaisut eli kielelliset ilmaisut, mutta myös muut keholliset ilmaisut kuten liikkeet, ilmeet ja eleet. Ilmaisut kantavat merkityksiä ja niitä voidaan lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla. Merkitykset ovat intersubjektiivisia eli subjektien välisiä, jolloin tulee huomioida se, että erilaisissa kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on erilainen elämismaailma, mutta merkitysten lähteenä on samalla yhteisö, johon on kasvettu. (Laine, 2007, 30-31.) Yksilölliset tiedostetut merkityksenannot liittyvät esimerkiksi toiveisiin, uskomuksiin ja tavoitteisiin, kun taas yhteisön tasolla ne voivat olla esimerkiksi rooliodotuksia, ihanteita tai normeja. Yhteisölliset tiedostamattomat merkitykset voivat liittyä rutinoituneisiin toimintarakenteisiin tai toiminnan piileviin sääntöihin. (Moilanen & Räihä, 2007, 48.)

Diskurssianalyysia on suomeksi nimitetty puhetavan tai kielenkäytön tutkimukseksi, jolloin eritellään puheen kautta luotuja näkemyksiä ihmisistä, asioista ja tapahtumista (Helkama ym., 2005, 225). Diskurssianalyysi tarkastelee kaikkea kielenkäyttöä tekemisenä eli toisin sanoen puheita ja tekoja ei nähdä toistensa vastakohtana. Tällöin puhutaan toiminnan tutkimuksesta, jossa analysoidaan so-

siaalisien todellisuuden rakentumista ja miten sitä tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Teoille ja ilmiöille ei etsitä syitä, vaan niitä pyritään selittämään sellaisenaan. (Suoninen, 1999, 18-19.)

Diskurssianalyysia voidaan pitää melko heterogeenisenä lähestymistapana. Se hyväksyy, toisin kuin keskustelunanalyysi, laajasti kaikenlaisia aineistoja, vaikkakin osa tutkijoista ei pidä haastattelujen tai muiden ei-luonnollisissa tilanteissa hankittujen aineistojen käytöstä. (Silverman, 2006, 224.) Materiaaleina voivat olla kaikki symbolisen ilmaisun tuotteet, mutta luonnollisesti ennen kaikkea puhe ja teksti (Helkama ym., 2005, 225). Diskurssianalyysissä suositaan luonnollisia aineistoja, joilla tarkoitetaan aineistojen syntymistä tai niiden olemassaoloa ilman tutkijan läsnäoloa. Näitä ovat esimerkiksi ääni- ja videotallenteet arkikeskusteluista tai institutionaalisista kohtaamisista sekä tekstit kuten lehtiartikkelit, raportit tai romaanit. Kiinnostuksen kohteena olevat merkitykset, retoriset keinot ja vuorovaikutuksen säännönmukaisuudet ovat läsnä luonnollisissa tilanteissa ja niistä hankituissa aineistoissa kaikessa monimuotoisuudessaan. (Juhila & Suoninen, 1999, 236-237.)

Diskurssianalyysillä tarkoitetaan tutkimuksen teoreettista ja metodologista suuntausta, jonka tutkimuksen kohteena ovat teksti ja puhe tai kielen käyttö. Diskursseja, tekstiä, puhetta ja keskusteluja tarkastellaan rakenteellisissa, kognitiivisissa ja sosiaalis-toiminnallisissa ulottuvuuksissa. (Hoikkala, 1990, 142.) Diskurssianalyysia voidaan kuvata väljäksi teoreettiseksi ja metodologiseksi viitekehykseksi, joka tarjoaa monenlaisia tutkimusmetodeja ja -tekniikoita riippuen tutkimuksen tavoitteista, tehtävistä ja ongelmista. Yhdistävänä tekijänä on kuitenkin kiinnostus joko kirjoitettuihin tai puhuttuihin teksteihin. (Ilmonen, 2007, 126.) Diskurssianalyysissa yhdistyy tieteellinen objektiivinen ote ja toisaalta tutkijan kriittinen suhtautuminen tekstiin (Metsämuuronen, 2006, 227).

Tutkimuskohteina ovat kielelliset prosessit ja niiden tuotokset, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuutemme ja kanssakäymisemme rakentuvat (Jokinen, 1999a, 40-41). Tarkastelun keskeisenä kohteena ei ole yksilö vaan sosiaaliset käytännöt ja kielenkäyttö erilaisissa tilanteissa sekä laajemmat merkityssysteemit, joita kielenkäyttäjät toiminnassaan tuottavat (Jokinen ym., 2016, 43). Kielen

järjestyneisyyttä ja vaihtelua tutkimalla opitaan sitä ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista sekä ajasta ja paikasta. Diskurssintutkimuksen perusajatuksena onkin, että kielen järjestymisen tavat ja keinot ovat sosiaalisia ja kulttuurisia eli kieli on se voima, joka nivoo meidät yhteisöksi ja sen jäseniksi. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 13-14.)

Diskurssianalyysin tavoitteena on tutkia keskustelua puheena ja tekstinä sosiaalisissa käytännöissä ja se on kiinnostunut erityisesti retorista ja argumentatiivisesta järjestäytymisestä (Silverman, 2006, 237). Yhteiskunnallinen ja ihmissuhteisiin liittyvä valta onkin teemana monessa diskurssianalyttisessä tutkimuksessa. Diskursseilla on usein valtakamppailun luonne, sillä se jolla on ääni, saa oman versionsa asioista näkyviin. (Helkama ym., 2005, 226.)

4.4 Tutkimuskysymykset

Kvalitatiivisia menetelmiä käyttävän tutkijan tutkimuskohteet näyttäytyvät tutkijalle lähes aina kielessä. Kieli on osa tutkimuskohdetta, sosiaalista todellisuutta. Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohde ei ole kieli sinänsä, kuten kielitieteilijöillä, vaan kiinnostavaa sen sijaan on, miten kieltä käytetään erilaisissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, mitä sillä kerrotaan ja kuvataan ja mitä sen käyttäminen saa aikaan. Puheen merkitys riippuu pitkälti siitä, missä puhunta tapahtuu sekä missä kohdassa keskustelua jokin asia tulee sanotuksi. (ks. Eskola & Suoranta, 2001, 142-144.) Vuorovaikutustilanteeksi on valittu perheen ruokailuhetket, joissa näyttäytyy perheen arkivuorovaikutus kaikessa moninaisuudessaan.

Tämän tutkimuksen tehtävänä on kuvailla ja ymmärtää vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta vallankäytön näkökulmasta. Ruokailutilanne on luonnollinen arkielämän kohtauspaikka, mutta siinä näyttäytyvät ilmiöt voivat olla moninaisia ja haastaviakin. Mielenkiinto kohdistuu siihen, mitä ruokailutilanteessa puhutaan eli mitä on vanhemman ja lapsen välinen ruokapuhe. Toisaalta halutaan selvittää, miten kieltä käytetään eli millaisia kielellisen vaikuttamisen keinoja vuo-

rovaikutussuhteessa näyttäytyy. Tätä tarkastellaan vanhemman vallankäytön näkökulmasta.

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia diskursseja rakentuu vanhemman ja lapsen yhteisessä ruokailutilanteessa?
2. Miten vanhemman vallankäyttö ilmenee yhteisissä diskursseissa?
3. Miten vanhempi käyttää valtaa lapseen syömisen kontekstissa?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla tarkastellaan ruokailutilannetta ja siinä esiintyvää ruokapuhetta. Mielenkiinto kohdistuu siihen, mistä ruokailutilanteessa puhutaan eli millaisia diskursseja vanhempi ja lapsi tuottavat yhdessä ruokailemisen kontekstissa. Ruokapuheella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kaikkea ruokailutilanteessa ilmeneviä keskustelun teemoja, liittyvätpä se syömiseen tai muihin arkielämän ilmiöihin. Ruokapuheesta nousevien diskurssien kautta tavoitteena on ymmärtää ruokailutilanteen merkityksiä sosiaalisena vuorovaikutustahtumana ja lapsiperheen arjen kuvaajana.

Toinen tutkimuskysymys kohdistuu kielellisiin vaikuttamisen keinoihin eli puheessa ilmenevään vallankäyttöön. Valta-asetelmat ja vallankäyttö ovat lähes aina läsnä jossain muodossa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja vallankäyttö nähdään myös vastavuoroisena. Tässä tutkimuksessa valtasuhdetta tarkastellaan vanhemman näkökulmasta kysymällä, miten vanhempi puhuu lapselle ja millaisia vallankäytön muotoja vuorovaikutuksen mikromaisemaa tarkastelemalla voi löytyä. Ruokailutilanne on perheen arkinen kohtaauspaikka ja vuorovaikutustilanne, mutta se nähdään tässä tutkimuksessa luonteeltaan myös neuvotteluna, joka voi sisältää monenlaisia jännitteitä sekä näkyvää että näkymätöntä vallankäyttöä. Vallankäyttöä ja sen eri muotoja tarkastellaan ruokailutilanteissa läpileikkaavana ilmiönä, mutta tarkempi kiinnostus kohdistuu vallankäytön muotoihin vanhemman vaikuttaessa lapsen syömiskäyttäytymiseen. Kolmannen tutkimuskysymyksen kautta tarkennetaan näkökulmaa syömisen kontekstiin ja siihen, millä kielellisin keinoin vanhempi käyttää valtaa.

5 Tutkimusaineisto

Tässä luvussa kuvataan tarkemmin tutkimuksen toteutusta, aineiston hankintaa ja tutkimusperheitä. Aluksi tarkastellaan tutkimusperheitä ja niiden valintaan liittyviä kriteerejä. Tämän jälkeen kuvataan aineistohankintamenetelmät eli äänitallenteet ja ruokailupäiväkirja. Tutkimusaineisto esitellään tarkemmin perhekohtaisesti ja koottuna taulukoihin.

5.1 Aineiston hankinta ja tutkittavat

Tutkimusjoukkona ovat noin 3-vuotiaat leikki-ikäiset lapset ja heidän vanhempansa. Yhtenä kriteerinä tutkittavien valinnalle oli, että lapset ovat äidin kanssa kotona eivätkä siis päiväkodissa tai muussa kodin ulkopuolisessa hoidossa. Tällöin äänitallenteita ruokailutilanteista oli mahdollista hankkia koko vuorokauden ajalta eivätkä ne keskittyneet vain iltoihin. Toinen kriteeri perheiden valinnalle oli, että perheen vanhin lapsi on korkeintaan noin 3-vuotias. Hänellä sai olla kuitenkin nuorempia sisaruksia. Tutkimukseen valittiin tarkoituksella vähintään 2,5-vuotiaita lapsia, joilla puheen kehitys oli siinä vaiheessa, että he pystyvät ilmaisemaan itseään kunnolla kokonaisiin lausein eikä vain yksittäisin sanoin.

Tutkimusjoukko koostuu kolmesta perheestä, joista kaksi perhettä asui pääkaupunkiseudulla ja yksi perhe kaupungissa Pohjois-Savossa. Kaikki tutkimukseen osallistuneet perheet edustavat ydinperheitä, joihin kuului isä, äiti ja lapsi/lapset. Tutkimukseen osallistuneista lapsista kaksi on tyttöjä, yksi on poika ja kaikki kolme lasta olivat tutkimushetkellä hieman alle 3-vuotiaita. Kahdessa perheessä oli myös vauvaikäisiä sisaruksia ja yhden perheen äiti oli tutkimushetkellä raskauden loppuvaiheessa (Taulukko 1). Tutkijan tulee suojella tutkittavien henkilöiden identiteettiä (Silverman, 2006, 320), joten perheet on nimetty kirjaintunneilla Perhe A, Perhe B ja Perhe C sekä asuinpaikat on kuvattu kaupungin tai kunnan sijaan laajempina asuinalueina.

Taulukko 1. Tutkimusperheet.

Perhe A	Äiti 31 v., isä 32 v. & poika 2v 10kk (äiti raskaana)	Pohjois-Savo
Perhe B	Äiti 30 v., isä 32 v., tytär 2v 11kk & tyttövauva 6kk	Pääkaupunkiseutu
Perhe C	Äiti 29 v., isä 32 v., tytär 2v 9kk & poikavauva 3 kk	Pääkaupunkiseutu

Tutkimusperheet tavoitettiin melko vaivattomasti ystäväpiirini kautta, johon kuului paljon lapsiperheitä. Kyseessä on näin ollen harkinnanvarainen otanta. Eskola & Suorannan (2001, 18) mukaan laadullisessa tutkimuksessa voitaisiin puhua mieluummin harkinnanvaraisesta näytteestä erotukseksi tilastollisista otantamene-
telmistä. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että siinä keskitytään usein melko pieneen määrään tapauksia eikä tieteellisyyden kriteeri näin ollen ole määrä vaan laatu. Tässä tutkimuksessa harkinnanvarainen näyte on perusteltua, jotta perheiden lapset täyttivät tutkimukselle annetut kriteerit ikätasosta ja kielellisestä kehityksestä.

Tutkimusympäristönä toimi se konteksti, missä ruokailutilanne kussakin perheessä kyseisinä päivinä tapahtui. Lähes kaikki ruokailutilanteet tapahtuivat kotona (40) ja vain viisi kodin ulkopuolella ravintolassa, ystävien luona tai juhlassa. (Taulukko 2). Perhe A ja Perhe C ruokailivat yhden kerran ravintolassa. Perhe B:n ruokailutilanteet tapahtuivat kotona yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, jolloin perhe ruokaili seurakuntatalolla kastejuhlan yhteydessä. Yhteensä kolmelta perheeltä kertyi 45 ruokailutilannetta.

Taulukko 2. Ruokailutilanteiden tapahtumapaikat ja määrät.

Paikka	Koti	Ravintola	Muu ympäristö	Yht.
Perhe A	13	1	2	16
Perhe B	14	-	1	15
Perhe C	13	1	-	14
Yht.	40	2	3	45

Keskustelujen tallennusvälineenä toimi mikrokasettinauhuri, joka oli huomaamaton ja helppo ottaa mukaan myös muualla ruokaillessa. Aineiston hankinta ajoittui marraskuun 2007 ja helmikuun 2008 väliselle ajalle, jolloin äänitallenteita saatiin

perhe perheeltä yksi aineisto kerrallaan. Tämä johtui teknisistä rajoituksista, sillä käytössä oli vain yksi mikrokasettinauhuri. Aineiston hankinnassa oli tavoitteena, että vanhempi tallentaa kaikki ruokailutilanteet tapahtuivatpa ne missä tahansa ja aina, kun vähintään lapsi ruokailee. Ohjeissa neuvottiin, että nauhoitus aloitetaisiin siinä vaiheessa, kun lapsi istuu ruokapöytään ja lopetetaan, kun hän nousee pois.

Tutkimuksen eettisestä vaatimustasosta ei ole olemassa yhtenäistä kansainvälistä sopimusta tai sääntöä. Kuitenkin tutkimuseettisissä keskusteluissa nousee hyvin usein esiin kriteerit liittyen sääntöihin, suostumukseen ja salassapitoon. Säännöt ja suostumus viittaavat siihen, että tutkittavilla on oikeus tietää, että heitä tutkitaan, oikeus olla tietoinen tutkimuksen luonteesta ja oikeus vetäytyä pois tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa. Salassapitoon liittyy tutkijan velvollisuus ja vastuu suojella tutkittavan henkilöllisyyttä sekä tutkimuspaikkoja- ja sijaintia. Mitä arkaluontoisemmasta aiheesta on kyse, sitä enemmän tutkittavat saattavat pelätä yksityisyyden paljastumista. (Ryen, 2007, 219-222.)

Eettisesti on tärkeää, että tutkija varmistaa tutkittavien ymmärtäneen tutkimuksen tarkoituksen ja antaneen sille hyväksynnän (Silverman, 2006, 320). Ruokailutilanteet tallennettiin luonnollisessa ympäristössä ilman tutkijan läsnäoloa. Koska tutkija ei ollut mukana tilanteissa, joissa aineistoa tallennettiin, oli tärkeää informoida tutkittavia etukäteen. Ennen aineiston hankintaa tutkimusperheet saivat sekä suullisesti että kirjallisesti tietoa tutkimukseen liittyvistä tekijöistä, jotta pystyivät harkitsemaan päätöstään ja ymmärsivät mistä tässä tutkimuksessa on kyse. Samassa kirjallisessa ohjeistuksessa perheet saivat ohjeita myös mikrokasettinauhurin käyttöön (LIITE 1). Perheille annetussa kirjallisessa ohjeessa neuvottiin vanhempia näyttämään nauhuria lapselleen ja antaa hänen tutustua siihen ennen ensimmäistä nauhoituskertaa. Vanhempaa ohjeistettiin myös kertomaan lapselle mitä nauhurilla tehdään, jotta voitaisiin minimoida nauhurin läsnäolon vaikutuksia. Tavoitteena oli, että tallentaminen häiritsisi ruokailua mahdollisimman vähän tai ainakin vähentäisi mahdollista hämmennystä ja lapsen huomion suuntautumista siihen.

Vanhempi kuljetti mikrokasettinauhuria mukanaan myös kodin ulkopuolelle, mikäli lapsi ruokaili muualla kuin kotona. Diskurssianalyysissä korostetaan luonnollisten aineistojen vahvuuksia, jolloin luonnollisuudella tarkoitetaan sitä, että aineistot ovat syntyneet tutkijasta riippumatta. Tällaisia aineistoja voivat olla äänitallenteet arkikeskusteluista esimerkiksi kodeissa ja työpaikoilla tai institutionaaliset kohtaamiset esimerkiksi sosiaalitoimistossa tai lääkärin vastaanotolla. Luonnollisia aineistoja suositaan diskurssianalyysissä, koska monimuotoiset merkitykset, retoriset keinot ja vuorovaikutuksen säännönmukaisuudet eivät ole tavoitettavissa tilanteiden ulkopuolella kaikessa rikkaudessaan. (Juhila & Suoninen, 1999, 236-237.)

Keskustelun tutkimisen yhtenä lähtökohtana on, että aineisto on aidosta tilanteesta, koska tavoitteena on vuorovaikutuksen kuvaaminen. Aitouden käsitettä on kuitenkin hyvä pohtia tutkimusta tehdessä. Myös silloin kun tallennetaan keskusteluja, on mukana elementti, joka ei yleensä kuulu arjen tilanteisiin eli läsnä oleva nauhuri. Autenttisuuden tavoittelu tarkoittaakin, että aineisto on pyrittävä kokoamaan niin luontevasti kuin mahdollista. (Nuolijärvi, 1990, 127.) Mäkelä (1995, 50) kuitenkin toteaa, että autenttinen ei ole samaa kuin luonnollinen. Etnometodologit puhuvat naturalististen menetelmien puolesta eli aineistoista, jotka syntyvät ihmisten arkielämässä ilman tutkijan väliintuloa. Tavoitteena ei ole siis autenttisuus sanan psykologisessa merkityksessä vaan sosiaalinen luonnollisuus. Silvermanin (2006, 201) mukaan luonnollisista tilanteista hankitut aineistot eivät kuitenkaan ”puhu itseksensä”, vaan tutkija on niissä aina välillisesti mukana. Oleellista on se, että tutkija ei ole osallisena tilanteissa, vaan ne tapahtuvat itsenäisesti.

Diskurssianalyysia on tehty ylivoimaisesti eniten käyttämällä haastatteluaineistoja. Luonnollisten aineistojen käyttöön verrattuna tutkijat ovat usein suosineet haastatteluja, koska niiden avulla on mahdollista päästä käsiksi sensitiivisiin aiheisiin ilman tutkimuslupia. Aineistoa voi olla myös haastavaa hankkia luonnollisista tilanteista. Luonnollisten aineistojen käyttöön liittyy kuitenkin paljon etuja. Tutkijan omat kategorisoinnit eivät sekoita tutkimusasetelmaa eikä tutkittavia aseteta tilanteeseen, jossa he joutuvat tuottamaan normatiivisesti sopivia ja ha-

luttuja kuvauksia tai vastauksia. Kun tutkimusaineisto hankitaan suoraan ”aidosta” kohteesta, se sulkee tutkijan pois ja näin välttään ongelmallisilta päätelmiltä aineiston hankinnasta tai aiheesta. (Hepburn & Potter, 2007, 170.)

Tutkimuksen monipuolisuutta ja luotettavuutta lisättiin hankkimalla aineistoa kahdella eri menetelmällä. Toisena aineiston hankintamenetelmänä toimi ruokailupäiväkirja (LIITE 2), johon vanhemmat kirjasivat ruokailuun liittyviä taustatekijöitä saman kolmen vuorokauden ajan, jolloin ruokailukeskustelut tallennettiin. Ruokailupäiväkirjan tehtävänä oli saada tarkempaa taustatietoa ruokailutilanteista ja tukea tällä tavoin äänitallenteita. Ruokailupäiväkirjaan merkittiin seuraavia asioita:

- Paikka: Missä syödään?
- Kellonaika: Monelta ruokailu alkaa?
- Ruokailutilanteeseen osallistuvat henkilöt: Ketkä syövät? (esim. Syökö vain lapsi ja vanhempi seurana vai syövätkö molemmat?)
- Mikä ateria on kyseessä?
- Mitä syödään?
- Ruoan määrä: Lapselle laitettu annoskoko? Kuinka paljon lapsi todellisuudessa söi?
- Ruokailuympäristöön tai lapseen liittyvät erityistekijät: (esim. Televisio päällä? Leluja/kirjoja ruokapöydässä? Lapsen väsymys? Muut häiriötekijät?)

Tässä tutkimuksessa käytetään termiä *ruokailupäiväkirja* perinteisen ruokapäiväkirjan sijaan, sillä kiinnostuksen kohteena ei ole se, mitä lapset syövät laadullisesti ja ravitsemuksellisesti, vaan pikemminkin ruokailutilanteen kokonaisuuden parempi ymmärtäminen. Oleellista on huomioida konteksti, mihin puhe sijoittuu. Pelkästään äänitallenteiden kuunteleminen ei avaisi tarpeeksi tarkkaan sitä, ketkä keskustelevat, mihin aikaan päivästä tai missä keskustelu tapahtuu.

Kun aineistoa hankittiin vuonna 2008, tutkimuskysymykset olivat osittain erilaiset. Silloin oltiin kiinnostuneita myös siitä, onko vanhemman puhetyylillä vaikutusta lapsen syömiseen tai syömättömyyteen. Tätä varten ruokailupäiväkirjassa pyydettiin täyttämään, mitä ruokaa lapselle tarjottiin sekä annetun ja syödyn ruoan määrä. Viimeisessä sarakkeessa vanhemmalla oli mahdollisuus mainita erityis-

huomioita kuten lapsen väsymys tai muita poikkeavia ruokailutilanteeseen vaikuttavia tekijöitä. Tämän tutkimuksen tarkastelukulma on muuttunut alkuperäisestä ja syy-seuraussuhde on toissijaista, joten edellä mainitut ruokailupäiväkirjan tiedot on jätetty analyysin ulkopuolelle. Yhden perheen äidin täyttämästä ruokailupäiväkirjasta on näyte liitteenä (LIITE 3).

5.2 Aineiston kuvaus

Tutkimusaineisto koostuu kolmen perheen ruokailukeskusteluista, joita jokainen perhe tallensi kolmen peräkkäistä päivää. Perheiltä saatiin yhteensä 45 erillistä äänitallennetta ja kaikki perheet onnistuivat tallentamaan kaikki kolmen vuorokauden ruokailutilanteet. Diskurssianalyysi korostaa toimijan ja hänen sosiaalisen ympäristönsä suhdetta, joten havaintoyksiköksi tulisi rajata jotain laajempaa kuin yksilö kuten esimerkiksi toimintatilanne eli -konteksti (Suoninen, 1999, 29). Tässä tutkimuksessa havaintoyksiköksi valittiin yksi ruokailutilanne kuten lounas tai iltapala. Havaintoyksiköt on numeroitu perheittäin kronologisessa järjestyksessä. Esimerkiksi havaintoyksikkö 10A tarkoittaa Perhe A:n kymmenettä äänitallennetta eli kymmenettä ruokailutilannetta.

Pääsääntöisesti kaikki ruokailutilanteet ovat yhtäjaksoisia tallenteita. Lähes kaikki ruokailutilanteet tallentuivat ilman teknisiä ongelmia. Muutama tekninen tauko johtui siitä, että mikrokasettinauhurin kasettia jouduttiin vaihtamaan tai kääntämään puolta kesken ruokailun. Tämän jälkeen keskustelut jatkuivat normaalisti. Äänenlaatu oli lähes poikkeuksetta hyvä ja puheesta sai helposti selvää. Kaksi tallennetta jouduttiin jättämään pois analyysistä heikon äänenlaadun takia. Havaintoyksikkö 10B ja 12B olivat huonolaatuisia, koska molemmissa tilanteissa perheen isä puhui hyvin hiljaisella äänellä. Toisen havaintoyksikön aikana lounas keskeytyi pariin otteeseen ukin lähtiessä perheen kotoa. Molemmat tallenteet on kuitenkin laskettu mukaan Perhe B:n aineiston kokonaisuuteen, mutta ne eivät ole mukana analyysissä.

Lyhin äänitallenne on kestoaltaan 2min 50s (havaintoyksiköt 11B ja 14C) ja pisin

39min 30s (havaintoyksikkö 2A). Kaikkien perheiden äänitallenteiden yhteenlaskettu kokonaiskesto eli aineiston koko minuutteina on 9h 25min. Perhe A käytti ruokailuihin aikaa selvästi kahta muuta perhettä enemmän, yhteensä 4h 30min. Perhe B:n aineiston koko on 2h 45min. ja Perhe C:n 2h 10min. Kaikissa perheissä tapahtui vaihtelua sen suhteen, ketä oli mukana keskustelemassa. Ruokailutilanteisiin osallistui välillä muitakin kuin vain äiti ja lapsi, kuten toinen vanhempi, äidin ystäviä tai muita lapsia. Tarkasteltaessa kaikkia ruokailutilanteita, 24/45 tilanteessa keskustelemassa olivat vain äiti ja lapsi kahdelleen. Isä oli osallisena yhteensä 17/45 ruokailutilanteessa.

Seuraavissa taulukoissa aineistoa kuvataan perhekohtaisesti. Taulukoista ilmenee havaintoyksiköittäin niiden ajankohta, mikä päivän ateria on kyseessä, missä ruokailu tapahtuu, ketä keskustelussa on osallisena ja mikä on havaintoyksikön kesto. Tiedot saatiin ruokailupäiväkirjoista ja havaintoyksikön kesto mitattiin kuuntelemalla tallenteita. Vanhemmat olivat kirjanneet ruokailupäiväkirjoihin hyvin tarkkaan kaikki pyydetyt osiot jokaisen ruokailun osalta.

Perhe A:n aineisto (Taulukko 3) sisältää yhteensä 16 ruokailutilannetta, joista kuudessa ruokailussa äiti ja poika olivat kahdelleen ja samoin kuusi kertaa koko perhe ruokaili yhdessä. Isä ja poika ruokailivat kerran kahdelleen ja kolmella aterialla äidin ja pojan seurana oli ystäviä ja muita lapsia. Perhe A:n aineisto on moniäänisin, sillä siinä kuuluu yhteensä yhdeksän henkilön puhetta. Tilanteissa on ollut kuitenkin todellisuudessa useampi ihminen, mutta perheen ulkopuolisten lasten ”ääni” on laskettu ja litteroitu yhdeksi lapseksi. Tämä johtuu siitä, että keskusteluista oli hyvin vaikeaa erotella ja tunnistaa vieraiden lasten äänet. Tutkimuskysymyksiin peilaten se ei ole myöskään oleellinen tekijä.

TAULUKKO 3. Tutkimusaineiston kuvaus: Perhe A

Ha- vainto- yksik- kö	Ajankohta	Ateria	Paikka	Keskustelijat	Kesto
1A	Ti klo 18.10	päivällinen	koti, keittiö	äiti, poika	11min 30s
2A	Ti klo 20.20	iltapala	koti, tv-huone	äiti, poika, osit- tain isä	39min 30s
3A	Ke klo 9.10	aamiainen	koti, keittiö	äiti, poika	15min 36s
4A	Ke klo 12.05	lounas	koti, keittiö	äiti, poika, osit- tain isä	25min 20s
5A	Ke klo 15.30	välipala	koti, keittiö	äiti, poika	5min 30s
6A	Ke klo 17.15	päivällinen	koti, keittiö	äiti, isä, poika	11min
7A	Ke klo 21.00	iltapala	koti, keittiö	äiti, poika, osit- tain isä	21min 30s
8A	To klo 8.30	aamiainen	koti, keittiö	äiti, poika	11min 13s
9A	To klo 11.10	lounas	ystävän koti	äiti, poika, äi- din ystävä ja tämän 4 hoito- lasta	17min
10A	To klo 12.10	kahvit/väli- pala	ystävän koti	äiti, poika, äi- din ystävä ja tämän 4 hoito- lasta	19min
11A	To klo 16.00	välipala	koti, keittiö	äiti, poika, isä	14min 18s
12A	To klo 19.00	päivällinen	ravintola	isä, poika, tar- joilija, isälle tuttu mies	35min
13A	To klo 20.45	iltapala	koti, keittiö	äiti, poika	15min 40s
14A	Pe klo 9.00	aamupala	koti, keittiö	äiti, poika, isä osittain	8min 30s
15A	Pe klo 12.05	lounas	koti, keittiö	äiti, poika	15min 45s
16A	Pe klo 16.00	välipala	koti, keittiö	äiti, poika, äi- din kaksi ystä- vää ja heidän neljä lasta	15min 10s
Yht.					4h 30min

Muihin perheisiin verrattuna, Perhe B:n aineistossa (Taulukko 4) on eniten äidin ja tyttären kahdenkeskisiä ruokailuja (10/15). Vain neljässä ruokailutilanteessa on isä läsnä ja kaksi kertaa koko perhe on ainakin osittain mukana keskustelussa. Yhdellä ruokailulla on mukana äidin ystävä ja tämän poika. Yhteensä aineistossa kuuluu kuuden henkilön puhetta.

TAULUKKO 4. Tutkimusaineiston kuvaus: Perhe B

Ha- vainto- yksik- kö	Ajankohta	Ateria	Paikka	Keskustelijat	Kesto
1B	To klo 9.50	aamiainen	koti, olo- huone	äiti, tytär	20min 28s
2B	To klo 12.05	lounas	koti, keittiö	äiti, tytär	12min
3B	To klo 14.40	välipala	koti, keittiö	äiti, tytär	16min 45s
4B	To klo 16.55	päivällinen	koti, keittiö	äiti, tytär, äidin ystävä ja tä- män poika	11min 52s
5B	To klo 20.00	iltapala	koti, keittiö	äiti, tytär	18min 40s
6B	Pe klo 9.45	aamiainen	koti, keittiö	äiti, tytär	11min
7B	Pe klo 12.07	lounas	koti, keittiö	äiti, tytär	9min 50s
8B	Pe klo 13.30	välipala	koti, keittiö	äiti, tytär	9min
9B	Pe klo 14.30	välipala	koti, keittiö	äiti, tytär	5min 45s
10B	Pe klo 19.00	päivällinen	koti, keittiö	isä, tytär	9min 45s
11B	La klo 9.20	aamiainen	koti, keittiö	äiti, isä, tytär	2min 50s
12B	La klo 11.30	lounas	koti, keittiö	isä, tytär	15min
13B	La klo 16.00	juhlakahvit	seurakunta- talo	äiti, tytär, per- heen tuttava	4min
14B	La klo 19.10	iltapala	koti, keittiö	äiti, tytär	8min 45s
15B	La klo 20.20	iltapala	koti, keittiö	äiti, isä, tytär	12min 30s
Yht.					2h 45min

Perhe C:n aineisto (Taulukko 5) sisältää 14 ruokailutilannetta ja niistä kahdeksassa äiti ja tytär keskustelevat kahdestaan. Kuudessa ruokailutilanteessa myös isä eli koko perhe on mukana keskustelussa. Perhe C tekee poikkeuksen aineistoon, sillä heidän aineistossa ei ole mukana perheen ulkopuolisia ihmisiä eli aineistossa kuuluu vain kolmen henkilön ääni.

TAULUKKO 5. Tutkimusaineiston kuvaus: Perhe C

Ha- vainto- yksik- kö	Ajankohta	Ateria	Paikka	Keskustelijat	Kesto
1C	Ma klo 8.30	aamiainen	koti, keittiö	äiti, tytär	6min 30s
2C	Ma klo 12.30	lounas	koti, keittiö	äiti, tytär	17min
3C	Ma klo 15.45	välipala	koti, keittiö	äiti, tytär	12min 50s
4C	Ma klo 18.00	päivällinen	koti, keittiö	äiti, isä, tytär	8min 20s
5C	Ma klo 19.45	iltapala	koti, keittiö	äiti, isä, tytär	5min
6C	Ti klo 8.15	aamiainen	koti, keittiö	äiti, tytär	10min 20s
7C	Ti klo 13.00	lounas	koti, keittiö	äiti, isä, tytär	15min 20s
8C	Ti klo 17.00	päivällinen	koti, keittiö	äiti, tytär, osit- tain isä	11min 20s
9C	Ti klo 19.30	iltapala	koti, keittiö	äiti, tytär	5min 40s
10C	Ke klo 8.30	aamiainen	koti, keittiö	äiti, tytär	4min 10s
11C	Ke klo 12.30	lounas	koti, keittiö	äiti, tytär	8min 20s
12C	Ke klo 14.00	välipala	koti, keittiö	äiti, isä, tytär	5min 10s
13C	Ke klo 16.45	päivällinen	ravintola	äiti, isä, tytär	15min 15s
14C	Ke klo 19.45	iltapala	koti, keittiö	äiti, tytär	2min 50s
Yht.					2h 10min

6 Aineiston analysointi

Aineisto ei puhu eikä siitä nouse koskaan itsestään mitään, vaan aineiston käsittelyä ohjaavat ja jäsentävät tutkimusongelmat, tutkijan lukemisen tapa, tulkinta ja valinnat. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen, 2010, 14; Eskola, 2007, 160). Salo (2015, 172) toteaa, että aineistolähtöinen teoria on absurdi ajatus. Puhdasta aineistolähtöistä analyysiä ei ole olemassa, sillä tutkija tuo aina analyysiin mukaan aihetta koskevat aiemmat tiedot ja ajatukset sekä omat kompetenssinsa. Eskola (2007, 162) puhuu teoriasidonnaisesta tutkimuksesta, jolloin analyysissa on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei suoraan pohjaudu teoriasta tai nouse siitä. Teorialähtöisyys on Eskolan mukaan puolestaan klassisesta mallista liikkeelle lähtevää ja siihen palataan empiriassa käynnin jälkeen. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan aineiston puhtaaksikirjoitusta eli litterointia analyysin ensimmäisenä lähestymisvaiheena. Tutkimuksen litterointiprosessi kuvataan vaihe vaiheelta ja tarkennetaan siihen liittyviä yksityiskohtia. Toisessa alaluvussa kuvataan tämän tutkimusaineiston analysointimenetelmät.

6.1 Litterointi

Ensimmäinen lähestymisvaihe aineistoon on nauhoitettujen äänitallenteiden litterointi. Sen avulla aineistomassa voidaan muuttaa helpommin hallittavaan muotoon. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen, 2010, 13.) Keskustelujen litteroinnissa on kyse vuorovaikutuksen siirtämisestä paperille ja puheen kuvauksesta (Jokinen, Juhila & Suoninen, 1999, 265). Aineiston puhtaaksikirjoitusvaihe on välttämätön, sillä siten saadaan tarkempi tallenne ja kerrottua yksityiskohtaisemmin mitä todella tapahtui eikä vain todettua mitä meni ohi. (Hepburn & Potter, 2007, 175.) Litteroidun tekstin avulla tarkastellaan yleensä puhuttua kieltä, jossa dynaaminen toiminta on muuttunut staattiseksi toiminnaksi ja josta olennaisimmat piirteet kuten ääni ja konteksti ovat jääneet pois (Tiittula, 1992, 102).

Yhtä ainoaa oikeaa merkintätapaa ei ole olemassa eikä täydellisen tarkkaa ja neutraalisti havaintoa välittävää litteraatiota ole mahdollista tehdä. Se, mitä puheen piirteitä litteraatiossa kuvataan, on yhteydessä tutkimuksen tavoitteisiin.

Päähuomio litteroinnissa keskitetään sellaisiin piirteisiin, jotka ovat tärkeitä keskustelun etenemisen ja puhujien välisen vuorovaikutuksen kuvaamisen kannalta. (Seppänen, 1997, 19-21.) Litteroinnin tarkkuustaso voi vaihdella tutkimusongelmasta riippuen (Ruusuvuori, 2010, 276). Äänitallenteita puhtaaksikirjoitettaessa yksityiskohdat, kuten tauot, voivat nousta merkityksellisiksi. Ne ovat erityisen tärkeitä keskusteluanalyysissä, mutta myös muulloin, sillä niiden avulla lukija pääsee lähemmäksi toisen ajatuksia ja mieltä. (Silverman, 2006, 206.) Litteroinnin tarkkuus riippuu siis siitä, mitä aineistosta halutaan tarkastella ja tärkeintä onkin, että oma aineisto ja sen saattaminen analysoitavaan muotoon palvelee tutkimuksen tehtävää (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 162). Nuolijärvi (1990, 132) toteaa, että litteroinnille on tyypillistä, että se ei ole koskaan valmis, koska keskustelu sisältää paljon yksityiskohtia, joita kaikkia ei voi eikä aina ole tarpeenkaan tallentaa paperille.

Käyttämällä tallenteita luonnollisista tilanteista, etnometodologit voivat keskittää analyttisen huomionsa niihin menetelmiin, joita tutkittavat ovat todellisuudessa käyttäneet tuodessaan ne kyseiseen tilanteeseen. Tämä mahdollistaa vuorovaikutuksen yksityiskohtien esiin nostamisen, vaikkakin niitä voi olla vaikea havaita eksplisiittisesti, mikäli havainnoi tilannetta samanaikaisesti. Erityisesti puhtaaksi kirjoitettujen litteraatioiden avulla on mahdollisuus painaa mieleen yksityiskohtia sekä lisäksi ne mahdollistavat muiden ”osallistumisen” tilanteeseen. Tallenteet ja litteraatiot ovat siis tavallaan välineitä, joiden avulla parannetaan yksityiskohtien näkyvyyttä ”luonnottomalla” tavalla. (ten Have, 2007, 148-149.)

Ennen aineiston analysointia äänitallenteet litteroitiin kuuntelemalla tallenteita kuulokkeiden avulla ja puhtaaksikirjoittamalla ne Word-tiedostoon. Toteutin litteroinnin yksin. Prosessi oli melko työläs ja eteni hitaasti, koska mikrokasettinauhuri asetti omat haasteensa. Mikäli en ollut täysin varma kuulemastani puheesta tai jotkut sanat olivat epäselviä, kelasin puheenvuoroja yhä uudelleen kuullakseni oikein. Nauhan kelaaminen oli hieman kömpelöä ja tämä hidasti litterointia. Litteraatissa pyrittiin yksinkertaisuuteen ja selkeyteen ja sen lähtökohtana käytettiin merkistöä, jota käytetään Helsingin yliopiston Suomen kielen laitoksella ja jotka vastaavat pääsääntöisesti myös kansainvälistä merkintätapaa (ks. Seppänen,

1997, 18-19). Litteroinnin tarkkuusasteen ohella myös käytettyjä merkkejä voi soveltaa tutkimuskysymysten ja analyysimenetelmien mukaan. Yksinkertaisimmillaan merkkejä ei ole käytössä ollenkaan ja mitä tarkempaan litteraatioon on tarve, sitä enemmän merkkejä käytetään. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 1999, 266-267.)

Äänitallenteista kertyi kokonaisuudessaan litteroitua tekstiä 76 sivua kirjoitettuna rivivälillä yksi, fonttikoolla 10 ja fontilla Courier New. Aineisto sisältää vapaamuotoista ja yksityistä keskustelua, jossa luonnollisena osana on mukana henkilöiden ja paikkojen nimiä. Kaikki tutkittavien tunnistamista mahdollistavat tekijät muutettiin litteraatioon. Perheenjäsenten, mutta myös muiden puheen kohteena olevien henkilöiden nimet vaihdettiin. Keskusteluissa mainitut asuinalueiden, kauppojen ja leikkipuistojen nimet muutettiin, jotta tutkittavia ei olisi mahdollista tunnistaa lähiympäristön perusteella. Tutkimuseettisesti tutkittavien yksityisyyden kunnioittaminen on tärkeää.

Tässä tutkimuksessa litterointi tapahtui kolmessa eri vaiheessa. Ensimmäisellä kuuntelukerralla litteroitiin keskustelut sana sanalta auki. Samalla saatiin alustava tuntuma aineiston sisältöön ja määrään. Äänitallenteiden kuunteleminen tarkkaan ja useaan kertaan sekä niiden litterointi on erinomainen tapa tutustua aineistoon. On kuitenkin syytä huomioida, että litteroitu teksti on jo kertaalleen tulkittua aineistoa. (Ruusuvuori, 2010, 275.) Tarkasti uudelleen kuuntelemalla nauhoituksia, keskustelusta voi usein paljastua aikaisemmin huomaamatta jääneitä ja toistuvia piirteitä (Silverman, 2006, 209; Silverman, 2000, 830).

Keskustelut litteroitiin kokonaisuudessaan ja mahdollisimman sanatarkkaan jättäen pois kuitenkin esimerkiksi äidin ja hänen ystävänsä tai äidin ja isän väliset pidemmät puheenvuorot, jotka olivat selvästi ruokailutilanteen ulkopuolisia keskusteluja tai eivät olleet osana vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Tällaiset puheenvuorot on mainittu tekstiin sulkeisiin. Eskola (2007, 159) korostaa, että litteroinnin työläydestä huolimatta aineistot kannattaa yleensä purkaa kokonaan eikä luottaa siihen, että niihin voi palata myöhemmin. Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen (2010, 14) puolestaan toteavat, että laajaa aineistoa ei ole aina jär-

kevää litteroida kokonaan, vaan siitä valitaan tutkimusongelman kannalta oleelliset osat. Tällöin tosin valikointiperusteen on oltava pohdittu, perusteltu ja johdonmukainen.

Tekstiin merkittiin puhutun kielen lisäksi ei-verbaaleja elementtejä kuten nauru, yskimiset, aivastukset ja tauot, mutta ei kuitenkaan esimerkiksi intonaatioita tai päällekkäispuhunutta, koska niillä ei tämän tutkimuksen kannalta ole merkitystä. Yleisesti käytetyistä litterointimerkeistä valittiin ja sovellettiin tämän tutkimuksen tarkoitukseen sopivat merkit (LIITE 4). Suurin osa tekstistä on litteroitu sellaiseen äänkytyksineen ja murreanoineen, mutta joitakin vahvoja murreanoja muutettiin kirjakieleen väärin ymmärtämisen välttämiseksi ja tekstin lukemisen selkeyttämiseksi. Ensimmäisellä kuuntelukerralla merkittiin tekstiin myös puheen taukojen paikat, mutta ei kuitenkaan alle viiden sekunnin pituisia taukoja, koska aivan lyhyillä mikrotauoilla ei tässä tutkimuksessa ole merkitystä.

Toisella kuuntelukerralla mitattiin kunkin havaintoyksikön eli yhden ruokailutilanteen kokonaiskesto ja samalla oikoluettiin teksti. Mahdolliset puuttuvat sanat lisättiin ja korjattiin väärin kuullut kohdat. Litterointi onkin oleellinen osa tutkimusta ja siinä tehdyt ratkaisut vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin. Asiat, jotka jäävät pois litteraatiosta, eivät helposti nouse tutkijan huomion kohteeksi, vaikka ne voisivat olla ratkaisevia analyysin kannalta. (Seppänen, 1997, 18.)

Kolmannella kuuntelukerralla mitattiin taukojen pituudet ja kirjattiin ne valmiiksi merkittyihin kohtiin. Esimerkiksi merkintä (0.05) tarkoittaa 5 sekuntia, (0.17) 17 sekuntia ja (1.20) yhden minuutin ja 20 sekunnin pituista taukoa. Samalla aloitettiin alustavan analyysin ensimmäinen vaihe. Tällöin keskityttiin kuuntelemaan vanhemman puheensävyä puheenvuoroista, joissa korostui vaikuttamisen tai säätelyn keinot lasta kohtaan syömiseen liittyen. Seuraavassa luvussa kuvataan tutkimuksen analysointimenetelmiä ja tarkemmin tätä kolmatta kuuntelukertaa, jota voidaan pitää analyysin yhtenä vaiheena.

6.2 Analysointimenetelmät

Kvalitatiivisen tutkimuksen analyysille on ominaista, että aineistolle kehitetään juuri sille soveltuva lähestymistapa, mutta joka voi olla vaikeasti siirrettävissä muihin tutkimuksiin. Mitään yleisiä analyysimenetelmiä ei oikeastaan ole olemassa. Koska aineiston analyysi tapahtuu pitkälti aineiston ominaispiirteet huomioiden, laadulliseen tutkimukseen kuuluu metodinen avoimuus. (Räsänen, 2005, 93-94.) Tässä luvussa kuvataan analyysiprosessin eteneminen vaihe vaiheelta ja avataan siinä käytetyt analyysimenetelmät tutkimusongelmittain. Analyysin ensimmäinen vaihe oli äänitallenteiden kolmas kuuntelukerta, jolloin kuunneltiin ja analysoitiin vanhemman puheensävyyä syömiseen liittyvässä keskustelussa lapsen kanssa. Tämän jälkeen aineiston analysointi keskittyi ainoastaan litteroituun tekstimuotoiseen puheeseen. Pääpaino on ruokapöytäkeskustelujen diskurssianalyttisessä tarkastelussa ja diskursseissa ilmenevässä vanhemman vallankäytössä.

Analyysia aloitettaessa aineisto voi näyttäytyä tutkijalle vieraana ja sekavana. Aineistoon tutustuminen, sen järjestäminen ja luokitteleminen eli koodaaminen, luo perustaa analysointiprosessille. Tämä mahdollistaa aineiston kanssa keskustelemisen eli analyyttisten teemojen keskinäisen vertailun ja analyysiin perustuvien kokonaisuuksien tai teoreettisten mallien muodostamisen. Tutkimuslöydöksiä tulkitseminen auttaa suhteuttamaan niitä aiempiin tutkimustuloksiin ja teoreettisiin keskusteluihin. Tutkijan asettamat tutkimusongelmat vaikuttavat siihen, mitkä analyysivälineet ja mikä havaintoyksikkö valitaan. Oleellista on ymmärtää, että aineiston luokittelu, analysointi ja tulkinta ovat kolme erilaista osatehtävää, joiden vaiheet tutkijan tulee tunnistaa. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen, 2010, 9-11.) Käytännössä aineiston analysointi tarkoittaa sen lukemista useaan kertaan, tekstin pohtimista, luokittelua, vertailua, tulkitsemista ja niihin limittyvää teoretisointia (Rantala, 2007, 113).

Analyysi keskittyy tarkastelemaan sitä, *kuka* puhuu ja *mistä* puhutaan. Metsämuuronen (2006, 227) on todennut, että hyvä tekstianalyysi hyödyntää diskurssianalyysin peruskysymyksiä: kuka sanoi, mitä sanoi, mitä tarkoitti, miksi sanoi,

mihin pyrki ja kehen pyrki vaikuttamaan. Tällöin puhutaan enonsiaatiosta eli kertojan suhteesta tekstiin. Toinen tarkastelukulma on se, *miten* puhutaan ja *mihin* tai *kehen* pyritään vaikuttamaan. Tutkittavia ilmiöitä lähestytään aineistolähtöisesti, mutta samalla ne ovat osittain teoreettisen viitekehyksen ohjaama.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli tarkastella ruokailutilanteessa esiintyvää ruokapuhetta eli mistä vanhempi ja lapsi ruokailutilanteessa puhuvat ja tuoda esille keskustelussa rakentuvia laajempia diskursseja. Suurin osa kvalitatiivisesta aineistosta on vapaasti tuotettua tekstiä, jonka analyysimenetelmät voidaan jakaa kahteen laajempaan luokkaan: tekstin jaottelu sen merkityksellisiin peruskomponentteihin, sanoihin sekä jaottelu laajempiin tekstiryhmiin (Ryan & Bernard, 2000, 775). Ensimmäisessä vaiheessa aineistosta etsittiin teemoja eli puheenaiheita, joista vanhempi ja lapsi puhuivat joko vastavuoroisesti tai yksin. Tämä tapahtui koodaamalla koko keskusteluaineisto sen mukaan, missä puheenaihe vaihtui. Aineistoa luettiin huolellisesti ja siihen merkittiin kaarisulkeilla puheenaiheen vaihtumisen kohdat, jotka samalla numeroitiin. Puheenaiheiden havaitsemisessa ja erityisesti niiden vaihtumisen kohtien löytämisessä oli oleellista pitää mielessä se, mikä on puheen kohde.

Analyysiyksiköksi muodostui näin ollen episodi keskustelun puheenaiheen ja sen vaihtumisen mukaan. Lyhimmat episodit ovat 2-3 sanan lauseita ja pisimmät episodit sisältävät jopa 30 vanhemman ja lapsen välistä puheenvuoroa. Episodit koodattiin aineiston paperiversioille kaarisulkein ja juoksevilla numeroinnilla perheittäin. Sen havainnollistamiseksi on valittu yhden sivun pituinen esimerkkiteisto koodauksesta, jonka avulla saa käsityksen myös litterointitavasta (LIITE 5). Kokonaisuudessaan episodeja kertyi koko aineistossa yhteensä 645 kpl, joista Perhe A:n aineistossa on 251 kpl, Perhe B:n 192 kpl ja Perhe C:n 202 kpl.

Tässä tutkimuksessa aineistoa lähestyttiin poikkiaineistollista koodaus- tai luokitelustrategiaa noudattaen. Tällöin aineisto läpikäydään tiettyjä toistuvia rakenteita tai teemoja järjestelmällisesti koko aineistokorpuksesta koodaten ja esille nostaten. Tällainen systemaattisten teemojen kartoitus koko aineistosta sopii hyvin tutkimuksiin, joissa havaintoyksikkönä ovat esimerkiksi toistuvat vuorovaikutuskäytännöt. (Ruusuvuori ym., 2010, 21-22.) Kun aineisto oli koodattu ja numeroitu

puheenaiheiden vaihtumisen mukaan, alkoi alustava teemoittaminen. Aineistoa luettiin huolellisesti ja tarkasteltiin episodi kerrallaan, mihin siinä oleva puhe kohdistui, jotta sen sisältämä teema hahmottuisi. Jokainen episodi nimettiin siinä ilmenevän alustavan teeman mukaan. Episodin numero koodattiin kunkin teeman alle erilliseen tiedostoon, jotta myöhempi luokittelu olisi helpompaa.

Koko aineistosta erottui yhteensä 16 erilaista teemaa, jotka aineistoa analysoidessa alkoivat näyttäytyä pääsääntöisesti samoina perheistä riippumatta. Alustavia keskustelun teemoja olivat syöminen & ruoka, sää, nukkuminen & väsymys, vessahätä, päivän/tulevan arjen suunnittelu, menneiden tapahtumien muisteleminen, ystävät & tuttavat, huomiot kotiympäristöstä tai pihatapahtumista, tekeminen/toiminta (muu kuin syöminen), terveys & olotila, tv-ohjelmat, leikki & yhdessä puuhailu, pikkusisarukset/masuvauva, elämän/arjen ihmettely ja äänitallentaminen/tutkimuksen tekeminen. Nämä keskustelun teemat ja niiden sisältämät episodien lukumäärät on kuvattu tarkemmin taulukkomuotoon tarkasteltavaksi. (LIITE 6). Teemojen tunnistaminen on yksi olennainen koodaukseen liittyvä tehtävä. Teemat ovat abstrakteja käsitteitä, joita tutkija identifioi ennen ja jälkeen aineiston hankkimisen, mutta myös sen aikana. Kirjallisuuskatsaus ja tutkijan omat kokemukset aiheesta auttavat hahmottamaan teemoja, mutta hyvin usein tutkija päättlee ja nostaa niitä suoraan aineistosta. (Ryan & Bernard, 2000, 780.) Tämän analyysivaiheen lähestymistapa on induktiivinen ja teemat nostettiin suoraan aineistosta ilman ennakkokategorioita.

Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija etsii ensin aineistosta teemoja, joista tutkittavat puhuvat (Moilanen & Räihä, 2007, 55). Analyysin edetessä teemoja ja niiden alateemoja voi lisätä ja lopulta niistä saadaan muodostettua laajempia kokonaisuuksia (Ryan & Bernard, 2000, 780-781). Tämän jälkeen tekstistä etsitään kuhunkin teemaan liittyvät asiat, jotka auttavat muotoilemaan teemojen merkityssisällöt osittain itsenäisesti ja osittain suhteessa toisiin teemoihin (Moilanen & Räihä, 2007, 56). Alustavien teemojen löytymisen jälkeen aineistoa alettiin luokitella ja tarkentaa laajemmiksi kokonaisuuksiksi, jolloin 16 teemaa tiivistettiin kahdeksan yläteeman sisälle. Äänitallentamiseen ja tutkimuksen tekemiseen liittyvät episodit jätettiin tässä vaiheessa analyysin ulkopuolelle, mutta

niitä tarkastellaan luvussa 8 Luotettavuus, jolloin niiden avulla voidaan pohtia äänitallentamista aineistohankintamenetelmänä. Myös episodit, joissa vain aikuiset keskustelivat keskenään, on jätetty pois analyysistä.

Diskurssianalyysissa olennaisia ”tapauksia” voivat olla aineistosta poimitut episodit, jotka valikoidaan koko aineistokorpus läpikäyden ja samalla voidaan osoittaa myös numeerisesti, kuinka monta tutkimusintressiin liittyvää episodista on mahdollista poimia. Osat, jotka jäävät tämän vaiheen ulkopuolelle, voidaan nostaa analysoitavaksi toisenlaisten käsitteiden kautta. (Juhila & Suoninen, 1999, 243-244.) Toisen vaiheen teemoittamisen avulla muodostui seuraavat yläteemat:

1. Syöminen & ruoka
2. Fyysiset olosuhteet (vessahätä, väsymys, terveys / olosuhteet)
3. Sosiaalinen ympäristö (pikkusisarukset & masuvauva, ystävät & tuttavat)
4. Fyysinen ympäristö (sää, koti, ulkoelämä & piha)
5. Menneet tapahtumat
6. Tuleva päivä & arjen suunnittelu
7. Käyttäytyminen & toiminta (tv-ohjelmat ja niistä neuvottelu, leikki & yhdessä puuhailu, nukkuminen, varoitukset / ohjeet & neuvot, kiellot, kohteliaisuus & käytöstavat, tahtominen, pyytäminen, sotkeminen, muu toiminta eli ”mitä tapahtuu”)
8. Arjen & elämän ihmettely

Muodostettujen teemojen pohjalta päästiin tarkastelemaan sitä, millaisia laajempia diskursseja vanhemman ja lapsen ruokapäytäkeskustelussa rakentuu. Teemoittamisessa on kyse aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstin olennaisimmat asiat, jolloin tekstiä useampaan kertaan lukemalla pyritään löytämään keskeiset merkitykset (Moilanen & Räihä, 2007, 55). Perheen arkista ruokailutilannetta kuvastavat neljä analyysin avulla nostettua diskurssia, joita ovat syömisdiskurssi, toiminnan diskurssi, meidän arki-diskurssi ja ympäristödiskurssi. Näitä diskursseja kuvataan ja tulkitaan tarkemmin luvussa 7.

Diskurssien analysoinnin ja tulkinnan apuna käytetään aineistonäytteitä. Ruusu- vuori ym. (2010, 19) huomauttavat, että analyysivaiheen tehtävänä on systemaattisen läpikäynnin avulla saada aineistosta irti jotain, jota suorissa lainauksissa ei ole näkyvissä. Tutkimuskirjoittaminen on tärkeä osa laadullista analyysia ja tutkijan olisi hyvä miettiä, miten aineiston puhetta tutkimuksensa raportoinnissa

käyttää (Salo, 2015, 183). Autenttisten lainausten käyttö on keskeisessä asemassa merkitysrakenteita tulkittaessa, koska lähtökohtana on, että puheet ovat vihjeitä pinnan alla olevista rakenteista. Tekstikatkelmien tarkoituksena ei ole kuvailla vaan pikemminkin tukea tutkijaa tulkinnan perustelussa. (Moilanen & Räihä, 2007, 64.)

Toisen tutkimuskysymyksen, vanhemman vallankäytön ilmeneminen, analysointi oli kaksivaiheinen. Ensimmäinen vaihe tapahtui äänitallenteita kuuntelemalla ja toinen vaihe tulkitsemalla vanhemman vallankäyttöä litteroidusta puheesta, jolloin analyysi oli osittain teoriaohjaavaa. Äänitallenteiden kolmannella kuuntelukerralla aloitettiin sisällöllisen analyysin ensimmäinen vaihe, jossa keskityttiin kuuntelemaan vanhemman puheensävyyä, joissa korostui vaikuttamisen tai säätelyn keinot liittyen lapsen syömiseen. Analysoinnin kohteena oli paralingvistinen viestintä (Eskola & Suoranta, 2001, 189) eli vanhemman äänensävy, intonaatio ja puheen voimakkuus, joiden perusteella puhetta koodattiin. Engeström (1999, 166-117) on todennut, että ääni kutsuu esiin aina jonkin sosiaalisen kielen tuottamaa lausumaa ja tuo esille puhujan näkökulman. Samalla se ilmaisee myös puhujan tahdon ja pyrkimykset. Tämä analyysivaihe on tutkimuksessa mukana, jotta vanhemman vallankäytön ilmenemistä olisi mahdollista tarkastella kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon tekstimuotoisen puheen lisäksi myös puheensävyt.

Tutkija voi luonnostella alustavan koodijärjestelmän eli luokat jo ennen koodauksen aloittamista esimerkiksi aiemmasta teoriasta johdettuna (deduktiivinen menettely) tai vasta aineiston koodaamisen aikana (induktiivinen menettely) aineiston antamien vihjeiden mukaan (Rantala, 2007, 113-114). Analyysin ensimmäisen vaiheen eli äänitallenteiden kuuntelun ja puheensävyn tulkitsemisen alustavana koodauksen lähtökohtana käytettiin Kauppilan (2005, 51) kehittämää sosiaalisen vuorovaikutuksen mallia, joka pitää sisällään neljä erilaista vuorovaikutuksen perusmuotoa: ystävällinen, hallitseva/dominoiva, aggressiivinen ja alistuva sekä näiden välimuodot: ohjaava, uhmainen, epävarma ja joustava. Kauppila on muokannut nämä sosiaalisen vuorovaikutuksen perusmuodot soveltamalla ja yhdistelemällä usean teoreetikon kuten Learyn (1957), Triandisin (1977) ja Bowlbyn (1969) näkemyksiä (ks. Kauppila, 2005, 43-48).

Kauppila (2005, 61) toteaa, että kaikkien kahdeksan osa-alueen hyödyntäminen antaa hyvät lähtökohdat sosiaalisen vuorovaikutuksen analysointiin. Hän ehdottaa, että keskustelujen sisältämät lauseet ja niiden merkitykset voitaisiin luokitella mainittujen vuorovaikutustyylien mukaisesti. Tässä analyysin alkuvaiheessa Kauppilan vuorovaikutuksen perusmuotoja sovellettiin hieman suppeammin keskittyen tulkitsemaan niiden avulla vallankäytön ilmenemistä vanhemman puheensävystä. Kuuntelemalla äänitallenteita ja vanhemman paralingvististä viestintää tulkitsemalla päädyttiin luokittelemaan vanhemman vaikuttamispyrkimyksiä kuvaamalla niitä viiden eri puheensävyn avulla: ystävällinen, käskävä, kannustava, suostutteleva ja toteava. Nämä valitut puheensävyt vastaavat Kauppilan vuorovaikutustyyliä seuraavalla tavalla:

- Käskävä & suostutteleva puheensävy = dominoiva vuorovaikutustyyli
- Ystävällinen & kannustava puheensävy = ystävällinen/ohjaava vuorovaikutustyyli
- Toteava puheensävy = joustava/alistuva vuorovaikutustyyli

Puheensävyjä tulkittiin vain puheenvuoroista, joissa kuului vanhemman pyrkimys vaikuttaa lapsen syömiskäyttäytymiseen ruokailun aikana. Puheensävyt koodattiin litteroituun tekstiin ja ne merkittiin sulkeisiin kursivoidusti niitä kuvaavien puheenvuorojen perään. Analyysivaihe on deduktiivinen, sillä se on ollut osittain teoriaohjaavaa. Tästä eteenpäin analyysissä keskityttiin tulkitsemaan ainoastaan litteroitua tekstiä, jonka avulla pysäytettyä puhetta on mahdollista analysoida tarkemmin. Seuraavaksi selvitettiin viiden eri puheensävyn määrällistä jakautumista perheittäin sekä laskettiin niiden yleisyyttä koko aineistossa. Suostutteleva ja käskävä puheensävy kuvastavat selkeimmin vallankäyttöä, joten analyysissä kiinnostus kohdistui etenkin näihin puheensävyihin. Viisi puheensävyä koodattiin eri värein ja laskettiin niiden määrällistä esiintyvyyttä. Tämä analyysivaihe vastaa osittain kysymykseen siitä, miten vanhemman vallankäyttö ilmenee ja tukee seuraavaa aineistolähtöistä, diskurssianalyttistä lähestymistapaa.

Vanhemman vallankäyttöä ja sen ilmenemistä analysoitiin tekstiaineistosta kaksivaiheisesti. Ensimmäisessä vaiheessa koko aineistoa luettiin huolella ja siitä tulkittiin erilaisia vanhemman vallankäytön muotoja vaikuttaa lapsen syömiskäyt-

täytymiseen. Tämän avulla tarkasteltiin kolmatta tutkimuskysymystä. Analyysivaiheen avulla aineistosta nostettiin viisi erilaista vallankäytön muotoa: palkitseminen, kehuminen, suostuttelu syömään roolimallin/auktoriteetin avulla, miellyttäminen ja uhkailu. Näistä muodostettiin viisi valtaa käyttävän vanhemman tyyppiä, joita analysoidaan tarkemmin luvussa 7.2. Toisessa vaiheessa vanhemman vallankäyttöä tutkittiin neljän ruokailutilanteen diskurssin sisällä. Diskurssit kuvaavat sitä mistä ruokailutilanteessa puhutaan eli ruokapuhetta ja vallankäytön ilmene- mistä tarkasteltiin niiden kautta. Diskursseista havaittu vallankäyttö on nostettu näkyväksi ja sitä tulkittu aineistonäytteiden avulla.

Seuraavassa luvussa analyysi esitetään siten, että diskurssit ja niissä ilmenevä vallankäyttö kulkevat rinnakkain. Suurimman painoarvon saa syömisdiskurssi, jossa ilmenee eniten vanhemman vaikuttamispyrkimyksiä lapsen ja vallankäyttöä. Vanhemman ja lapsen välinen puhe halutaan tuoda esille mahdollisimman autenttisena ja nostaa lukijalle ”kuuluvaksi”. Aineistonäytteet koostuvat yhdestä tai useammasta episodista, joiden kautta vanhemman ja lapsen välisiä diskursseja ja niissä näyttäytyvää vallankäyttöä tarkastellaan. Episodit on koodattu näytteiden perään sulkeisiin siten, että ensimmäinen koodi tarkoittaa aineiston havaintoyksikköä ja jälkimmäinen episodiat. Esimerkiksi merkintä (2A, 10a) tarkoittaa Perheen A havaintoyksikköä 2A ja saman perheen aineiston episodiat eli analysointiyksikköä numero 10. Episodit on numeroitu perheittäin juoksevassa järjestyksessä eli numerointi alkaa jokaisen perheen kohdalla alusta. Havaintoyksikkö kertoo mikä tallenne ja päivän ateria on kyseessä (ks. taulukot X, s. X). Analyysivaiheessa on hyödyllistä erottaa toisistaan koko aineistokorpus ja korpuksista analysoitavaksi valikoituvat tietyt osat ja tapaukset. (Juhila & Suoninen, 1999, 241)

7 Vanhemman vallankäyttö ruokapöytäkeskusteluissa

Tässä tutkimuksessa analyysin lähtökohtana on ajatus keskustelijoiden puheen ymmärtämisestä merkitysten välittämisenä. Merkitysrakenteiden analyysissa tulisi mennä laadullista kuvailua syvemmälle tasolle eli tulkita ja paljastaa toimintaa ohjaavia merkitysrakenteita. Tarkoituksena on päästä varsinaisten havaintojen eli tutkittavien lausumien taakse. (Moilanen & Räihä, 2007, 57-58.) Diskurssin tutkijana asetun tulkitsijan positioon, jolloin keskeistä on tutkijan ja tutkittavan eli analyysin ja aineiston välinen vuorovaikutuksellinen suhde. Tässä luvussa analyysi etenee aineistonäytteiden ja niistä tehtyjen tulkintojen kautta. Jokinen ym. (2016, 423) toteavat, että tutkija nähdään läsnäolevana osapuolena silloinkin, kun analysoidaan luonnollisia keskusteluja, joissa tutkija ei ole ollut läsnä. Analyysin avulla suorille sitaateille ja keskusteluille rakennetaan diskurssianalyttinen kehys, jolloin ne tulevat sijoitetuiksi uudenlaiseen vuorovaikutukselliseen yhteyteen. Tämän analyysin kehyksenä tai punaisena lankana on vanhemman vallankäyttö.

7.1 Lapsen ja vanhemman yhteinen ruokapuhe

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kautta haluttiin tarkastella sitä, mistä ruokailutilanteissa puhutaan eli mitä on vanhemman ja lapsen yhteinen, jaettu ruokapuhe. Keskustelut näyttäytyivät rikkaina ja moninaisina ja voidaan myös todeta, että ruokailutilanteet sisälsivät paljon puhetta. Vanhemman ja lapsen välisessä keskustelussa eniten puhutuin teema oli syöminen (249 episodtia eli 39% kaikista aineiston episodeista). Episodit jakautuivat perheittäin siten, että Perhe A:lla esiintyi syömiseen liittyvää puhetta 101 episodtia (40% kaikista episodeista), Perhe B:llä 81 episodtia (42% kaikista episodeista) ja Perhe C:llä 67 episodtia (33% kaikista episodeista). Luvut ovat suuntaa antavia ja kuvastavat sitä, millainen painoarvo ruokailutilanteessa syömiseen liittyvällä puheella oli suhteessa muihin teemoihin. Syömiseen liittyvät episodit sisälsivät lyhimmillään vain yhden puheenvuoron ja kaksi sanaa ja ne olivat tällöin aina vanhemman aloittamia puheenvuoroja.

Näyte 1.

Äiti: Ota vähän. (8A, 143a)

Äiti: Nyt syöppä! (4B, 68b)

Äiti: No niin. Syöppäs. (10C, 137c)

Näytteet kuvaavat myös sitä, miten direktiivien käyttö näkyy vanhemman puheessa. Käsky ”Ota vähän” ja kehotukset ”Nyt syöppä” ja ”No niin. Syöppäs” ovat tyypillisiä esimerkkejä vanhemman ohjailevasta puheesta.

Pisin episodi löytyy Perheen A aineistosta ja se sisältää 58 puheenvuoroa (6A, 111a). Tilanteessa äiti, isä ja lapsi ovat päivällisellä kotona ja episodina luonnehtii vahva suostuttelu molemman vanhemman taholta. Lapsi ei halua syödä ja ilmaisee tahtonsa useaan kertaan kielto sanoilla, kiittämällä ja poistumalla välillä pöydästä, mutta vanhempien ja erityisesti äidin tahto on yhtä luja. Kyseinen havaintoyksikkö 6A sisältää 9 episodina, joista neljä liittyy syömisen teemaan. Tämä havaintoyksikkö on nostettu esimerkiksi, koska Perhe A:n syömispuheelle on tyypillistä muihin perheisiin verrattuna intensiivisyys ja pitkät episodit, jotka sisältävät paljon vastavuoroista puhetta. Tästä syömiseen liittyvästä teemasta puhutaan jatkossa syömisdiskurssina, josta muodostui laajin ruokailutilannetta määrittävä diskurssi. Luvussa 7.2 kuvataan tarkemmin syömisdiskurssia havainnollistamalla sitä aineistonäyttein.

Toiseksi eniten puhetta liittyi toimintaan ja käyttäytymiseen (177 episodina), joka oli jotain muuta kuin syömiseen liittyvää. Tälle oli ominaista vanhemman puheen ohjaileva luonne ja direktiivien käyttö, jolloin esimerkiksi kiellettiin, varoitettiin, neuvottiin tai pyydettiin lasta toimimaan tai olemaan toimimatta. Oleellista oli tilanteen kontekstuaalisuus eli puhe nivoutui aina kyseiseen hetkeen. Toisen kokonaisuuden tässä teemassa muodosti puhe käytännön toiminnoista, joiden avulla tehtiin yhdessä lapsiperheen käytännönarkea näkyväksi kuten nukkuminen, leikkiminen, sotkeminen tai television katselu. Kaikkia perheitä yhdisti myös käytöstapoihin ja kohteliaisuuteen liittyvä puhe, jolle tyypillisintä oli ruoasta kiittäminen. Näitä teemoja laajemmaksi teemaksi osoittautui kaikki sellainen puhe, jota ei selkeästi voitu luokitella edellä mainittujen teemojen alle. Tämä toiminnan puhe kuvasti hetkellisyyttä ja siitä tehtyjä huomioita liittyen teemaan ”mitä juuri

nyt tapahtuu”. Kaikki edellä mainitut teemat muodostivat yhdessä toiminnan diskurssin, joka kuvaa osaltaan perheen arkista ruokailutilannetta. Toiminnan diskursseja tulkitaan tarkemmin luvussa 7.3.

Edellä kuvattujen kahden laajimman teeman lisäksi vanhemman ja lapsen välinen ruokapuhe liittyi sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöön (101 episodina). Huomion saivat ruokailutilanteissa mukana olleet pikkusisarukset sekä yhden perheen äidin puheissa masuvauva, sillä hän oli raskauden loppuvaiheessa. Perheen ystävät ja lapsen leikkikaverit olivat mukana kaikkien perheiden keskusteluissa. Fyysiseen ympäristöön luokiteltiin puhe, joka kohdistui säähän sekä kodin sisä- ja ulkotiloihin. Näistä teemoista muodostui ympäristödiskurssi, jota kuvataan luvussa 7.4.

Perheen ruokapöytäkeskustelut sisälsivät menneiden tapahtumien muistelemista, tulevan arjen suunnittelua ja lapsen tuottamaa elämän ihmettelyä (69 episodioa). Näitä teemoja voidaan kuvata laajemmin meidän arki-diskurssina, joka antaa merkityksiä jokaiselle tutkimusperheelle tärkeiksi koetuista tapahtumista, mutta se kuvaa myös lapsiperheen arjen suunnitelmallisuutta, jota vanhempi jakaa lapsen kanssa tuomalla kyseistä puhetta yhteiseen keskusteluun. Meidän arki-diskurssia kuvataan ja tulkitaan luvussa 7.5.

Edellä mainittujen neljän ruokailutilannetta kuvaavan diskurssin ohella tässä tutkimuksessa halutaan nostaa esiin myös ruokapuheessa harvemmin esiintyneet teemat. Poikkeustapaukset nähdään tärkeänä, sillä niiden avulla voidaan saada laajempi ymmärrys keskustelun kirjosta ja moninaisuudesta. Diskurssien ulkopuolelle on jätetty teemat liittyen fyysiseen olotilaan kuten vessahätä, väsymys ja muu olotilaan tai terveyteen liittyvä puhe. Osittain nämä teemat voisivat kuulua myös muiden diskurssien sisälle kuten vessahätä toiminnan diskurssiin, mutta episodeja analysoitaessa ja tulkittaessa päädyttiin siihen, että ne eivät kuulu tarpeeksi selkeästi minkään muun diskurssin sisälle.

Teemat erilaisista fyysisistä oloiloista (25 episodina) näyttäytyivät keskusteluissa lapsen vessahätänä, lapsen tai vanhemman väsymyksenä sekä nuhan, yskän tai

muun terveyteen liittyvän tuntemuksen ilmaisuina. Kaikissa perheissä ruokailutilanteet keskeytyivät jossain vaiheessa lapsen vessahädän takia (11 episodtia).

Näyte 2.

Äiti: Onko pisuhätä? Sano sitten jos on pisuhätä? Säkö muuten vaan tanssahtelet siinä? (2A, 10a)

Otso: Pissillä.

Äiti: No käy. (0.06) Tuuppa tänne. ((vaimeaa puhetta taustalla)) (1.18) ((palaavat takaisin istumaan)) (2A, 13a)

...

Anni: Mutta kun mua pissittää. Oota minua kun -.

Äiti: Käy pissillä rauhassa.

Anni: (-) itte syödä (-).

Äiti: Laitat sen leivän siihen pöydälle, niin se oottaa kyllä, kun käyt tuolla pissillä ja tuut takasin. No niin. (0.12)

Anni: Mä otan tämän leivän mukaan.

Äiti: Ei oteta sitä pissille mukaan. Se oottaa siinä pöydässä ja sitten käyt ensin pissillä ja peset kädet ja tuut takasin. Jos pitää käydä.

Anni: Oota siinä. Oota siinä sinä.

Äiti: Odotanhan minä tässä. En minä lähde minnekään. Minä syötän Aadaa. (3B, 44b)

...

Näytteessä näkyy tyypillistä vanhemman direktiivien käyttöä kuten kehotuksia ”tuuppa tänne” ja kieltoja ”ei oteta sitä pissille mukaan”, mutta myös lapsen ohjaavaa puhetta vanhempaa kohtaan Annin käskiessä äitiä pysymään paikoillaan sanoen ”Oota siinä. Oota siinä sinä”.

Kahden perheen keskusteluissa ilmeni puhetta väsymyksestä (8 episodtia). Poikkeuksen teki Perhe B, jonka aineistossa ei ollut siitä yhtään mainintaa. Väsymys ilmeni sekä vanhemman että lapsen tunteena ja huomioina toisesta. Kahdessa perheessä elettiin vauvaperhearkea ja yhden perheen äiti oli raskautensa loppuvaiheessa, joten voidaan todeta, että väsymyspuhetta ilmeni yllättävän vähän.

Näyte 3.

Äiti: Ooksä väsynyt? Oletko? Helmi? Hei, oletko väsynyt? ((hymähtää)) Ei se vastaa. (0.07)

Helmi: Väsyttääkö sinua?

Äiti: No, ei väsytä. Ei mua nyt väsytä.

Helmi: Entä minua?

Äiti: Taitaa väsyttää.

Helmi: Ei taida. (3C, 36c)

...

Helmi: Anteeksi, kun minä huusin näin.

Äiti: Saat anteeksi. Ootsä vähän väsynyt?

Helmi: Joo. Oon vähän.

Äiti: Oot, sä voit mennä vähän lepäämään. (11C, 149c)

Muuta omaan tai toisen olotilaan liittyvää puhetta esiintyi kuudessa episodissa ja nämä sisälsivät lähinnä tuntemuksia nuhasta tai yskästä. Episodit olivat lyhyitä ja enemminkin toteamuksia, joista ei syntynyt jaettua puhetta. Ruokapuheen kaikkia teemoja voi tarkastella lähemmin taulukosta, johon on koottu kaikki ruokapuheen alustavan vaiheen teemat ja episodien lukumäärät ennen kuin ne on luokiteltu laajemmiksi teemoiksi ja diskursseiksi. (LIITE 6). Seuraavissa alaluvuissa neljää ruokailutilanteissa ilmenevää diskurssia analysoidaan tarkemmin ja niitä tarkastellaan vanhemman vallankäytön näkökulmasta.

7.2 Syömisdiskurssi

Tarkasteltaessa vallankäyttöä syömisdiskurssin sisällä, näyttäytyy siinä laaja kirjo eri vallankäytön muotoja, joista suostuttelua esiintyi eniten. Suostuttelua ei nosteta erilliseksi tarkastelun kohteeksi vaan se kulkee mukana läpi analyysin ja nostetaan tapauskohtaisesti esille. Tässä luvussa tuloksia tarkastellaan viiden vallankäytön muodon kautta, jotka nostettiin analyysin avulla esille. Tämän lisäksi esitetään äänitallenteiden kuuntelemisen kautta ilmenneet vanhemman puheensävyt, joita olivat suostutteleva, kannustava, ystävällinen, kärkevä ja toteava puhetyyli. Nämä kuvataan taulukkomuodossa luvun lopussa (Taulukko 6).

Vanhemman vallankäyttöä ilmeni palkitsemisena, lasta ja ruokaa kehumalla, suostuttelemalla lasta syömään roolimallin/auktoriteetin avulla, käyttämällä hellitelysanoja eli miellyttämällä ja uhkailemalla. Palkitsemista, suostuttelua ja kehumista esiintyi kaikkien perheiden keskusteluissa. Miellyttämistä esiintyi Perhe A:n ja Perhe C:n keskusteluissa ja uhkailua Perhe A:n ja Perhe B:n keskusteluissa. Kaikkia viittä erilaista vallankäytön muotoa esiintyi toisin sanoen vain Perhe A:n kohdalla. Vallankäytön ilmenemistä tarkastellaan seuraavaksi viiden erilaisen vanhemman valtatyyppin kautta.

Kehuva vanhempi (50 episodtia)

Vallankäytön muodoista suostuttelua ilmeni eniten silloin, kun vanhemman keina oli ruoan (41 episodtia) tai lapsen (9 episodtia) kehuminen. Useimmin suostuttelukeinona käytettiin ruoan kehumista ja jotain sen ominaisuutta kuten pientä

annoskokoa ja makua tai ruoalle annettiin viihdyttävä ja hauska lempinimi. Ruoan kehuminen oli erittäin tyypillinen suostuttelukeino Perheessä A, sillä kaikista episodeista 32/41 esiintyi tässä perheessä. Perheen A äiti käytti tätä keinoa 12 eri ruokailutilanteessa. Kahdessa muussa perheessä käytettiin myös ruoan kehumista, mutta merkittävästi vähemmän.

Perheen A äidille oli erittäin tyypillistä käyttää kuvailevaa, lapsen maailmaan sijoittuvaa kieltä, jolloin hän antoi ruoalle viihdyttäviä lempinimiä. Tätä suostuttelukeinoa ilmeni perheen kahdeksalla eri aterialla, jolloin äiti käytti kahta samaa ilmaisutapaa säännöllisesti. Hän suostutteli lasta syömään ”amppari-pamppari” -annoksia ja ”hiiripaloja”.

Näyte 4.

- Äiti: Otso, äiti voi tulla sulle antamaan vielä vähän. Jooko? (0.13) (*suostutteleva*) Tulepa, äiti antaa vähän amppari-pamppari annoksia, tule! (0.05) Tule! (0.08) (*suostuttelevan käskevä*) Otso tule! (0.07) (*käskevä*) Otso:, tule vielä ottamaan vähän. Äiti antaa sulle vähä amppari-pamppari annoksia. (0.05) (*ystävällisen suostutteleva*) Otso tule vielä vähän otta maan riisiä. Äiti antaa pari riisi haarukallista, tule. (*ystävällisen käskevä*) Otso! Maitoo ainaki, tule ottaa. (0.05) Otso! (*suostutteleva*) Otso kuuntelet sä yhtään, tule tänne vielä! (0.06) ((hermostuu hieman)) Otso, syökö äiti sinun ruuan?
- Otso: Ei (-)
- Äiti: Niin, tule vielä pari amppari-pamppari annosta hakemaan, tule. Sinähän tykkäsit tästä. Tule ottamaan vähän. (*ystävällisen suostutteleva*) Tule Otso! (0.05) Tule Otso! (*käskevä*) (1A, 5a)

Näyte 5.

- Äiti: Niin. Otapas vielä noita hiiri paloja. ((kuiskaa)) (*suostutteleva*) Jooko? (2A, 27a)
- ...
- Äiti: Hei! Älä mee sinne. (0.12) Siinä on niitä paloja. Taneli-hiiri paloja. Ota vaan! (*suostutteleva*) (2A, 36a)
- ...
- Otso: Minä otan tästä!
- Äiti: Ota! Ne on niitä sun hiirileipiä. (*kannustava*) (7A, 131a)

Seuraavassa näytteessä äiti yhdistää useamman suostuttelukeinon samassa puheenvuorossa. Hän kehuu ruoan makua, nimittää ruokaa lasta miellyttävillä ilmaisuilla, houkuttelee pienellä annoskoolla ja käyttää tehokeinona lapsen lempinimeä ”nuppu” sekä useampaan kertaan yrittää siirtää lapsen huomion toistamalla tämän nimeä.

Näyte 6.

Äiti: Joo, ja tässä on tosi hyvää ruokaa! Otapas amppari-pamppari annos, ota yksi tällainen haarukallinen, jooko? Äiti antaa. (*suostutteleva*) Älä lähe pois nuppu hei! Minne sä meet? Ei saa lähtee pois. (*käskevä*) Otatko sä? Äiti antais tästä. Otso! (*suostutteleva*) Otso! Tuossa. Tuossa, äiti antaa sulle. Tule hei, täällä on. (0.09) (*käskevän suostutteleva*) (15A, 240a)

Suostuttelukeinona käytettiin annoksen pientä kokoa tai ”vain yhtä lusikallista”. Tätä keinoa käytti eniten Perhe A yhteensä yhdeksällä aterialla, mutta sitä ilmeni kaikissa perheissä. Vanhempi markkinoi ja kehui ruokaa sen pienenä, laske-malla yhdessä lapsen kanssa lusikallisia ja houkuttelemalla syömään ”vain” yh-den lusikallisen.

Näyte 7.

Äiti: Otso sä voisit ottaa pieniä haarukallisia, tällöisiä ihan pieniä haarukal-lisia. Otatsä yhen noin pienen? (*suostutteleva*)
Otso: En. (0.07) Kiitos. (6A, 111a)

Näyte 8.

Äiti: No niin, täältä tulee seuraava banaani. Tuossa. Lasketaas monta banaa-nia täällä on. Katopa vielä montako. Yks, kaks, kolme, neljä, ja vielä vii-deskin. No niin, seuraava. Hyvä. (0.13) (*suostuttelevan kannustava*) No niin. Mihin ne lähtee? Anni? Mihin ne lähtee? (0.08) No niin, seuraava banaani. (0.08) (*kannustava*) Tuossa. Täällä! Hei. (0.35) No niin Anni, seuraava. Ei oo enää montaa jäljellä. Kaikki syödään ja samalla vähän muroja. (*käskevä*)
Anni: En minä.
Äiti: No kyllä sinä jaksat vielä. Kolme banaania ja sitten otetaan D-vitamiini. (*käskevän kannustava*) (1B, 11b)

Ruoan herkullista makua käytettiin houkuttimena kaikissa perheissä. Vanhemmat kutsuivat ruokaa ”namipaloiksi”, herkkupaloiksi” ja korostivat yleensäkin sen hy-vää makua saadakseen lapsen syömään.

Näyte 9.

Helmi: Ei mutta, kun tää on liian pahaa. ((voivottelee))
Äiti: Hei, tää on kuule hyvää. Täällä on makaroonia. Ja niitä sun herkkulihoja. Sä tykkäät näistä. Näistä. Pekoninpaloja. (*kannustava*) (11C, 148c)
...
Anni: En jaks!
Äiti: No muutama. Nämä ihanat banaanit. Niin sitten oot hyvin syönyt. Nää on tosi hyviä nää banaanit. Ei oo enää kun neljä banaanisiivua täällä. Ne kaikki otetaan yhdessä murojen kanssa. Ne on nyt hyviä, kun ne on oikein täällä maidossa ollu. (*suostutteleva*)
Anni: En jaks. (1B, 9b)
...
Äiti: Hu-hui. (0.12) Kato mitä äiti on sulle tuonu, haluatsä vähän tämmöstä rieskaa? Kaksun kanssa? Jooko? (0.11) Isikin tais just tulla. Oisko isillekin

pitäny tuoda? Kato, äiti antaa voita tuohon, kato. Saat tämmösen herkkurieskan palan. Ole hyvä! (*kannustava*) (2A, 6a)

Vanhempi vetosi lapseen ja suostutteli tätä syömään kehumalla lapsen taitoja, reippautta ja omatoimisuutta. Tyypillisiä ilmauksia olivat ”hyvin söit” tai ”kylläpä reippaasti söit”. Tätä ilmeni kaikissa perheissä, mutta sen käyttö oli huomattavasti vähäisempää kuin edellä mainitut ruoan kehumiseen liittyvät suostuttelukeinot. Eniten lasta keuhuttiin Perheessä C. Suostuttelustrategiaksi voidaan tulkita suostuttelijasta pitäminen (Cialdini, 2011).

Näyte 10.

Äiti: Syödäänkö yhdessä loppuun? Äiti auttaa sua. (*toteava*)

Otso: Ei.

Äiti: No otaapa ite. Sä osaat hienosti itekin ottaa haarukalla. (*kannustava*)

Otso: Ei::i! Sinä menet pois.(--) (4A, 83a)

Näyte 11.

Helmi: Mä haluan katsoa tässä. ((menee television luokse))

Äiti: Saat olla siinä nytten. Hyvin söit Helmi. Oikeen hyvin. (*kannustava*) Otaapa tätä vettä vielä. (*ystävällisen käskevä*) Niin, otatko sä jälkiruoksi sen, sen leivän? Semmosen voileipäkeksin? Otatko?

Helmi: Joo:. (8C, 123c)

Auktoriteettivaltaa käyttävä vanhempi (23)

Vanhemman suostuttelupyrkimykset ilmenivät käyttämällä sellaisen henkilön statusasemaa hyväksi, jolla vanhempi uskoi olevan vaikutusta lapseen. Vanhempi nosti itsensä tai toisen vanhemman roolimallin asemaan, jotta lapsi seuraisi auktoriteettia ja samaistuisi tähän. Myös lapselle mieluisat satuhahmot nostettiin auktoriteetin asemaan, joiden kautta toivottiin tapahtuvan mallisyömistä. Tyypillisintä auktoriteettivallan käyttäminen oli Perheen A äidille, jonka puheessa tätä vallannäytön muotoa ilmeni kuudessa eri ruokailutilanteessa ja 14 episodin sisällä.

Nostaessa itsensä roolimallin asemaan tyypillisiä ilmaisuja olivat esimerkiksi ”äitikin ottaa” ja ”isikin jo söi”. Cialdinin (2011) suostuttelustrategiana on tällöin auktoriteetin seuraaminen.

Näyte 12.

Äiti: Äitikin syö nyt tässä Anni, niin nyt syödään. Hmm. (0.23)

...

Anni: Mä en halua::: Yhyy. ((voivottelee)) (0.22)

Äiti: No niin. (0.08) Äitikin söi koko sämpylän ja joi mehun, niin syöt sen sämpylän ja -. Mä voin tuolta laittaa sulle sitten mandariinia, jos vaikka haluat. Hmm. (0.30) (*käskevän suostutteleva*) (14B, 182b)

Näyte 13.

Äiti: Kato, äitikin ottaa vielä rieskaa. (0.17) Syödään kohta santsi. (2A, 11a)

Erityisesti Perheen A äidille oli tyypillistä nostaa samaistumisen kohteeksi ja roolimalliksi jokin perheen pojalle mieluisa hahmo. Suostuttelustrategiana käytetään toisten seuraamista (Cialdini, 2011). Otso-pojan lempihahmo on Taneli-hiiri, joka kulkee keskustelussa mukana ruokailutilanteesta toiseen. Myös muiden eläinten kautta äiti yrittää saada Otsoa syömään. Suostuttelutapaa kuvaa miellyttäminen ja lapsen maailmaan asettuminen.

Näyte 14.

Otso: Juustoo.

Äiti: Haukkaapa siitä niin kuin hiiri. Joo. Mites se hiiri haukkaa sitä? ((kuiskaa))
Haluat sä pieniksi paloiksi? (*kannustava*)

Otso: Joo. (2A, 14a)

...

Äiti: Hyvä kun syöt! Taneli-hiirikin vetää juustoa varmaan hirveesti. Eiks niin? ((innostuneesti)) (*kannustava*)

Otso: Taneli, Taneli-hiirikin syö sitä juustoo!

Äiti: Varmasti. Kato hiiret tykkää juustosta. (2A, 25a)

...

Otso: Ollaanko me äiti eväsretkellä?

Äiti: Ollaan, vähän kuin (-). Siinä, nyt on hyviä paloja. Siitä voi natuskella niin kuin Taneli-hiiri. (2A, 32a)

Näyte 15.

Äiti: Otso, tuutsä hakee vielä, jos äiti laittaa sulle valmiin haarukallisen? Tule pas nappaamaan kuin pieni lintu! Jooko? Käytkö sinäkin lintulaudalla? Tuuppa hakemaan. (*suostutteleva*)

Otso: En en! En en! En halua syödä. (15A, 240a)

Näyte 16.

Helmi: Äiti mä en halua enää syödä!

Äiti: Kyllä sä syöt vielä. (*ystävällisen käskevä*)

Helmi: No miksi?

Äiti: No miksi? Sä oot syönyt tasan neljä lusikallista, niin kyllä sun pitää vielä syödä. Kaikki tää mikä tässä on. Otapas kiinni nyt tuosta muumista. (*käskevä*) Näytä muumille, miten nyt syödään. (*suostutteleva*)

Helmi: Näin, muumi! Kato muumi.

Äiti: Niin. (0.10) (1C, 6c)

Vanhempi käytti myös lapsen statusaseman nostamista suostuttelupyrkimyksenä. Perheen B äiti nostaa lapsen hetkellisesti auktoriteettiasemaan suhteessa pikkusisareen ja houkuttelee lasta näyttämään mallia matalammassa statusasemassa olevalle pikkusiskolle.

Näyte 17.

Anni: En jaksa.

Äiti: Jaksat sinä. Kato näytä Aadalle mallia, että miten, miten sitä syödään. Aada kattoo sieltä koko ajan, kun sinä syöt. (0.06) (*kannustava*) (1B, 9b)

...

Äiti: Ei sillä lusikalla anneta. Kato Aada söi jo omalla. Se ei tarvi enää.

Anni: Mä haluun antaa.

Äiti: Ei kun syötä itelle. Syötä itseesi. Noin. Näytä Aadalle miten syödään, näytä mallia. Aada kattoo. No niin Aada, katopas miten Anni seisoo ja pistelee. Noin. Selkeesti se seuraa nyt sua. (0.26) (*kannustava*) (3B, 53b)

Sama käännteinen strategia nostaa lapsi auktoriteettiasemaan näkyy myös seuraavassa näytteessä, jossa äiti houkuttelee lasta syömään nostamalla tämän statusta aikuisen tasolle.

Näyte 18.

Äiti: No niin! Nyt on pilkottu. Otso saat syödä aikuisten haarukalla. Ja tuossa on sitten vähän juustookin päälle, jooko? Otetaankos? (6A, 109a)

...

Äiti: Tuosta. Otapas ihan aikuisten haarukalla. Hmm. (6A, 109a)

Palkitseva vanhempi (16 episodtia)

Vanhempi käytti palkitsemista siten, että houkutteli lasta syömään tarjoamalla jonkin herkun tai muuta ruokaa palkinnoksi, mikäli lapsi syö ensin tarjotun ruoan. Tätä kuvastava tyypillinen ilmaisutapa voisi olla ”jos syöt, saat jotain vielä herkullisempaa”, jonka kautta vanhempi ehdollistaa syömistä. Ruokapalkinto ruoan syömisestä oli yleisin palkitsemisvallan muodoista (10 episodtia) ja sitä ilmeni kaikissa perheissä. Palkintona toimivat kullekin lapselle ominaiset lempiruokat tai -herkut kuten kaakao, joulutortut, mehu, hedelmät ja leipä.

Näyte 19.

Äiti: Otapas sitä rinkiä kulta, kun sä otit. (*ystävällisen käskävä*)

Hmm. Jos syöt sitä, niin saat vähän kaakaota. (3A, 61a)

Näyte 20.

Otso: Kato, minä syön tämän loppuun.

Äiti: Jos sä syöt ne loppuun, niin äiti antaa herkkua sulle jälkiruoaksi. Jooko? (*ystävällisen suostutteleva*)

Otso: Minä haluan tähtiä.

Äiti: No äitillä saattaa olla muutamia tähtösiä. Äiti voi antaa niitä, jos sä syöt noi kaikki. Ei oo enää monta haarukallista. (*suostuttelevan kannustava*)

Otso: Minä söin loppuun.

Äiti: Vielä on, kolme haarukallista.

Otso: Ei oo! (4A, 80a)

Vanhempi käytti palkintona myös jotain mukavaa tekemistä tai palkinto näyttäytyi

toiminnallisena (5 episodissa). Perheessä A äiti ja Otso ovat kahdestaan lounaalla ja äiti yrittää suostutella Otsoa syömään lupaamalla palkinnoksi kotiin tulevan isän taputukset.

Näyte 21.

Äiti: Kohta se isikin tulee syömään, niin vetäisepä lautanen tyhjäksi ennen kuin isi tulee. Isi taputtaa, jos oot syönyt kaikki. Ja sit äiti antaa sulle tähtösiä. *(toteavan suostutteleva)*

Otso: Minä söin loppuun.

Äiti: Ei oo vielä, vielä on jäljellä. *((innostuneena))*

Otso: Ei kun mä haluan tähtiä.

Äiti: Ei kun sitten jos kato syöt nuo kaikki. *(ystävällinen)* (4A, 83a)

Näyte 22.

Otso: Minä haluan tähtiä.

Äiti: No ei sulla oo enää kuin kaksi haarukkaa, sitten saat. *(kannustava)*
Teepä siitä nopsaan kuorma ennen kuin isä tulee. Jooko? *((kuiskaten))*
(suostutteleva) Näytetään isille. Isi taputtaa sulle kauheesti, jos sä pistelet ne loppuun. *(kannustava)* Saat sä ne? Auta vähän sormilla. (4A, 88a)

Perheessä B lastenohjelmat ovat hyvin tärkeitä Annille. Äiti yrittää käyttää niitä palkintona, mikäli Anni syö ensin tarjotun ruoan. Jälkimmäisessä näytteessä tv-ohjelmien katselusta ja syömisestä muodostuu äidin ja lapsen välinen valtataistelu. Anni ei tyydy siihen, että ohjelma on palkinto syömisestä, vaan haluaa katella ohjelmaa heti. Näin äiti menettää palkitsemisvallan suhteessa lapseen.

Näyte 23.

Anni: En jaksa.

Äiti: Jaksat sinä. Kato näytä Aadalle mallia, että miten, miten sitä syödään. Aada kattoo sieltä koko ajan, kun sinä syöt. (0.06) *(kannustava)*
Sitten saa kattoo lastenohjelmia, kun tää menee samalla. Siitä ei voi kato ruokailu kärsiä, siitä, että on telkkari päällä. *(kannustavan toteava)*
No niin, seuraava. Täältä tulee. (0.22) *(kannustava)* (1B, 9b)

Näyte 24.

Äiti: No niin, ruetaanpa syömään sämpylää. Hmm. Hyvä.

Anni: Anna toinen!

Äiti: Joo. Heti kun Anni välipala on syöty niin äiti laittaa.

Anni: Lai::ta ny::t!

Äiti: Heti kun oot syönyt.

Anni: Laita nyt! Yhyy! *((komentaa ja anelee))*

Äiti: Sitten kun oot syönyt, niin äiti laittaa.

Anni: Laita ny::t!

Äiti: Äitikin syö nyt tässä Anni, niin nyt syödään. Hmm. (0.23)

Anni: Laita nyt.

Äiti: Heti kun ollaan syöty, niin äiti laittaa. Minähän sanoin, että minä laitan heti kun on syöty. En sitä ennen.

Anni: Lai::ta.

Äiti: En.

Anni: Lai::tat! (huutaa) (14B, 182b)

Vain yhden kerran ilmeni palkitsemista siten, että palkinto annettiin jo syödyn ruoan syömisestä eikä palkitseminen ollut ehdollistavaa.

Näyte 25.

Otso: Äiti.

Äiti: No?

Otso: Minä (--) piparin.

Äiti: Ai piparin haluat? Voi äiti sulle yhen piparin antaa. Sä oot kuulemma syönyt ihan hyvin siellä ravintolassa. Ole hyvä. (*kannustava*)

Otso: Kiitos. Tämä ja tämä on mennyt vähän rikki. (13A, 210a)

Vanhempi miellyttäjänä (11 episodina)

Vanhempi puhutteli lasta lempinimillä ja hellittelysanoilla houkutellessaan lasta syömään. Tämä vallankäytön muoto oli erittäin tyypillistä Perheen A äidille, sillä yhtä episodina lukuun ottamatta tämä suostuttelustrategia ilmeni ainoastaan kyseisessä perheessä. Useissa ruokailutilanteissa äiti kutsuu Otsoa ”nupuksi” ja tämä ilmenee erityisesti tilanteissa, joissa Otso ei ole innokas syömään. Vanhemman strategia on suostuttelijasta pitäminen (Cialdini, 2011) ja vallankäytön voidaan näyttäytyvän positiivisessa ilmapiirissä.

Näyte 26.

Äiti: Sinä oot tuommoinen Taneli-hiiri ite! ((nauraa innoissaan)) (2A, 40a)

...

Äiti: Otso on semmoinen perunanmutustaja. (9A, 156a)

...

Helmi: Nam, nam! ((maiskuttelee))

Äiti: Sä taidat olla semmonen spagettityttö. Ootko? (0.06) Syö vielä Helmi. Joo joo. Täytyy vielä syödä. (*ystävällisen käskevä*) (2C, 13c)

...

Äiti: Tule! Tule nuppu. (6A, 111a)

Ota reippaasti hei nuppu. (7A, 135a)

Otapas tuosta nuppu kato. Siihen äiti teki pikkupaloja. Ota edes joku. (11A, 182a)

...

Äiti: No, söisitkö sä vielä vähän leipää nuppu, söisitkö?

Otso: Ei. (14A, 227a)

Uhkaileva vanhempi (6 episodina)

Vanhemman uhkailevaa vallankäyttöä ilmeni vähän, mutta koska poikkeustapausten nostaminen analyysiin nähdään tärkeänä, on tämä vallankäytön muoto otettu tarkasteluun. Uhkailu näyttäytyi vanhemman taholta kahdella tavalla. Vanhempi uhkasi syövänsä lapsen ruoan, mikäli lapsi ei itse sitä syö.

Näyte 27.

Äiti: Otso, syötkö vielä loppuun ne leivät? Vai syökö isi ne loppuun? ((napakasti)) (*käskevä*)

Otso: Eikun Otso. (0.18) (2A, 49a)

...

Äiti: Otso, syökö äiti sun ruoan? Syökö äiti sun ruoat nytten? ((napakasti))

Otso: ((tulee lähemmäksi ja nauraa teennäisesti))

Isä: Otso, syökö äiti sun ruoat?

Otso: Eikun Otso.

Äiti: No tule hakemaan. Isä: Tule syömään sitten. ((puhuvat päällekkäin)) (6A, 111a)

Toisena keinona vanhempi käytti uhkausta ottaa pois jotain, mikä on lapselle tärkeää, ellei tämä syö. Perheessä B se on televisio ja lasten ohjelmat.

Näyte 28.

Äiti: Anni muistapa syödä. (*ystävällisen käskevä*) Eihän äitin tarvi sammuttaa sitä telkkaria. Anni:!! (*suostutteleva*) (0.20) (14B, 186b)

Äänitallenteita kuuntelemalla tulkittiin puheensävyyjä vanhemman puheenvuoroista, joissa ilmeni vaikuttamispyrkimyksiä lapsen syömiseen. Puheensävyt esiintyivät vanhemman puheenvuoroissa yksinään tai yhdessä toisen puheensävyn kanssa. Viidestä puheensävystä eniten esiintyi käskevää puhetyyliä. Perheiden B ja C keskusteluissa käskevä puheensävy oli yleisin, mutta Perheen A kohdalla käskevää ja kannustavaa puheensävyyä esiintyi lähes yhtä paljon. Perheessä A suostuttelevaa puheensävyyä esiintyi selvästi enemmän kuin muissa perheissä. Ylipäättänsä äänenkäytöllä ja eri puheensävyillä oli merkittävä rooli Perheen A vanhemman kommunikoinnissa verrattuna muihin perheisiin. Perheessä C puheensävyillä vaikuttamista ilmeni huomattavasti vähemmän kuin muissa perheissä (Taulukko 6).

Taulukko 6. Puheensävyt ja niiden esiintyvyys.

Puheensävyt	Perhe A	Perhe B	Perhe C	Yhteensä
Käskevä	81	62	32	175 (31%)
Kannustava	83	32	14	129 (23%)
Suostutteleva	64	48	12	124 (22%)
Ystävällinen	43	19	10	72 (13%)
Toteava	26	27	15	68 (12%)
Yhteensä	297 kpl	188 kpl	83 kpl	568 kpl

7.3 Toiminnan diskurssi

Toiminnan diskurssi kuvaa perheen ruokailutilanteen dynaamisuutta sekä puheen että käytännön toiminnan tasolla. Syömisdiskurssin ulkopuolelle jäävä muu toiminnan diskurssi kertoo toisaalta lapsiperheen arjen monimuotoisuudesta, mutta myös siitä, miten eläväisenä ja dynaamisena itse ruokailuhetki voi näyttäytyä. Vaikka ruokailutilanteen pääelementti on syöminen, ei lapsiperheen arkiruokailutilanne kuitenkaan näyttäydy vain syömisen kautta. Toiminnan diskurssi kertoo perheen arjesta ja ruokailutilanteesta muun muassa nukkumisen, television katselemisen, leikkimisen, sotkemisen ja käytöstopojen kautta. Näiden lisäksi on paljon muuta käytännön toimintaa, jota ei voi niputtaa selkeästi edellisten toiminnan teemojen alle. Toisena toiminnan tarkastelukulmana on selkeä vanhemman taholta tapahtuva toiminnan ohjaaminen. Tällöin vanhemman vallankäyttöä voidaan tarkastella direktiivien käytön kautta.

Nukkumisen teema oli selkeästi yleisintä Perheessä A ja Perheessä B sitä ei esiintynyt ollenkaan. Yhtä episodialueeseen ottamatta nukkumispuhe alkoi aina vanhemman aloitteesta. Vanhempi osoitti kiinnostusta muun muassa kyselemällä, haluaako lapsi mennä päiväunille, nukkuiko hän hyvin yöunet tai mitä yöllä nukkuessa oli tapahtunut. Puhe oli kuvailevaa eikä siinä näy minkäänlaista vallankäyttöä.

Näyte 29.

Vieras: Nukuitko sinä Otso päiväunet?

Otso: Nukuin.

Äiti: Joo, kyllä se varmaan puolitoista tuntia posotti. Nukutteko tekin päiväunet siellä Raili-tädin luona?

Lapsi: Joo.

Äiti: Hmm.

Otso: Minä nukun omassa kodissa.

Äiti: Hmm. ((äiti ja vieras juttelevat keskenään päiväunista, 2.00))

Otso: Otso nukkui aamulla omassa sängyssä päiväunet.

Äiti: Ai aamulla, omaan sänkyyn sä meet illalla nukkumaan, mutta sieltäkin sä tuut isin ja äitin keskelle sitten yöllä.

Otso: Ja Otso tulee aamulla isin ja äitin väliin.

Äiti: Niin tulee. Mitäs Otso sitten kun meille tulee vauva? Meinaatko sinä sittenkin nukkua äitin kyljessä?

Otso: ((kiljahtaa))

Äiti: Mä vähän ihmettelen, että mitä me sitten oikein tehhään. (16A, 243a)

Televisio ja lastenohjelmien katselu olivat osallisena kaikkien perheiden ruokailutilanteissa. Lähes kaikki nämä episodit voidaan tulkita vanhemman ja lapsen väliseksi neuvotteluksi lastenohjelmien katselemisesta. Osa oli sopuisia neuvotteluja, mutta osa muuttui väittelyksi ja jopa kamppailuksi siitä, kumpi saa tahtonsa läpi.

Näyte 30.

Helmi: ((höpöttää itsekseen lastenohjelmalle)) Äiti::! Äiti saanko mä (--)?

Äiti: Oota Helmi, alkoiko se Pikku Kakkonen nytten? Joo, saat mennä kattoon Pikku Kakkosta.

Helmi: Mä haluan kattoo tässä. ((menee television luokse))

Äiti: Saat olla siinä nytten. (8C, 122c)

...

Otso: Anna mulle vähän lisää.

Äiti: Mitä lisää?

Otso: Sitä Titiä.

Äiti: Ei me katota enää Titiä.

Otso: Alkaa nukuttaa.

Äiti: Mmm, kohta lähetään nukkumaan.

Otso: Niin, huomenna!

Äiti: Huomenna voidaan taas kattoo Titiä.

Otso: Joo. (2A, 39c)

Perheen B:n ruokailutilanteissa televisio oli päällä taustalla useamman ruokailun aikana, mutta sen rooli ei noussut puheessa keskeiseksi kuin yhdellä ruokailulla. Anni on lounaalla äidin kanssa ja ennen näytettä 31 äiti on suostutellut toistuvasti Annia syömään, mutta Anni on toistanut useaan kertaan, ettei jaksaa syödä. Anni vaihtaa puheenaihetta syömisestä lastenohjelmiin, joita hän alkaa vaatia äidiltä.

Näyte 31.

Anni: En jaksaa. En jaksaa enää. Katotaan lastenohjelmia!

Äiti: Ei me nyt enää katota, kun -.

Anni: Mä haluan lastenohjelmia kattoo!

Äiti: Niin mutta kun me nyt sinne ulos.

Anni: Mut kun mä haluan lastenohjelmia katsoo!

Äiti: Niin, sitten illalla, kun tulee Pikku kakkonen niin sitten katotaan. Sitten tulee isikin kotiin.

Anni: Mutta kun mä haluan parempia ohjelmia kattoo! (2A, 23a)

...

Anni: Minä sanoin, että laitetaan lastenohjelmia.

Äiti: Niin sinä sanot, mutta äiti ei nyt niitä laita.

Anni: Mä haluan lastenohjelmia kattoo! ((kiljuu))

Äiti: Minä tiän. Mutta nyt meillä on ruokailu kesken ja sen jälkeen lähdetään kauppaan.

Anni: Ei kun mä haluan lastenohjelmia kattoo. Mä haluan lastenohjelmia. (2A, 30a)

Väittely lastenohjelmista jatkuu viiden samankaltaisen episodin verran. Samaan aikaan äiti yrittää saada Annia syömään ja syöttää lusikka kerrallaan Annille ruokaa. Tilanteen voi tulkita valtataisteluksi, joka ei selvästi pääty kummankaan voittoon.

Leikkimisen ja yhdessä puuhailun teema limittyy lähelle arjen suunnittelua. Keskustelu on vastavuoroista eikä siinä näy vallankäyttöä. Vanhempi ja lapsi keskustelevat yhteisistä leikeistä ja suunnittelevat mitä voisivat yhdessä puuhaila ruokailun jälkeen. Lapsiperheen ruokailuun liittyvät sotkut, mutta tämä ilmeni kahden perheen ruokailuissa eri tavoin. Perhe B:n sotkupuhe näyttäytyi lasta ohjaavana toimintana kehotuksineen ja neuvoineen, kun taas Perhe C:n kohdalla se oli toteavaa ja sallivampaa. Perhe A:n keskusteluissa sotkut tai sotkeminen eivät näyttäytyneet lainkaan.

Näyte 32.

Äiti: Jaa:: Kato pyyhkäse se siihen vanukaspurkin reunaan, niin sä saat sen ja sitten suuhun nopeesti. Ota vähän lähemmäs itteesi, niin sun on helppomp. Noin. Hmm. Ja sitten pyyhkäset vielä siihen reunaan. No::in. Pidä silleen, että lusikka ihan osuu siihen kupin reunaan. Muuten sulla menee kyllä paidalle. Hmm, se on vähän semmosta löysää vanukasta, niin. Noin. Ootapas, että äiti kattoo nyt ettei se mene sinne puseroon. Noin. Otetaan pois se äkkiä. Noin. Ei haittaa. Onko hyvää vanukasta? (9B, 157b)

Näyte 33.

Helmi: Voi ei! Minun kauluri meni likaseksi.

Äiti: Mikä meni likaseksi?

Helmi: No tää kauluri.

Äiti: No se ei haittaa. Se on sitä varten siinä. Sinne saa tippua ruokaa. (0.07) Hmm.

Helmi: Hmm. Joo:: (2C, 12c)

...

Äiti: Oota, meni vähän mekolle, ei haittaa.

Helmi: No haittaa.

Äiti: No sen voi pistää pesukoneeseen. (9C, 130c)

Toiminnan diskurssin yhdeksi elementiksi voidaan tulkita käytöstopojen vaaliminen ja opettaminen, joka näkyi tasaisesti kaikissa perheissä kiittämisenä ja kohteliaisuutena. Lapsiperheen arkiruokailua määrittää se, että lasta opetetaan olemaan kiitollinen ruoasta ja ilmaisemaan se muille perheenjäsenille. Kahdessa perheessä kiittämistä tapahtui vain vanhemman ohjaavan kysymyksen jälkeen ja kysymys toistui hyvin samanlaisena ruokailusta toiseen. Vain Perheessä A kiittämistä tapahtui lapsen aloitteesta yhtä usein kuin aikuisenkin aloitteesta.

Näyte 34.

Äiti: Anni! Mitä sanotaan sitten kun loppuu? Anni! Mitä sanot?

Anni: Kiitos.

Äiti: Kiitos. (13B, 181b)

...

Otso: Mä haluan mennä leikkipaikalle.

Isä: Mitäs sinä sanot ensin?

Otso: Kiitos!

Isä: Ole hyvä. (12A, 203a)

...

Äiti: Mitäs sitten sanotaan? Miten sanotaan? (0.06)

Helmi: Kiitos.

Äiti: Ole hyvä. (6C, 86c)

Kaikelle muulle toiminnan diskurssille, joka ei kuulu selkeästi edellä olevien teemojen alle, on ominaista vallankäytön puuttuminen ja toteava puhetapa. Episodit ovat lyhyitä, keskimäärin 1-4 puheenvuoron pituisia eikä niistä synny juurikaan vastavuoroista keskustelua. Tekeminen ja toiminta ilmaistaan toteavaan sävyyn ilmoitusluonteisesti. Episodeja on määrällisesti muihin toiminnan diskurssin teemoihin verrattuna melko paljon (63 episodtia), mutta ne eivät näyttele suurta roolia aineistossa vastavuoroisen dialogin puuttumisen takia.

Näyte 35.

Otso: Minä pyörin.

Äiti: Niin pyörit. (2A, 45a)

...

Äiti: Isi imuroi ne sun karvat pois sieltä. (7A, 121a)

...

Anni: Mitä sinä katot?

Äiti: No tämä on tämmönen Koti ja keittiö -lehti. Samalla katon tästä vähän. (2B, 15a)

...

Helmi: Mä pelleilin.

Äiti: Niin pelleilit. (2C, 29c)

Vanhemman vallankäyttöä näkyi lapsen toimintaan vaikuttamisena ja ohjaamisena erilaisten direktiivien käyttöä tarkastelemalla. Direktiivistä ohjailua toiminnan diskurssissa ei kuitenkaan esiintynyt paljoa (33 episodtia). Vanhempi ohjasi lapsen toimintaa varoittamalla lasta:

Näyte 36.

Äiti: Varo hei ettet putoa. Voi tulla pipi hei oikeesti. (2A, 33a)

...

Käskemällä, kieltämällä tai käyttämällä molempia:

Näyte 37.

Äiti: Oota Otso, äiti tulee ihan kohta. (14A, 224a)

...

Äiti: Hei, älä taivuta niin paljon sitä kruunua. Se menee Anni poikki. Meitä itkettää, jos ei oo enää prinsessakruunua ollenkaan. No niin! (2B, 31b)

...

Äiti: Otetaanko aurinkolääke?

Otso: Otetaan.

Äiti: Joo. (0.20) Noin, ole hyvä. (0.15)

Otso: On punainen ja pinkki.

Äiti: Hmm. Hyvä. (0.07) Älä laita hei sinne!

Otso: ((puhelee jotain itsekseen))

Äiti: Paina, hyvä. Noin. Sitten tule äitin syykkyy, niin äiti laittaa -. (14A, 230a)

Ja kehottamalla lasta:

Näyte 38.

Äiti: Meeppä omalle paikalle istuu nätisti, kun sä Anni tipahat siitä vielä. Peppu alas siihen. (7B, 121b)

Äiti: Muistathan sitten totella Maria -.

Anni: Joo. (11B, 169b)

7.4 Ympäristödiskurssi

Perheen ruokailutilannetta kuvaava ympäristödiskurssi näyttäytyy melko vapaana keskusteluna ilman selvää vallankäyttöä tai jännitteitä. Ympäristödiskurssi kertoo perheenjäsenten sosiaalisten suhteiden tärkeydestä ja pienempien sisäruusten huomioimisesta, vaikka he eivät kykene vielä osallistumaan keskusteluun. Pikkusisaret ovat kuitenkin osallisena perheen ruokailutilanteissa ja tämä näkyy puheessa. Toisaalta ympäristödiskurssi kuvastaa pienen lapsen herkkyyttä huomioida kodin ympäristöä ja tehdä siitä ääneen havaintoja. Fyysiseen ympäristöön kuuluvat teemat kodin sisätiloihin/sisäpuolelle liittyvistä huomioista, ulkoelämästä & pihasta sekä säästä. Puhe kodin sisäpuolisesta ympäristöstä sisälsi pääsääntöisesti lasten huomioita ja kommentit liittyivät muun muassa samaan aikaan näkyviin televisio-ohjelmiin. Muita teemoja olivat ruokapöydän tai huonekalujen liikaisuus, huoneessa olevat valokuvat ja taulut, kellonaika ja puhelimen soitto. Yhteinen jaettu huomio liittyi myös lehteen, jota äiti luki lapsen syödessä. Huomionarvoista on, että neljää episodista lukuun ottamatta kaikki muut episodit alkoivat lapsen puheenvuorolla.

Puhe kodin ulkopuolella olevista tai tapahtuvista asioista liittyi kodin pihalla tapahtuviin ja ikkunasta näkyviin ilmiöihin kuten isän saapuminen kotiin, pihalla lentävät roskat ja lintulaudalla vierailevat linnut. Lähes kaikki nämä havainnot tapahtuivat vanhemman aloitteesta. Säähän liittyvä puhe ilmeni lähinnä toteamuksina ja havaintoina ikkunasta näkyvästä säästä. Näitä episodeja kuvaa lyhyt pituus, sillä kaikki ovat vain 1-4 puheenvuoron mittaisia.

Näyte 39.

Otso: Kato!

Äiti: Mitä? Tuliko lintuja?

Otso: Kato!

Äiti: Tuli! Mikäs lintu siellä nyt on?

Otso: Siellä on lintu tuolla (-).

Äiti: No niin, kato se on sinitintti. Pieni sinitintti ja vielä kyyhöttää talitinttikin.

Otso: Siellä on niille ruokaa, kun äiti on laittanut niille tuonne lintulaudan. Ja tuollakin on vielä toinenkin.

Äiti: No niin on, siellä on vielä lisääkin ruokaa, jos ne syö ne pois. Oravakin kävi lintulaudalla syömässä. Kannattaa aina välillä kattoo, niin näkee kaikkee jännää.

Otso: ((selittää linnuista)) Ja ne toiset linnut sanoo toisille linnuille, että onpas hyvää ruokaa! (15A, 239a)

Näytteessä 39 episodi alkaa kuitenkin lapsen aloitteesta Otson kiinnittäessä äidin huomion lintulaudalla oleviin lintuihin. Äiti lähtee mukaan jakamaan puheenaihetta, josta Otso on kiinnostunut. Mikäli episodiat tarkasteltaisiin laajemmin havaintoyksikön sisällä, lintuepisodi saisi kuitenkin toisenlaisen tulkinnan. Ennen Otson huomion suuntaamista lintuihin, äiti on suostutellut edellisessä episodissa Otsoa syömään useaan kertaan. Otso käyttää siten taitavasti lintuja apuna, jotta saisi äidin huomion muualle ja puheenaiheen pois syömisestä.

Pikkusisarukset ja masuvauva näyttäytyvät tärkeinä arjessa. Tämä ympäristödiskurssin omiin perheenjäseniin liittyvä näkökulma näyttäytyi perheissä kuitenkin hyvin erilaisina. Perheen A äiti oli raskauden loppuvaiheessa ja hänen puheessa esiintyi kaksi kertaa kommentteja vauvan liikkumisesta vatsassa. Perhe B:n kohdalla äiti aloitti lähes kaikki puheenvuorot liittyen perheen vauvaan ja ne liittyivät käytännöllisiin asioihin kuten vauvan heräämiseen ja hampaiden tuloon. Nämä puheenteemat olivat episodeissa jaettua puhetta yhdessä lapsen kanssa. Vain yksi episodi oli perheen lapsen aloittama ja siinä hän pohti, vieläkö vauva jaksaisi olla hänen sylissä. Perheen B episodeista yksikään ei pitänyt sisällään suoraa

vauvalle kohdistuvaa puhetta, vaikka vauva oli useassa ruokailutilanteessa seurana. Perheessä C vauvaa huomioitiin suhteessa toisiin perheisiin paljon, sillä 23/30 episodista kuului Perheen C aineistoon. Suurin osa episodeista oli isän tai äidin aloittamia, mutta kuitenkin useampi episodi myös lapsen aloitteesta. Diskurssiin liittyi muun muassa vauvan taitojen kehumista, huomioita vauvan heräämisestä, tutin laitosta, jokeltamisesta ja imettämisestä. Tyypillistä Perheen C diskurssille on myös vauvan huomioiminen esittämällä tälle suoria huomautuksia ja kysymyksiä, joista kaikki ovat luonteeltaan positiivisia ja hellitteleviä. Vauvan rooli osana perhettä ja ruokailutilannetta näyttäytyi vahvana ja tasa-arvoisena, koska vanhemmat nostivat omien puheenvuorojen avulla vauvan asemaa tasavertaisemmaksi. Ystävien ja sukulaisten kautta muisteltiin menneitä tapahtumia ja puhe oli luonteeltaan toteavaa.

7.5 Meidän arki -diskurssi

Perheiden arkea kuvastavat puheet menneistä tapahtumista, joita vanhempi ja lapsi muistelevat yhdessä, mutta arkea kuvastaa myös kyseisen päivän toimintojen ja tulevan arjen suunnittelu. Näiden lisäksi meidän arki -diskurssi kertoo lapsen kyvystä ihmetellä elämää. Menneiden tapahtumien muisteleminen sisältää sen, mitä lähimenneisyydessä tai samana päivänä aikaisemmin on tapahtunut. Puhetta luonnehtii yhdessä muisteleminen ja jaetut kokemukset. Suurin osa näistä episodeista sisältää vastavuoroista, jaettua puhetta ja pisimmillään yksi episodi on 28 puheenvuorot mittainen. Vanhemmat ja lapset muistelevat yhdessä leikkipuiston tapahtumia ja siellä tavattuja ihmisiä, kotona tapahtuneita sattumuksia, lähimenneisyyden merkittäviä hetkiä tai saman päivän tapahtumista kerrotaan töistä kotiin palaavalle isälle. Vallankäyttö ei ole kovin näkyvää, mutta sitä voidaan kuitenkin tulkita argumentointitapoja ja hienosyisiä suostuttelukeinoja.

Näyte 40.

- Äiti: Äitillä on mustikoita, haluutsa? (*ystävällisen suostutteleva*) (0.13)
(3A, 57a)
Otso: (--) marjoja oltiin poimimassa.
Äiti: Marjoja poimimassa
Otso: Ja Otso poimi sieltä viinimarjoja, Otso poimi sieltä.
Äiti: Niin sä poimit.
Otso: Otso poimi mustikoita.
Äiti: No mustikoita sä et ollut mukana poimimassa.
Otso: Ja Otso söi viinimarjoja siellä.

- Äiti: Niin sä söitkin. Sä poimit aina seitsemän marjaa koriin ja söit ne sitten kerralla. Hmm. ((hyminää)) Ketäs siellä oli mukana? Muistatsä vielä?
- Otso: (-) Taina.
- Äiti: Mmm. Ja? Kuka muu kuin Taina?
- Otso: Siellä oli Taina.
- Äiti: Taina ja Joni. Eikun eihän Joni ollu. Jouko oli. Niin. Jokke-setä.
- Otso: Oli Jokke-setä poimimassa, Otso oli poimimassa Joken kans siellä mansikoita.
- Äiti: Hmm.
- Otso: Ja Otso maisto sitä.
- Äiti: Hmm. Niin sä teit. (0.16) (3A, 58a)

Näytteessä 40 äiti ja Otso ovat kahdelleen aamupalalla. Äiti tarjoaa Otsolle mustikoita, johon Otso ei vastaa vaan kääntää puheenaiheen aikaisempaan tapahtumaan. Hän yhdistää sanan mustikka marjoihin ja marjanpoimintaan, josta lähtee yhteinen, vastavuoroinen keskustelu. Äiti tulkitsee marjanpoimintahetken olleen Otsolle merkityksellinen, koska hän esittää kysymyksiä ja mahdollistaa näin keskustelun jatkumisen. Otso haluaa puheenvuoroillaan vahvistaa äitiä syöneensä kyllä marjoja, vaikka hän ei niitä kyseisessä hetkessä tahdokaan. Puheenaihetta kääntämällä Otso välttää samalla mustikoiden syömiseltä.

Näytteessä 41 äiti ja Anni ovat välipalalla ja keskustelun aikana Anni muistaa tilanteen, jolloin hänen hanskansa olivat tipahtaneet ulkona. Äidin puheenvuoro korostaa sitä, kuinka tärkeää oli, etteivät hanskat hävinneet. Tätä hän vahvistaa edelleen käyttämällä konsensusta eli me-muotoa, jonka avulla harmitus hanskojen mahdollisesta katoamisesta muuttuu yhteiseksi. Näin vastuu tapahtuneesta siirtyy myös lapselle. Äiti asettaa itsensä myös tilanteen pelastajan rooliin ja nostaa näin omaa valta-asetelmaansa.

Näyte 41.

- Anni: Hmm. Aattelepa mulla on tippunu hanska välistä.
- Äiti: Aattele, jos se hanska ois oikeesti tipahtanu sinne, niin kyllä meitä ois harmittanu. Onneksi äiti löysi sen.
- Anni: Oliko se tippunu pihalle?
- Äiti: Oli. Se oli tippunu siihen missä on se tunneli. Niin sen jälkeen siihen ylämäkeen. (3B, 51b)

Perheiden arjen kuvastajana toimii myös puhe loppupäivän toiminnasta ja lähitulevaisuuden suunnittelusta. Suunnittelupuhetta esiintyi useammin kuin menneiden tapahtumien muistelemista ja sitä luonnehtii vahvasti yhdessä tekeminen ja jaettu toiminta. Yhdessä keskustellaan siitä, mitä yhdessä voitaisiin tehdä: minne mennään ulkoilemaan, mihin leikkipuistoon mennään, kenen luokse lähdetään

kyläilemään ja mitä isän kanssa puuhaillaan ja leikitään illalla tai tulevana vapaa-päivänä. Kaikkia kolmea perhettä yhdisti suunnittelu uimaan menosta ja kahdessa perheessä uiminen näyttäytyi isän ja lapsen väliseksi yhteiseksi tekemiseksi. Muu suunnittelupuhe käsitteli isän kotiin tulemistä töistä, kaupassa käyntiä, äidin lähtöä synnyttämään vauvaa, omaa ja kavereiden syntymäpäiviä sekä remonttimiesten tuloa kotiin. Perhe A:n lähes kaikki ja Perhe C:n kaikki episodit olivat jaettua puhetta. Poikkeuksen teki Perhe B, jonka suunnittelupuheesta yksikään episodi ei sisältänyt jaettua puhetta, vaan jokainen episodi alkoi äidin aloittamalla puheenvuorolla, johon lapsi ei vastannut.

Näytteessä 42 Perheen B äiti yrittää kääntää lapsen huomion tulevaan tekemiseen. Näyte sisältää useamman episodin ja mukana on muun muassa syömisepisodi (2B, 27B), jotta tilanteesta voisi saada paremman kuvan. Tilannetta ennen Anni on ilmaissut useaan kertaan, ettei halua enää syödä ja tahtoisi katsoa mieluummin lastenohjelmia. Äiti puolestaan haluaa Annin syövän ja sen jälkeen heidän lähtevän yhdessä ulkoilemaan ja kauppaan.

Näyte 42.

Anni: Mä haluan lastenohjelmia.

Äiti: Ei laiteta.

Anni: Mä haluan lastenohjelmia päälle laitetaan! ((kiljuu)) (2B, 25b)

Äiti: Ei mutta katopas kuka on jo ulkona tuolla. Kuka on jo vaunuissa siellä? Aada. Odottaakohan se siellä ulkona, että me lähetään työntelemään? Ja sun rinkka on tässä valmiina ja kun me laitetaan siihen toppikset päälle ja toppatakki päälle ja sinä hyppäät rinkkaan, niin mennään käymään siellä Vuorelan kaupassa. Kävellään sinne ja tullaan bussilla pois, jos äiti ei jaksa kävellä takasin. (2B, 26b) No niin. Kaksi lusikkaa, niin tämä homma on tästä ohi. Ruokailut syöty. Ruokat syöty. *(käskevä)* Täältä tulee::, täältä tulee:: ukin auto! Suu auki::! Hyvä! *(suostutteleva)* *((lauleskellen, naurahtaa))* (2B, 27b)

Anni: Mä haluan lastenohjelmia.

Äiti: Niin sä haluat lastenohjelmia, mutta illalla vasta. Ei me nyt päivällä katota.

Anni: (--) ((kiljahtaa))

Äiti: Etsä halua lähtee mukaan sinne kauppaan?

Anni: En, kun mä haluan lastenohjelmia.

Äiti: Tännekö sä jäät yksinään kattelee niitä?

Anni: Niin.

Äiti: Et kai oo tosissas? En usko.

Anni: Minä katon semmoisia lastenohjelmia. (2B, 28b)

Äiti suostuttelee Annia syömään ja vastustaa lastenohjelmien katsomista. Puheenaihetta vaihtamalla ja huomion suuntaamisella uuteen yhteiseen tekemi-

seen äiti yrittää katkaista valtataistelutilanteen. Tehokeinoksi äiti nostaa vielä perheen vauvan, joka on vaunuissa ulkona. Äidin ilmaisu siitä, että vauva joutuu odottamaan Annin kiukuttelun takia, voidaan tulkita syyllistämiseksi ja sitä kautta vallan käytöksi. Äiti ilmaisee Annille kuulevansa ja ymmärtävänsä tämän toiveen lastenohjelmien katsomisesta antamalla ikään kuin vastatarjouksen ja luvan katsoa illalla. Annin pitäessä kiinni tahdostaan äiti yrittää uudelleen kääntää puheen kauppaan menoon, mutta Anni ei alistu äidin tahtoon.

Perheen A äiti ja Otso ovat aamupalalla ja äiti siirtää keskustelun päivän suunnitelmiin, joita hän haluaisi muuttaa.

Näyte 43.

Äiti: Otso, ei lähetäkään sinne Pirkolle tänään. Kato, kun me ollaan jo nyt vähän myöhässä. Kun sinne pitäis mennä niin aikaisin. Jos sä hirveesti haluut ja jos sä jaksat, mutta kun mä ajattelin, että sulla on vähän tuota nuhaakin, niin kannattaako meidän mennä sinne tartuttamaan niitä. Mennäänkö joku toinen aamu?

Otso: Aamulla.

Äiti: Mennään toisena päivänä sinne.

Otso: Joo.

Äiti: Niin. Ois ollu kiva nähdä niitä poikia.

Otso: Joo!

Äiti: Niin. Mut Janikin on kyllä koulussa, että ei me kyllä sitä muutenkaan nähtäis. Mutta Eetu ois ollu siellä. Eetu ois varmaan iloinen kun näkis Otson.

Otso: Hmmm.

Äiti: Voidaanhan me mennä huomennakin. Eiks niin? (3A, 56a)

Äiti hakee oikeutusta suunnitelmien muuttumiselle perustelemalla sitä erilaisilla syillä. Me-muotoa käyttämällä myöhässä olemisesta tulee jaettu syy sille, etteivät he voi lähteä ja vastuu päätöksestä jakaantuu myös lapselle. ”Jos sä hirveesti haluut ja jos sä jaksat” -ilmaisun voi tulkita kysymykseksi, johon äiti kuitenkin jo itse vastaa samalla tehden päätöksen siitä, etteivät he lähde kyläilemään. Äiti vetoaa vielä Otson terveydentilaan ja toisiin ihmisiin syynä olla menemättä. Otso hyväksyy suunnitelman muutoksen. Samana päivänä päivällisellä äiti ottaa kyläilyn uudelleen puheeksi (näyte 44), jolloin Otso ilmaiseekin, ettei halua mennä. Hieman yllättyneenä vastauksesta äiti palaa samaan perusteluun kuin aamulla siitä, että heidän tulee olla aikaisin valmiina lähtöön, jotta kyläily voisi olla mahdollista.

Näyte 44.

Äiti: Mentäiskö huomenna käymään sitten siellä Pirkon luona aamulla?

Otso: Ei.

Äiti: Ei. Miksi ei? Mutta huomenna jos me oltais vähän aikaisempia.

Isä: Kerkeekö se kotona olla?
 Äiti: Ai niin. No menkää te. He he ((naurahtaa)) (6A, 110a)

Perheen C äiti ja Helmi keskustelevat lounaalla tulevasta Helmin kaverin syntymäpäiväjuhlista. Äiti kyselee Helmiltä ehdotuksia lahjasta.

Näyte 45.

Äiti: Viikonloppuna on Annin synttärit. Sunnuntaina.
 Helmi: Ai sunnuntaina?
 Äiti: Niin, vai olikohan ne lauantaina. Ei kun lauantaina. Pitäis keksiä joku lahja. Mitäs me voitais ostaa?
 Helmi: Ööö, vaikka Reetu-auto.
 Äiti: Reetu-auto?
 Helmi: Joo.
 Äiti: No, mahtaiskohan se Anni tykätä semmoisesta Reetu-autosta?
 Helmi: He he. ((naurahtaa))
 Äiti: Se voi olla, että -. Tai no en tiiä, vois se tykätäkin.
 Helmi: Hmm.
 Äiti: Hmm. Mitäs muuta? Tuleeko joku muu mieleen? Jos ei osteta autoo, niin mitä muuta me ostettais?
 Helmi: Hmm, Tomi-traktori.
 Äiti: Hmmm. Tomi-traktori.
 Helmi: Jos Anni ei tykkää Tomi-traktorista, niin pitää ostaa joku muu. Vaikka jätskiä.
 Äiti: Jätskiä lahjaksi vai?
 Helmi: Joo.
 Äiti: Yhym. Oisko joku kirja kiva? Tai sitten vois ostaa jonkun puseron tai. Täytyy miettiä. Pitäis päästä kattomaan. (2C, 30c)

Äiti kyseenalaistaa ensimmäistä ehdotusta autosta, johon Helmi reagoi naurah-
 tamalla. Tämän voi tulkita puolustusreaktiona äidin kyseenalaistamiselle, jolloin
 naurahtamalla omalle ehdotukselle saadaan annettua vaikutelma, että auton an-
 taminen lahjaksi on Helminkin mielestä hassu ehdotus. Äiti ei kuitenkaan mitätöi
 kokonaan Helmin ehdotusta ja esittää jatkokysymyksen. Helmi ehdottaa auton
 sijasta traktoria, johon äiti vastaa hymähtämällä. Helmi ennakoi äidin vastausta
 ja vastaa tämän puolesta antamalla kolmannen lahjaidean. Tämä ei ole äidin mie-
 leen, joten hän ehdottaa omasta mielestään parempia lahjoja. Keskustelussa äiti
 nostaa itseään ylempään statusasemaan ilmaisemalla tietävänsä paremmin,
 mikä olisi sopiva lahja kaverille. Mitätöimällä lapsen ehdotuksia äiti käyttää hil-
 jaista valtaa ja auktoriteettiasemaansa hyväksi. Lopussa äiti kuitenkin jättää
 asian auki ja tarjoaa lapselle ikään kuin mahdollisuuden vielä vaikuttaa.

8 Tulosten yhteenveto

Tässä luvussa kootaan yhteen analysoinnin tuloksena saatuja johtopäätöksi tutkimuskysymyksittäin ja käydään aineiston ja teorian välistä keskustelua. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulee nousta aineistosta teorian tasolle (Moilanen & Räihä, 2007, 63). Ensimmäinen alaluku kokoaa yhteen vanhemman ja lapsen välisen ruokapuheen eli erilaiset diskurssit. Toisessa alaluvussa tarkastellaan vanhemman vallankäyttöä sekä lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä.

8.1 Diskurssien tarkastelua

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli kuvata vanhemman ja lapsen yhteisessä ruokailutilanteessa rakentuvia diskursseja eli mitä on vanhemman ja lapsen jaettu, yhteinen ruokapuhe. Ruokailutilanne voidaan nähdä arkisena keskustelutilanteena, joka "kutsuu" esiin erilaisia diskursseja kertomaan lapsiperheen arjesta. Ruokapuhe rakentui neljästä diskurssista, jotka nimettiin niitä kuvaavien pääteemojen mukaan: syömisdiskurssi, toiminnan diskurssi, meidän arki-diskurssi ja ympäristödiskurssi. Diskurssit kertovat ruokapöytäkeskustelujen tärkeydestä ja moninaisuudesta sekä lapsiperheen arjesta. Selkeästi eniten esiintyi syömisdiskurssia, joka näyttäytyi myös kaikista monimuotoisempana. Tämä kertoo siitä, että ruokailutilanteessa vanhemmalla on tietyt tavoitteet ja vastuu pienen lapsen syömisestä. Vaikka vanhempi ja lapsi ovat lähtökohtaisesti ruokailutilanteessa syömässä ja puhe luonnollisesti liikkuu syömisessä, ilmeni ruokapöytäkeskustelulle kuitenkin muitakin merkityksiä.

Meidän arki -diskurssi kertoo siitä, miten vanhempi ja lapsi jakavat sen avulla yhteistä arkea muistellen menneitä kokemuksia ja tapahtumia sekä suunnitellen yhdessä tulevaa päivää ja arkea. Tätä kautta lapsi rakentaa käsitystä maailmasta ja myös sen aikaulottuvuudesta. Menneiden asioiden mieleen palauttaminen ja kertaaminen sekä tulevan jäsentäminen voi olla etenkin lapselle tärkeä keino jäsentää maailmaa ja liittää tässä hetkessä tapahtuvat asiat johonkin tuttuun. Asi-

oita kertaamalla ja yhdistämällä lapsi rakentaa myös sosiaalista todellisuutta. Kuten Tiittula (1992, 109) on todennut, keskustelu on vuorovaikutustapahtuma, jossa osanottajat luovat yhdessä sosiaalista todellisuutta.

Ympäristödiskurssi kertoo erityisesti lapsen kyvystä tehdä havaintoja ja pohtia niitä ääneen, sillä se oli lähes kokonaan lapsen aloitteesta tapahtuvaa puhetta. Fyysisen ympäristön huomioimisen lisäksi vauvaikäiset pikkusisarukset koettiin tärkeiksi. He olivat selkeästi läsnä, vaikka eivät osallistuneet keskusteluun. Ympäristödiskurssin kautta ruokailutilanne voidaan tulkita myös pysähtymispaikaksi, jolloin on aikaa havainnoida kotia ja siellä olevia ihmisiä tarkemmin. Havaintojen ääneen sanoittaminen on myös tapa jäsentää maailmaa. Toisaalta 3-vuotiaan lapsen keskittymiskyky yhteen asiaan voi olla vielä heikkoa, joten huomio siirtyy helposti pois syömisestä. Ympäristödiskurssi avaa ruokailutilannetta laajemmaksi näyttämöksi liittäen siihen muun kodin ympäristön ja perheeseen kuuluvat ihmiset.

Toiminnan diskurssi kertoo ruokailutilanteen dynaamisuudesta ja siitä mitä kaikkea yhdessä ruokailuhetkessä voi lapsiperheessä tapahtua. Syömisestä ulkopuolella olevaa toimintaa on paljon ja se näyttäytyy puheessa sekä sen hetkellisissä teoissa. Toiminnan diskurssi kuvaa ruokailutilannetta lapsiperheelle tyypillisenä toimintakenttänä yllättävine keskeytyksineen, vessahätineen ja vaatteiden sotkeutumisineen. Ruokailutilanteeseen liittyi myös lapsiperheen toinen tuttavuus, lastenohjelmat ja niiden katselusta neuvottelemineen. Suoninen (2015, 157-158) on todennut vuorovaikutussuhteiden ja kiireettömien ruokapöytäkeskustelujen

jäävän helposti kännyköiden ja television jalkoihin. Lastenohjelmilla oli oma roolinsa ruokailutilanteissa, mutta koska vanhempi asetti rajat niiden katsomiselle, ei televisio saanut valtaa pitävää roolia. Lastenohjelmat osoittautuivat hetkittäin niin tärkeiksi, että niiden kautta lapsen ja vanhemman välille syntyi väittely ja valtaistelu.

8.2 Vallankäytön tarkastelua

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli tarkastella vallankäyttöä vanhemman ja lapsen välisissä diskursseissa. Meidän arki-diskurssissa ja ympäristödiskurssissa vallankäyttöä ei juurikaan näkynyt, joten ne voidaan tulkita vanhemman ja lapsen väliseksi vapaaksi keskusteluksi (ks. Pirttilä-Backman & Keso, 1998, 54-55). Sen sijaan vallankäyttöä eri muodoissa näkyi eniten syömisdiskurssissa, mutta myös jonkin verran toiminnan diskurssissa. Yksi lähestymistapa toiminnan diskurssin tarkasteluun onkin nähdä siinä vanhemman ohjailevaa puhetta lasten käyttäytymistä kohtaan eli vallankäyttöä. Vanhempi käytti puheessaan direktiivejä kuten käskyt, neuvot ja kiellot, joilla ohjattiin lapsen käyttäytymistä. Tämä vaikuttamisen muoto voidaan tulkita myös avoimeksi vallankäytöksi. Gjerstadin (2015, 265) mukaan avoin vallankäyttö tarkoittaa sitä, että aikuinen kertoo lapselle suoraan mitä tältä vaatii. Direktiivien käyttö on siis vallankäytön muoto, mutta se voidaan tulkita avoimeksi ja ”hyväksi” vallankäytöksi. Gjerstad (2015, 266) perustelee sitä sillä, että lapsen on helpompi noudattaa selkeitä ja suoria ohjeita ja lapsi myös tietää mitä häneltä odotetaan ja vaaditaan.

Kaikki tutkimusperheet voidaan nähdä yksilö-orientoituneina (ks. Trenholm & Jensen, 1996, 276), joissa vaikutusvalta perustuu kommunikaatiolle. Tällöin perheenjäsenillä on oikeus ilmaista mielipiteensä ja puolustaa tai selittää toimintaansa ja samalla lapset oppivat monipuolisen tavan kommunikoida. Aineistossa näkyi paljon vastavuoroista puhetta, johon liittyi lapsen uhmaa ja oman tahdon ilmaisemista. Tämä kertoo siitä, että vanhempi antoi lapsen tunteille ja mielipiteille tilaa. Tutkimuksen yhtenä lähtökohtana oli ruokailutilanteen näkeminen neuvotteluna. Tällöin vuorovaikutustilanteessa on mahdollisuus näkökulmien vaihte-

luun ja samalla alkaa hahmottua suunta, mihin sosiaalinen todellisuus ja neuvottelevien osapuolien asema myöhemmin rakentuvat (Suoninen, 2010, 31). Kaupila (2005, 191) on todennut, että vuorovaikutustaidoista neuvottelutaidot ovat keskeisiä. Perheiden ruokailutilanteet näyttäytyivät hyvin vahvasti neuvotteluna, johon liittyi edellä mainittua mielipiteen ilmaisua sekä lapsen että aikuisen taholta, mutta myös vanhemman suostuttelua, joka voidaan nähdä neuvottelun yhtenä muotona. Tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen sijoitettuna neuvottelu nähtiin yhtenä vanhemman toiminnan tavoitteena. Toisaalta vanhemman tavoite oli saada lapsi syömään ateria, jonka vanhempi näki tarkoituksenmukaiseksi. Vuorovaikutusta tarkasteltiin rationaalisesti organisoidussa vuorovaikutusjärjestelmässä, jossa toiminta eli keskustelun sisältämä puhe nähtiin strategisena ja kommunikatiivisena. Tämän tutkimuksen perheiden toiminnan voidaan todeta olevan strategista, sillä puheessa ilmeni paljon suostuttelua, lapsen toiminnan ohjaamista ja muita vallankäytön muotoja. Lisäksi vanhemman toiminta oli tulossuuntautunutta, sillä puheessa korostui vanhemman tavoite lapsen syömisestä toteutumisesta. Kommunikatiivinen toiminta näkyi lähinnä ympäristö- ja meidän arki - diskursseissa, jolloin puhe näyttäytyi tasavertaisempaan ja yhteisymmärrystä rakentavana. Voidaan kuitenkin todeta, että strategisen ja kommunikatiivisen toiminnan jäsentäminen täysin erikseen on haastavaa eikä edes kovin tarkoituksenmukaista, sillä vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus on moniulotteista.

Syömisdiskurssilla puhuttiin ruokailutilanteesta eniten ja siinä näyttäytyi myös laajin kirjo erilaista vallankäyttöä. Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla haluttiin selvittää ja tehdä näkyväksi nimenomaan syömisessä vanhemman käyttämä valta. Suostuttelua esiintyi paljon ja sitä vanhempi käytti sen eri muodoissa. Vanhemmat tehostivat vaikuttamispyrkimystä myös puheensävyyllä, joista eniten käytettiin käskevää, suostuttelevaa ja kannustavaa puheensävyyä. Sitä on mahdotonta arvioida, onko tietyn puheensävyn käyttö ollut harkittua vai harkitsematonta, mutta Argylen (1975) tutkimuksen mukaan (ks. Helkama ym., 2005, 211-212) sanaton viesti on moninkertaisesti tehokkaampaa kuin sanallinen, koska äänensävy ja ilmeet otetaan välittömästi vastaan. Esimerkiksi ystävälliseen sävyyn ilkeyksiä puhuva ihminen koetaan ystävälliseksi.

Vallankäyttö syömisdiskurssissa avautuu tarkastelemalla viittä erilaista vanhemman valtatyyppiä. Kehuva vanhempi suostutteli lasta syömään kehumalla ruoan makua, pientä kokoa tai antamalla ruoalle hauskoja lempinimiä. Myös lapsen reippautta ja omatoimisuutta kehuettiin, jotta vanhempi saisi lapsen syömään. Auktoriteettivaltaa käyttävä vanhempi hyödynsi suostuttelussa jotain statusasemaltaan ylempää, jolla uskoi olevan vaikutusta lapseen. Tämä oli vanhempi itse tai lapselle mieluisa ja tärkeä satuhahmo. Auktoriteettivaltaa käyttävä vanhempi uskoo mallisyömisestä voimaan ja toivoo sillä olevan vaikutusta lapseen.

Palkitseva vanhempi houkutteli lasta syömään tarjoamalla jonkin herkun tai muuta ruokaa palkinnoksi, mikäli lapsi syö ensin tarjotun ruoan. Ruoan syöminen on tällöin ehdollistavaa. Palkinto ilmeni myös toiminnallisina kuten taputuksina tai lupana katsoa lastenohjelmia. Palkitseminen ja lahjominen ovat vastavuoroisuustaktiikoita, johon liittyvän vastavuoroisuussäännön mukaan maksamme takaisin meille toisen henkilön tekemän palveluksen (Cialdini, 2011, 17-18). Kun aikuinen palkitsee ruokailutilanteessa lasta, lapsi ikään kuin maksaa aikuiselle tämän antaman palkinnon suostumalla syömään. Gjerstadin (2015, 41-42) mukaan palkitseminen ei ilmene aina selkeänä positiivisena tai negatiivisena vallan muotona.

Mielistelevä vanhempi puhutteli lasta tämän lempinimillä tai muilla hellittelysanoin houkutellessaan lasta syömään. Harvinaisin vallankäytön tyyppi oli uhkaileva vanhempi, jolle oli ominaista uhkailla itse syövänsä lapsen ruoan, jos tämä ei syö tai uhkailla ottaa pois jotain mikä on lapselle tärkeää kuten lastenohjelmat. Aiemman tutkimuksen mukaan (ks. Lappalainen & Koivisto, 1994, 1942) parhaat tavat saada lapsi syömään vanhempien mukaan olivat suostuttelu pyytämällä lasta maistamaan edes vähän, lapsen syömisestä kehuminen ja kannustaminen sekä lupaaminen, että jos lapsi syö vähän, hän voi jättää loput. Negatiivisiksi keinoiksi vanhemmat kokivat jankuttamisen ja arvostelun, uhkailun sekä vakuuttelun siitä, että ruoka on hyvää. Nämä kaikki näkyivät myös tässä tutkimuksessa, joten voidaan todeta, että vanhempien käyttämät keinot ja vallankäytön muodot vaikuttavat olevan melko pysyviä.

9 Luotettavuus

Luotettavuuteen liittyy tutkimuksen luonteesta riippuen erilaisia tekijöitä. Tämän tutkimuksen kannalta koen oleelliseksi pohtia mm. aineiston hankintaan ja sen kokoon liittyviä tekijöitä, tutkimusmenetelmällisiä valintoja, tulkinnallisten litteraatioiden sekä aineiston analyysin luotettavuutta. Tutkijan olisi hyvä erottaa toisistaan analyttiset havainnot ja niistä tehty yhteenveto sekä edelleen näistä analyysin tuloksista tehtävät johtopäätökset. Tuloksiin linkitettävät keskusteluyhteydet on myös eriteltävä eli arvioitava tutkimuksen käytännöllisiä, metodologisia ja kohdealueeseen tehtyjä kontribuutioita. Tämä mahdollistaa tulkinnan uskottavuuden arvioinnin. (Ruusuvaori ym., 2010, 29.) Kieli tuottaa erilaisia todellisuuksia ja myös tutkija osallistuu todellisuuksien tuottamiseen. Tutkija tekee kirjoittamalla tutkimansa ilmiön todelliseksi ja olemassa olevaksi, ja tämän vuoksi tutkimuskirjoittamisella on myös vahva eettinen ulottuvuus (Paju ym. 2014, Salon, 2015; 183 mukaan.)

Aineiston hankinta

Aineiston hankintaan liittyvää luotettavuutta on tämän tutkimuksen kannalta oleellista tarkastella aineiston hankinnan ajankohdan sekä aineistonhankintamenetelmän ja siihen liittyvien erityispiirteiden kautta. Tutkimusaineisto on hankittu 10 vuotta sitten, jolloin tutkimuksen tekeminen jäi vaiheeseen, jossa aineisto kaikilta perheiltä oli hankittu ja se oli litteroitu kokonaisuudessaan. Elämässä sattuneiden yhteensattumien takia Pro gradu -tutkielman tekeminen keskeytyi ja aineisto jäi odottelemaan uutta hetkeä. Nyt tässä hetkessä on syytä pohtia aineiston luotettavuutta ajallisuuden näkökulmasta eli sitä, onko aineisto edelleen luotettava käytettäväksi vuorovaikutuksen ja vallankäytön tutkimisessa. On hyvä myös pohtia, ovatko siihen liittyvät ilmiöt tänä päivänä muuttuneet. Perheen arkisissa ruokailutilanteissa voi näkyä hienovaraista muutosta esimerkiksi ravitsemuksen suhteen, mutta arjen peruselementtinä se on pysynyt samana. Edelleen vanhemmat ruokailevat yhdessä lastensa kanssa ja yhteisten ruokailuhetkien merkityksellisyys on pikemminkin kasvanut. Valtaa on tutkittu kauan ja se on aina kiinnostanut ihmisiä. Myös sen peruselementit ovat pysyneet samana, vaikka lisääntynyt tutkimus on kasvattanut toki ihmisten ymmärrystä vallan monimuotoisuudesta. Näiden näkökulmien valossa tutkimusaineiston voi nähdä ajattomana

ja luotettavana tutkia vuorovaikutusta ja vallankäyttöä. Tämän lisäksi voidaan todeta, että huolellisen ja systemaattisen aineiston tallennuksen ja käsittelyn vuoksi analyysia oli mahdollista jatkaa usean vuoden jälkeen. Kymmenen vuoden tauko näkyy myös siinä, että lähteet ovat osittain melko vanhoja. Niitä on kuitenkin pyritty päivittämään mahdollisimman paljon.

Aineisto hankittiin äänitallentamalla perheiden ruokapöytäpöytäkeskusteluja. Äänitallenteet saatiin aidoista, luonnollisista tilanteista, joissa tutkija ei ollut läsnä. Vanhemmille annettiin sekä suulliset että kirjalliset ohjeet äänitallentamisen onnistumiseksi eikä teknisiä haasteita juurikaan esiintynyt. Vain kahden ruokailutilanteen aineistot jouduttiin jättämään analyysin ulkopuolelle heikon äänen laadun takia. Oleellinen näkökulma on pohtia ja arvioida sitä, onko nauhurin läsnäololla ollut vaikutusta perheenjäsenten toimintaan ja puheeseen sekä häiriintyivätkö perheiden ruokailutilanteet äänitallentamisen takia.

Kaikkien kolmen perheen aineistoista löytyi huomautuksia äänitallentamiseen liittyen, mutta esiintyi vähän. Perheessä A (2 episodina) ja Perheessä C (2 episodina) tallentamiseen liittyvää puhetta oli vähemmän kuin kolmannessa perheessä ja se oli lähinnä toteavia huomautuksia nauhurin pyörimisestä tai teknisistä asioista. Episodit sisälsivät vain 1-3 puheenvuoroa eikä aiheesta syntynyt pidempää keskustelua.

Näyte 46.

Äiti: Niin, se oli se mikä pyörii. Se saa pyöriä siinä.(-) (1A, 1a)

...

Äiti: No niin, uusi yritys. Jos tää nyt pyöris tää nauha. (13C, 165c)

Perhe B tekee poikkeuksen muihin perheisiin, sillä tallentamisesta ja tutkimuksen tekemisestä esiintyi puhetta enemmän (4 episodina) ja aiheesta syntyi myös keskustelua. Kolme episodina ajoittui ensimmäisen tutkimuspäivän eri ruokailuhetkiin ja yksi episodi toisen tutkimuspäivän aamuun. Tämä voi kertoa siitä, että äiti ei ollut muistanut tutustuttaa nauhuria lapselleen etukäteen tai sitä oli käsitelty liian nopeasti. Toisaalta perheen lapselle oli ominaista esittää paljon kysymyksiä läpi koko aineiston ja hänen suhtautuminen asioihin voidaan tulkita olevan 3-vuotiaalle uhmaikäiselle tyypillistä kyseenalaistamista.

Näyte 47.

- Anni: Tuleeko täältä sitä ääniä?
 Äiti: No se vähän se kasetti pitää ääntä. Se nauhottaa kato siinä.
 Anni: Mitä nauhottaa?
 Äiti: No, puhetta.
 Anni: Puhetta vähän.
 Äiti: Joo:: Hyvä.
 Anni: Kiukuttelupuhetta nauhottaa.
 Äiti: Kiukuttelupuhetta? No ei kai tässä kukaan kiukuttele.
 Anni: Ei kun Aada vähän tässä hommassa huutaa.
 Äiti: He he ((naurahtaa)) Eihän se huuda. Aada syö nyt ihan hyvin, sosetta.
 Hmm. Kaikki syödään välipalaa. Joko -? (3B, 42b)

Näyte 48.

- Anni: Mitä sinä panit pyörimään?
 Äiti: No, se nauhottaa vielä pari päivää näitä meidän juttuja. Hmm. (0.06)
 Anni: (--)
 Äiti: No ne menee sinne nauhalle. (0.06)
 Anni: En haluu antaa siihen nauhalle.
 Äiti: Hmm. No mutta se on vaan se Kati, Sampon äiti joka saa ne nauhat.
 Hmm, se on meidän tuttu. Ei se haittaa.
 Anni: Onko sillä Sampo?
 Äiti: On sillä Sampo. (6B, 102b)

Perheen lapsi sai vanhemmalta vastauksen ja selityksen nauhurin läsnäoloon eikä näiden episodien jälkeen aiheeseen palattu. Pienet lapset tekevät ääneen huomioita ympäristöstä ja kiinnittävät arjesta poikkeaviin tekijöihin usein aikuisia herkemmin huomiota. On hyvä pohtia myös sitä, näkyikö aineistossa merkkejä äänitallentamisen vaikutuksesta lapsen puheeseen ja toimintaan ruokailutilanteissa. Kaikissa perheissä esiintyi lapsen kiukuttelua, huutamista ja uhmaamista, minkä voi tulkita kertovan lapsen aidosta läsnäolosta ja vuorovaikutuksesta. Aineiston perusteella voi todeta, että lapsi ei muuttanut tietoisesti puhetapaansa tai keskustelun teemoja ääninauhoittamisen takia eikä nauhuri säädellyt lasta sosiaalisesti. Lapselle ruokailutilanteet olivat normaaleja kotona tapahtuvia hetkiä, joissa ei ollut ulkopuolisia ihmisiä.

On syytä tarkastella myös aikuisen näkökulmasta, kuuluiko vanhempien puheessa äänitallentamisen vaikutus jollain tavalla vai voidaanko ruokailutilanteiden ja niissä käytyjen keskustelujen todeta olleen autenttisia. Usein puhutaan ns. sosiaalisesti halutuista vastauksista. On hyvin haastavaa arvioida sitä, millainen vaikutus äänitallentamisella oli vanhempiin ja keskustelivatko vanhemmat eri sävyyn, eri aiheista tai jotenkin toisella tavoin kuin normaalissa arjessa. Vanhempien vastuulla oli laittaa nauhuri päälle ennen jokaista ruokailuhetkeä, joten se on

voinut toimia ärsykkeenä ja muistutuksena tutkimuksen tekemisestä. Toisaalta jokaisen perheen osalta aineistoon kertyi noin 15 tallennetta kolmen vuorokauden ajalta, joten koko tuon ajan ”kulissin” ylläpitämisen voisi kuvitella olevan työlästä. Toisaalta lapsi omalla aitoudellaan pitää myös aikuisen kiinni kyseisessä hetkessä eikä tutkimuksen tekemistä ehkä kanneta jatkuvasti mielessä. Vanhemmista kukaan ei huutanut tai menettänyt malttiaan totaalisesti, mutta turhautumista näkyi paljon. Tutkimustulokset puhuvat myös puolestaan. Mikäli olisi jouduttu toteamaan, että vanhempien puheessa ei näkynyt minkäänlaista vaikuttamista lapseen tai vallankäytön muotoja, olisi syytä epäillä aineiston aitoutta.

Aineistonhankinnan suhteen voidaan pohtia, riittävätkö äänitallenteet aineistonhankinnan menetelmäksi vai olisiko toisella menetelmällä kuten videotallenteilla saavutettu jotain enemmän. Äänitallenteiden käyttöä on kritisoitu siitä, että ne jättävät ilmeet ja muut keholliset ilmaukset tutkimuksen ulkopuolelle ja siten aineisto jää vaillinaiseksi (Silverman, 2000, 830). Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena oli puhe ja kielen käyttö, jossa ilmeiden ja eleiden analysointi on toissijaista. Mikäli tutkimuksen tavoitteena olisi ollut tarkastella kasvokkaista vuorovaikutusta kokonaisvaltaisemmin, esimerkiksi tulkita reaktioita tai tunneilmaisua kasvojen eleistä tai analysoida vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta kehonkieltä tulkitsemalla, olisi videotallennus siinä tapauksessa parempi aineiston hankintamenetelmä. Sacks (1992) on perustellut äänitallenteiden käyttöä sillä, että ajatus aineiston ”täydellisyydestä” on itsessään harhaa ja illuusio. Täysin kokonaista aineistoa ei ole olemassa, eikä myöskään täydellistä puhtaaksikirjoitusta. Toiseksi, videotallenteiden käyttöön liittyy usein teknisiä haasteita esimerkiksi kameroiden sijoitteluun liittyen eikä näin ollen ole sen ”täydellisempi” menetelmä kuin äänitallenteet. (ks. Silverman, 2000, 830.)

Aineiston koko

Yleisesti ottaen kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston koolla ei ole välitöntä merkitystä tutkimuksen onnistumiseen, koska pyrkimyksenä ei ole tilastollinen yleistettävyyys, vaan jonkin tapahtuman kuvaaminen tai tietyn toiminnan ymmärtäminen. (Eskola & Suoranta, 2001, 61-62). Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavien määrä jää usein vähäiseksi ja siksi onkin oleellista kysyä, mitä yleistä *joidenkin* ihmisten toiminta saavuttaa (Moilanen & Räihä, 2007, 65).

Tutkimukseen valittiin kolme perhettä, jotka tallensivat aineistoa kolme vuorokautta. Perheiden määrä oli onnistunut ja perusteltu, sillä aineistossa näkyi tarpeeksi vaihtelua ja toi näkyväksi myös perheiden erilaisuuden. Tämä tutkimus ei ole luonteeltaan vertailevaa, mutta erilaisten vallankäytön muotojen tarkastelu sai toisenlaista tarttumapintaa, kun niitä oli mahdollisuus suhteuttaa muihin perheisiin. Toisaalta tuloksissa näkyi myös samankaltaisuutta ja vallankäytön muodot ja puheen teemat toistuivat samankaltaisina kaikissa perheissä. Mikäli olisi tutkittu vain yhtä perhettä, olisin jäänyt pohtimaan, näyttäytyisivätkö tutkittavat ilmiöt samanlaisena vai erilaisena jossain toisessa perheessä. Jokaisen perheen kolmen vuorokauden aineistosta tuli kattava. Aineiston laajuus antoi monipuolisen kuvan perheiden ruokailutilanteista ja mahdollisti riittävästi vaihtelua. Kolmen vuorokauden sisällä alkoi näkyä toistoa, joten sen perusteella voidaan sanoa, että aineiston koko oli riittävä. Juhila & Suoninen (1999, 241) ovat todenneet, että diskurssianalyttiselle tutkimukselle on luonteenomaista, että aineiston ”sopivaa” laajuutta on mahdotonta määrittää, sillä se on aina tutkimustehtävään ja -asetelmaan liittyvä ratkaisu.

Aineiston analyysi

Äänitallenteiden käytön etuna on, että ne mahdollistavat keskittymisen sosiaalisen elämän todellisiin yksityiskohtiin. Niitä voi kuunnella yhä uudelleen ja tämä mahdollistaa myös litteraatioiden tarkentamisen ja analyysin suuntaamisen eri tavoilla. (Silverman, 2000, 829.) Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi äänitallenteita kuunneltiin useampaan kertaan ja litterointiprosessi suoritettiin tarkasti vaihe vaiheelta. Tämä vaihe oli tärkeää, koska analysointi perustui tekstimuotoiseen puheeseen eikä äänitallenteita ollut mahdollista säilyttää. Kun tavoitteena on analysoida ihmisten toimintaa ja aineisto hankitaan äänitallenteilla, nousee tärkeäksi tekijäksi tutkijan tulkinnallisten litteraatioiden luotettavuus. Luotettavuutta lisää litteroinnin tarkkuus ja erityisesti kyky puhtaaksikirjoittaa äänitallenteiden vähäpätöiseltä vaikuttavat yksityiskohdat. (Silverman, 2006, 287.) Tässä tutkimuksessa luotettavuutta on lisätty myös kuvaamalla litterointiprosessi ja analysointimenetelmät mahdollisimman tarkasti auki, jotta lukijalla on mahdollisuus arvioida niiden luotettavuutta.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tehdään tulkintoja kielenkäytöstä aineistojen tarkalla analyysillä, jolloin tulkintojen vakuuttavuuden osoittamiseksi voidaan käyttää erityisiä keinoja. Vakuuttavuutta voi osoittaa tutkimuksen lukijoiden tekemän arvioinnin kautta, jolloin tutkijan tulkinnot altistetaan kritiikille esittelemällä huolellisesti aineisto-otteet ja tutkijan tarkka päättelypolku. Tällöin myös lukija voi tehdä omat tulkintansa. (Juhila & Suoninen, 1999, 234.) Myös Räsänen (2005, 98) toteaa, että tutkimuksen uskottavuus riippuu pitkälti tulosten raportointiin liittyvistä asioista, koska kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole käytössä apuna esimerkiksi tilastollisia mittareita. Tämän takia tutkijan on esitettävä ja perusteltava yksityiskohtaisesti analyysissään suorittamansa toimenpiteet sellaisessa muodossa, että toisen tutkijan on mahdollista noudattaa samankaltaisia analyysitoimenpiteitä myöhemmin. Tässä tutkimuksessa aineiston käsittely sekä analysointimenetelmät on pyritty avaamaan mahdollisimman tarkasti, jotta tutkimuksen luotettavuutta olisi mahdollista arvioida. Tutkija nähdään tulkitsijan roolissa, joka on tulkinnut aineistoa omasta kokemusmaailmastaan käsin. Toisen henkilön lukemana aineisto olisi saattanut saada toisenlaisia tulkintoja ja siksi on syytä tarkastella, kuinka on mahdollista lisätä tutkimuksen vakuuttavuutta.

Juhila & Suoninen (1999, 236) mainitsevat yhdeksi keinoksi osoittaa vakuuttavuutta siten, että tulkintoja suhteutetaan aikaisempaan tutkimukseen. Tulosten ja tulkintojen vertailukohtana voivat toimia teoreettiselta orientaatioltaan samankaltaiset tutkimukset, sillä erilaisista teoreettisista lähtökohdista saadut tulkinnot eivät ole vertailukelpoisia. Moilanen & Räihän (2007, 61-62) mukaan laadullisen tutkimuksen uskottavuutta eli luotettavuutta voidaan parantaa löytämällä yhtymäkohtia vastaaviin ilmiöihin eli käymällä vuoropuhelua muiden alaan liittyvien tutkimusten kanssa.

Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan tulosten läpinäkyvyydestä ja yleistettävyydestä. Tällöin yleistettävyydellä ei tarkoiteta sitä, että löydetyn ilmiön väitettäisiin pitävän paikkansa myös laajemmassa joukossa, vaan puhutaan *mahdollisen logiikasta*. Tietynlaiset tavat kategorisoida ja kuvata jotain ilmiötä voidaan ajatella liittyvän siihen, että ne ovat kyseisessä kulttuurissa yhteisesti jaettuja. Ihmisten puhe- ja jäsennostavoissa on aina jotain yhteistä, jota ilman jäsentynyt yhteistointi ei olisi mahdollista. (Ruusuvuori ym., 2010, 28.)

10 Pohdintaa

Tässä luvussa pohditaan tutkimustuloksia suhteessa tutkimuksen tavoitteisiin, tutkimuksen merkittävyyttä ja sitä, millaisia uusia näkökulmia ja sovellusmahdollisuuksia tämä tutkimus tarjoaa. Tärkeää on myös avata ajatuksia ja ehdotuksia jatkotutkimuksen suhteen. Tätä tarkastellaan siltä kannalta, millaista lisätutkimusta tämä aineisto voisi vielä tarjota, mutta myös jatkotutkimusehdotuksia tutkielman aiheeseen liittyen.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tehdä näkyväksi ruokapöytäkeskustelujen moninaisuus sekä tarkastella sen kautta arkea. Ruokailutilanteissa ilmenneet diskurssit kertovat muun muassa lapsiperheen arjen dynaamisuudesta ja käytännönläheisyydestä. Vanhempi ja lapsi keskusteleval hyvin konkreettisista asioista, jotka tapahtuvat tässä ja nyt -hetkessä. Tämä kertoo ehkä siitä, kuinka pienen lapsen elämä on keskittynyt kotiin ja perheen ympärille. Lapset osoittautuivat taviksi keskustelukumppaneiksi, joten se herätti pohtimaan, voisiko vanhempi puhua lapsen kanssa jo muustakin kuin arjen toiminnoista syömisineen ja nukkumisineen. Ruokailutilanteissa keskustelua esiintyi paljon eikä pitkiä hiljaisia jaksoja juurikaan ollut, joten ruokailut näyttäytyivät hyvin vuorovaikutuksellisina. Perheiden yhteiset ruokailut nähdään nykyään yhä enemmän sosiaalisesti merkittävinä hetkinä, jolloin pelkkä ravitsemuksellinen puoli ja vatsan täyttäminen eivät ole ainoita ruokailun päämääriä. Ilahduttavaa on huomata, että tämän tutkimuksen perheissä ruokailut olivat keskustelun täyttämiä ja sitä kautta vanhemmat kasvattavat ehkä lapsistaan sosiaalisia ruokailijoita.

Hyvin usein valtaa ja sen mukanaan tuomaa korkeampaa statusasemaa tavoitellaan. Tässä tutkimuksessa vanhemman ei kuitenkaan nähdä tavoittelevan valtaa vuorovaikutuksessa, vaan valta ilmenee vanhemman roolin kautta. Vanhempi on ikään kuin automaattisesti korkeammassa statusasemassa, koska hänellä on vastuu lapsesta. Vastuu ja valta kulkevat käsikädessä, joten tämä selittää myös osittain sitä, miksi vanhemman puheessa näkyy paljon vallankäyttöä suhteessa lapseen. Vastuu korostuu myös mitä pienemmistä lapsista on kyse, joten samankaltaisen tutkimuksen tekeminen kouluikäisten lasten perheessä olisi saattanut

tuoda vuorovaikutuksen sekä vanhemman ja lapsen välisen valta-asetelman erilaiseen valoon. Valta kuuluu tavalla tai toisella kaikkiin vuorovaikutussuhteisiin eikä sitä tulisi nähdä automaattisesti negatiivisena asiana. Vanhempi kasvattajan roolissa pyrkii ohjaamaan lasta, jotta lapsi oppisi toimimaan sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Syömiseen liittyvä vallankäyttö voi kertoa myös siitä, että vanhempi kokee määrällisesti riittävät ja ravitsemuksellisesti monipuoliset ateriat merkittävinä ja kantaa lapsen oikeanlaisesta syömisestä vastuuta.

Aineistossa näkyi myös paljon lapsen vallankäyttöä ja valtataistelua. Kun vanhemman vastuuvalta ja uhmaikäinen lapsi kohtaavat, ei valtataistelulta voi välttyä. Tämä herätti mielenkiinnon tutkia ilmiötä lisää lapsinäkökulmasta ja nostaa näkyväksi sen, millaisia muotoja lapsen käyttämä valta saa. Tämän tutkimuksen kattava aineisto tarjoaisi mahdollisuuden jatkotutkimukselle nostaa esille lapsen ääntä ja roolia aktiivisena vuorovaikutuskumppanina. Lapsi tulisi nähdä tasavertaisena perheenjäsenenä ja tähän lisääntyvä lapsitutkimus voisi vastata.

Tämä tutkimus osoittaa, että diskurssianalyysin avulla arkisista tilanteista voidaan nostaa näkyville jotain sellaista, mitä esimerkiksi havainnoimalla tai haastatteleamalla voi olla haastavaa nähdä. Vuorovaikutuksen mikrotason tarkastelu tekee näkyväksi hienosyiset ilmiöt ja sosiaaliset tilanteet voivat saada sitä kautta uusia merkityksiä. Voisiko diskurssien tutkiminen tuoda jotain uutta kotitaloustieteen kenttään? Tutkimalla luokkatilanteessa esimerkiksi opettajan opetusdiskursseja voitaisiin kenties saada toisenlaista näkökulmaa opettajan toiminnasta, opetuksen sisällöstä ja opettajan käyttämistä keinoista saada oppilas ymmärtämään ja oppimaan. Myös luokkaympäristön vuorovaikutusta voisi tutkia diskurssianalyyttisin keinoin. Kiinnostavaa on myös pohtia, voisiko diskurssin tutkimuksella parantaa vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta. Diskurssianalyttisiä tutkimuksia on tehty aikaisemmin muun muassa lääkärin vastaanotolla, jolloin tavoitteena on ollut parantaa potilas-lääkärisuhdetta. Koulumaailmaan sijoitettuna tärkeää olisi tehdä näkyväksi opettaja-oppilas -suhde ja sen kehittäminen mahdollisimman hyväksi molempien osapuolten kannalta.

Lähteet

- Birch, L.L. (1999). Development of Food Preferences. *Annual Review of Nutrition* 19/99, 41-62.
- Blum-Kulka, S. (1997). *Dinner Talk. Cultural Patterns of Sociability and Socialization in Family Discourse*. Mahwah (NJ): Erlbaum.
- Boysson-Bardies, B. de. (1999). *How Language Comes to Children*. Cambridge: MIT Press cop.
- Cialdini, R. (2011). *Vaikutusvalta. Suostuttelun psykologiaa*. Helsinki: Readme.fi.
- Cook-Gumperz, J. & Kyratzis, A. (2003). Child Discourse. Teoksessa D. Schiffrin, D. Tannen & H.E. Hamilton (eds.) *The Handbook of Discourse Analysis* (pp. 590-611). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Engeström, R. (1999). *Toiminnan moniäänisyys. Tutkimus lääkärinvastaanottojen keskusteluista*. Helsinki: Helsinki University Press. Väitöskirja.
- Eskola, J. (2007). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss.159-183). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2001). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fieldhouse, P. (1986). *Food and Nutrition: Customs and Culture*. London: Croom Helm.
- Gjerstad, E. (2009). *Valta kotikasvatuksessa*. Kasvatustieteenlaitoksen tutkimuksia 225. Helsinki: Yliopistopaino. Väitöskirja.
- Gjerstad, E. (2015). Kuka on kukkulan kuningas? Lasten ja aikuisten valtasuhteet kasvun tukena. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Greene, J.C. (2000). Understanding social programs through evaluation. Teoksessa N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (eds.) *Handbook of qualitative research* (pp. 981-999). California & Thousand Oaks: Sage Publications.
- Greig, A. (1998). Play, language and learning. Teoksessa J. Taylor & M. Woods (eds.) *Early Childhood Studies. An Holistic Introduction* (pp. 154-171). Bath: The Bath Press.
- Gubrium, J.F. & Holstein, J.A. (2000). Analyzing interpretive practice. Teoksessa N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (eds.) *Handbook of qualitative research* (pp. 487-508). California & Thousand Oaks: Sage Publications.

- Hacking, I. (2009). *Mitä sosiaalinen konstruktioismi on?* Tampere: Vastapaino.
- ten Have, P. (2007). Ethnomethodology. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium & D. Silverman (eds.) *Qualitative Research Practice* (pp. 139-152). London & Thousand Oaks: Sage.
- Haverinen, L. (1996). *Arjen hallinta kotitalouden toiminnan tavoitteena. Kotitalouden toiminnan filosofista ja teoreettista tarkastelua*. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Väitöskirja.
- Haverinen, L. & Martikainen, M. (2004). *Rakas lapsi – ei! Kodin kasvattava vuorovaikutus*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Helkama, K., Myllyniemi, R. & Liebkind, K. (2005). Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Hepburn, A. & Potter, J. (2007). Discourse analytic practice. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium & D. Silverman (eds.) *Qualitative Research Practice* (pp. 168-184). London & Thousand Oaks: Sage.
- Hoikkala, T. (1990). Teun A. van Dijk:n diskurssianalyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta* (ss. 142-161). Helsinki: Gaudeamus.
- Holstein, J.A. & Gubrium, J.F. (2007). Context: working it up, down, and across. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium & D. Silverman (eds.) *Qualitative Research Practice* (pp. 267-281). London & Thousand Oaks: Sage.
- Ilmonen, K. (2007). Muuan diskurssianalyysi. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss.126-141). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jokinen, A. (1999a). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen: *Diskurssianalyysi liikkeessä* (ss. 37-53). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. (1999b). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen: *Diskurssianalyysi liikkeessä* (ss. 126-159). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K. & Suoninen, E. (1999). Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen: *Diskurssianalyysi liikkeessä* (ss. 233-252). Tampere: Vastapaino.
- Kauppila, R. A. (2005). *Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Korvela, P. (2003). *Yhdessä ja erikseen. Perheenjäsenten kotona olemisen ja tekemisen dynamiikka*. Tutkimuksia 130. Helsinki: Stakes. Väitöskirja.
- Laine, T. (2007). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss.28-45). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lappalainen, R. & Koivisto, U-K. (1994). Miten lapsen ruokailutottumuksiin voi vaikuttaa? *Suomen Lääkärilehti* 18-19/94, 1941-1943.
- Martikainen, M. (1992). Ihmissuhteet – kotitalouden henkinen voimavara. Teoksessa T. Gröhn & P. Palojoki (toim.) *Kotitalouden toiminta tutkimuskohteenä. Kotitalousopetusta palvelevan tutkimuksen tarkastelutapoja* (ss. 137-168). Helsinki: Yliopistopaino.
- Metsomäki, M. (2006). ”Suu on syömistä varten”. *Lasten ja aikuisten kohtaamisia ryhmäperhepäiväkodin ruokailutilanteissa*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 291. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Metsämuuronen, J. (2006). *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Helsinki: International Methelp.
- Mitä on direktiivisyys? Direktiivien tehtävistä. Viitattu 4.6.2018 <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1645>
- Moilanen, P. & Räihä, P. (2007). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss. 46-69). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mäkelä, K. (1990). Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta* (ss. 42-61). Helsinki: Gaudeamus.
- Nieminen, P. (1991). *Äidin ja lapsen kommunikaatio ja lapsen kielen omaksuminen*. Tampereen yliopisto. Psykologian laitos. Acta Universitatis Tampensis ser A vol 323. Tampere: Tampereen yliopisto. Väitöskirja.
- Nuolijärvi, P. (1990). Keskusteluntutkimus. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta* (ss.114-141). Helsinki: Gaudeamus.
- Ochs, E. & Taylor, C. (1995). The ”Father Knows Best” Dynamic in Dinnertime Narratives. Teoksessa K. Hall & M. Bucholtz (eds.) *Gender Articulated. Language and the Socially Constructed Self* (ss. 97-120). New York: Routledge.
- Ojala, T. & Uutela A. (1993). *Rakentava vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY.

- Ollila, M-R. (2005). *Persoonan valta*. Helsinki: WSOY.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pirttilä-Backman, A-M. & Keso, K. (1998). Tiedon asema sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa A.R. Lahikainen & A-M. Pirttilä-Backman (toim.) *Sosiaalinen vuorovaikutus* (ss. 48-62). Keuruu: Otavan kirjapaino.
- Pirttilä-Backman, A-M., Suoninen, E., Lahikainen, A.R. & Ahokas, M. (2010). Arjen sosiaalisuus. Teoksessa E. Suoninen, A-M. Pirttilä-Backman, A.R. Lahikainen & M. Ahokas. *Arjen sosiaalipsykologia* (ss. 11-28). Helsinki: WSOYpro Oy.
- Rantala, I. (2007). Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (ss.106-125). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Reenkola, E. (2012). *Äidin valta ja voima*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Ricouer, P. (2000). *Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Routarinne, S. (2007). *Valta ja vuorovaikutus. Statusilmaisun perusteet*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Rutherford, D. (1998). Children's relationships. Teoksessa J. Taylor & M. Woods (eds.) *Early Childhood Studies. An Holistic Introduction* (pp. 124-142). Bath: The Bath Press.
- Ruusuvuori, J. (2010). Vuorovaikutus ja valta haastattelussa – keskustelunanalyttinen näkökulma. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi* (ss. 269-299). Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi* (ss. 9-38). Tampere: Vastapaino.
- Ryen, A. (2007). Ethical issues. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium & D. Silverman (eds.) *Qualitative Research Practice* (pp. 218-235). London & Thousand Oaks: Sage.
- Ryan, G.W. & Bernard, H.R. (2000). Data management and analysis methods. Teoksessa N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (eds.) *Handbook of qualitative research* (pp. 769-802). California & Thousand Oaks: Sage Publications.
- Räsänen, P. (2005). Havaintojen mittaus ja aineiston jäsentämisen metodologia. Teoksessa P. Räsänen, A-H. Anttila & H. Melin (toim.) *Tutkimusmenetel-*

mien pyönteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat (ss. 85-102). Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Saaristo, K. & Jokinen, K. (2013). *Sosiologia*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. & Mäkelä, J.E. (2015). *Stressin säätely. Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salo, U-M. (2015). Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa S. Aaltonen & R. Högbäck (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa* (ss.166-190). Helsinki: Nuorisotutkimus verkosto: Nuorisotutkimusseura.
- Seppänen, E-L. (1997). Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* (ss. 18-31). Tampere: Vastapaino.
- Silverman, D. (2000). Analyzing talk and text. Teoksessa N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (eds.) *Handbook of qualitative research* (pp. 821-834). California & Thousand Oaks: Sage Publications.
- Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London: Sage Publications.
- Suoninen, E. (1999). Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä* (ss. 17-36). Tampere: Vastapaino.
- Suoninen, E. (2010). Päivittäinen vuorovaikutus. Teoksessa E. Suoninen, A-M. Pirttilä-Backman, A.R. Lahikainen & M. Ahokas. *Arjen sosiaalipsykologia* (ss. 29-88). Helsinki: WSOYpro Oy.
- Suoninen, E. (2015). Lapsen aseman rakentuminen perheen ruokapöytäkeskusteluissa. Teoksessa A.R. Lahikainen, T. Mäkiä & K. Repo (toim.) *Media lapsiperheessä* (ss.157-181). Tampere: Vastapaino.
- Tiittula, L. (1992). *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Helsinki: Finn Lectura.
- Trenholm, S. & Jensen, A. (1996). *Interpersonal Communication*. USA: Wadsworth Publishing Company.
- Torkki, J. (2006). *Puhevalta. Kuinka kuulijat vakuutetaan*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Törrönen, J. (2005). Puhetapoja analysoimassa. Rajankäyntiä kriittisen diskurssianalyysin ja semioottisen sosiologian välillä. Teoksessa P. Räsänen, A-H. Anttila & H. Melin (toim.) *Tutkimusmenetelmien pyönteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat* (ss. 139-159). Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Viljamaa, J. (2014). *Kuka täällä oikein määrää? Lapsiperheen kasvatuskirja*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Vilkkumaa, I. (1998). Sosiaalisen taidon metsästys. Lähtökohtia sosiaalisen kyvykkyyden ymmärtämiseen. Teoksessa A.R. Lahikainen & A-M. Pirttilä-Backman (toim.) *Sosiaalinen vuorovaikutus* (ss. 222-239). Keuruu: Otavan kirjapaino.
- Ylikoski, P. (2000). Onko valta kyky-käsite? Teoksessa J. Räikkä & M. Wennberg (toim.) *Mitä on valta?* (ss. 13-34). Kuopio: Oy Unipress Ab.

Liitteet

Liite 1. Ohjeita ruokailutilanteiden nauhoittamiseen

Liite 2. Ruokailupäiväkirja

Liite 3. Ruokailupäiväkirja, näyte taulukosta

Liite 4. Litterointimerkit

Liite 5. Näyte litteraatiosta

Liite 6. Vanhemman ja lapsen väliset keskustelujen teemat ja episodien määrä

LIITE 1

Ohjeita ruokailutilanteiden nauhoittamiseen

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaista on vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus ruokailutilanteessa ja miten eri tavoin se ilmenee. Tutkimuksessa keskitytään ruokapuheisiin ja verbaaliseen vuorovaikutukseen sekä siihen, mikä vaikutus niillä on lapsen syömiskäyttäytymiseen.

On erittäin tärkeää, että pyritte toimimaan ruokailutilanteissa luonnollisesti ja unohtamaan nauhurin läsnäolon. Älkää miettikö tai varoko puheitanne, sillä keskustelujen tulisi olla mahdollisimman spontaaneja ja tilanteiden samanlaisia kuin ”normaaleina” päivinä. Mikäli ette keskustele lapsenne kanssa mistään tai ruokailun aikana syntyy pitkiä hiljaisia taukoja, älkää antakosen vaikuttaa tilanteeseen. Hiljaisuus tai pitkät tauot eivät haittaa mitään eikä niiden takia tule ”keksiä” keskusteluja vain paikatakseen hiljaisuutta. Puhumattomuus on jo sinänsä tutkimustulos.

Ennen ensimmäistä nauhoituskertaa on hyvä antaa lapsen tutustua nauhuriin ja kertoa hänelle mitä sillä tehdään, jotta nauhoitus ei häiritsisi ruokailua. Asettakaa nauhuri sellaiseen paikkaan pöydällä, että lapsi ei pääse koskemaan siihen ruokailun aikana. Nauhoitus on hyvä aloittaa siinä vaiheessa, kun lapsi istuu ruokapöytään ja lopettaa, kun hän nousee pöydästä.

Muistakaa ottaa nauhuri mukaanne, mikäli ruokailette muualla kuin kotona. Tutkimuksessa tarkastellaan myös ympäristön vaikutusta lapsen syömiskäyttäytymiseen, joten on tärkeää, että nauhoitatte **kaikki** päivän ruokailutilanteet tapahtuvatpa ne missä tahansa. Jos ruokailuun osallistuu esim. ystäviänne tai sukulaisianne, kysykää heiltä suostumus nauhoitukseen.

Teknisiä ohjeita nauhurin käyttöön

Jokainen kasettinauha on numeroitu. Aloittakaa kasetista numero 1 ja vaihtakaa numerojärjestyksessä. Asettakaa uusi kasetti nauhuriin siten, että A-puoli tulee nauhurin ulkopuolelle. Tällöin näette A-puolen tekstin kasettiluukun läpi. Nauhoitus tapahtuu painamalla yhtä aikaa pohjaan punainen rec-painike ja viereinen musta play-painike. Nauhoitus lopetetaan painamalla kolmatta stop-painiketta. Mikrofonin on nauhurin päädyssä, joten **asettakaa mikrofoni nauhoitus-tilanteessa kohti puhujia**. Älkää kelatko nauhaa missään vaiheessa. Yhdelle kasetille mahtuu 60 minuuttia materiaalia.

KAIKKI NAUHOITUKSET KÄSITELLÄÄN LUOTTAMUKSELLISESTI EIKÄ NIITÄ ANNETA ETEENPÄIN MUUHUN TUTKIMUSKÄYTTÖÖN ILMAN TEIDÄN LUPAANNE.

Mikäli teillä on kysyttävää liittyen tutkimuksen tai nauhoitusten tekoon, ottakaa ystävällisesti minuun yhteyttä mahdollisimman pian.

Yhteistyöterveisin, Kati Oikarinen

LIITE 2

Ruokailupäiväkirja

Perheen taustatiedot:

- a) asuinpaikkakunta _____
- b) perheenjäsenet (nimi, ikä) _____

Ohjeita päiväkirjan täyttämiseen

Ruokailupäiväkirjan tarkoituksena on tukea nauhoitettavaa materiaalia ja antaa taustatietoja ruokailutilanteista. On tärkeää, että *jokaisesta* nauhoitetusta ruokailusta täytetään myös ruokailupäiväkirjaa. Suositeltavaa on, että kirjaatte tiedot mahdollisimman pian ruokailun päätyttyä, jotta muistatte ne parhaiten. Aloittakaa jokainen uusi päivä uudelle sivulle. Täyttäkää päiväkirjaa aikajärjestyksessä eli nauhoitusjärjestyksessä!

Tarkemmat täyttöohjeet:

- KLO: Ruokailun alkamisaika (esim. 8.15)
- PAIKKA (esim. koti, lasten mummila)
- RUOKAILIJAT: Merkitkää ruokailuun osallistujat sekä ruokailijat sen mukaan, ketkä söivät ja ketkä olivat muuten mukana ruokailutilanteessa (esim. Lassi söi ja äiti seurana *tai* isä, äiti ja Lassi söivät)
- ATERIA (esim. lounas)
- MITÄ SYÖDÄÄN: Mikäli lapsi syö eri ruokaa kuin vanhempi, merkitkää taulukkoon vain lapselle tarjottavat ruokalajit, leivät, juomat jne. (esim. makaronilaa-tikko, ruisleipä + juusto ja maito). Vanhempien ruokalajeja ei tällöin kirjata ylös erikseen. Ruoka-aineita *ei* tarvitse eritellä tarkemmin laadun (esim. Emmental-juusto) tai valmistustavan (esim. pannulla paistetut lihapullat) mukaan. Kirjatkaa jokainen ruokalaji ja juoma omalle rivilleen, jotta seuraavan sarakkeen ruokamäärät yhdistyvät oikeisiin ruokiin.

- RUOAN MÄÄRÄ: Merkitkää sekä *annetun* että *syödyn* ruoan määrä. Ilmoittakaa ruoan määrä talousmittoina (esim. desilitroina, viipaleina tai kappaleina). Ruokia ei tarvitse punnita. On tärkeää, että kirjaatte molemmat kohdat, jotta saada selville mitä lapsi todellisuudessa on syönyt.
- RUOKAILUN TAUSTATEKIJÄT: Merkitkää tähän kohtaan mm. ruokailuympäristöön tai lapseen liittyviä erityistekijöitä, joilla on yhteys ruokailutilanteeseen tai ruokahaluun (esim. ruokapöydällä olevat lelut, television katselu, samassa huoneessa leikkivät muut lapset, sairastelu)

LIITE 3

Ruokailupäiväkirja, näyte taulukosta

Viikonpäivä <u>kesäviikko</u>		Päivämäärä <u>21.11.07</u>					
Klo	Paikka	Ruokailijat	Ateria	Mitä syödään?	Ruoan määrä		Ruokailun taustatekijät
					annettu	syöty	
9.10 6 min 3 min 15 min 30 s 3A	koti, keittiö	Otto ja äiti söivät	aamupala	kaakao+maito juusto rinkeli Sana-Sol purukumi	4 dl viipale 1 kpl 10 ml 1 kpl	3 dl viipale - 10 ml 1 kpl	-pissikäynti
12.05 25 min 20 s 4A	koti, keittiö	Otto ja äiti söivät, isä tuli kesken syömiseen	lounas	lihaperunasose- laatikko tomatti feta maito suklaajuurakka	2 dl lohke n. 2 rkl 1 dl pala	2 dl - 2 rkl 1/4 dl pölyste	-radio pöydällä -isin tulo
15.30 a-puoli 3 min b-puoli 2.20 min = 5 min 30 s 5A	koti, keittiö	Otto ja äiti söivät	välipala	pillipöytä pipari	2 dl yksi	2 dl -	-poika aivan unella, tosi jäseninen
17.15 11 min 6A	koti, keittiö	Otto, äiti ja isä söivät	päivällinen	spagetti pöytälihakastike juustoraaste mehu+vissy	1,5 dl 0,5 dl 1 rkl 1 dl	1,5 dl 0,5 dl 1 rkl 1 dl	2 haamu kallinen

LIITE 4

Litterointimerkit

(0.06)	tauon pituus; pituus ilmoitettu sekunteina
(--)	pidempi jakso, josta ei ole saatu selvää
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
is-	(tavuviiva) sana jää kesken
((itkee))	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta
e::i	(kaksoispisteet) äänten venytys
tÄMMÖiseen	(kapiteelit) äänen voimistaminen
he he	nauru
(suostutteleva)	(kursivoitu) puheensävy

LIITE 5

PERHE A

TILANNE: Lounas kotona keittiössä, Keskiviikko klo: 12.05

OSALLISTUJAT: Äiti ja Otso syövät, isä tulee kesken syömään. Radio päällä taustalla.

TILANTEEN KESTO: 25min 20s

NAUHA 3, A-PUOLI, LITTEROINTI 4A

O: Mä haluun kurkkua ja fetaa!

Ä: Hmm. Tässä on tomaattia ja fetaa.

O: Minä haluun.

Ä: Saat. Tämmöistä salaattia.

O: Joo.

Ä: No niin, siinä on sulle haarukka. Äiti antaa kylmää maitoo vähän. Haluutsä ketsuppia?

O: Joo.

Ä: Okei. Hmm. (1.18)

O: Hmm. ((maistelee ja maiskuttaa))

Ä: Hmm. ((hymähtää))

O: Hmm! Onpa hyvää!

Ä: Hmm. Niin on.

O: Laita (-) tuommoista puolillaan.

Ä: Se saa pyöriä tuossa samalla kun kynttilä palaa. Joo::o. ((naurahtaa))

O: (--)

Ä: Hmm. (0.33)

O: Kato äiti, onpa lamppu likainen.

Ä: On. Se pitäis pyyhkästä.

O: Lamppu on vähän, lamppu on vähän likainen.

Ä: Hmm. On tullu rasvan käryä niin paljon.

O: Tuo lamppu ei oo likainen.

Ä: No on sekin likainen, se vaan kuule näy tänne. Tämä näkyy, kun se on tässä lähellä. Mutta kyllä tämä on likaisempi, siihen on tullu pekonin käryä ja kaikkee. Kun se oli se raclette-grilli eilen. Hmm. [Äiti vois ottaa kans ihan maitoo.] (0.17) [Kohta me voitais rueta kättelee, että tuleeko tuohon laudalle lintuja. Ne ei kato heti uskalla, kun siinä on ihmisen hajua, mutta ne saattaa huomenna jo uskaltautua siihen. Varsinkin jos tulee pakkasilma kova, niin sitten ne varmasti tulee tuohon noin. Ja orava käy varmaan hakemassa sieltä kuule pähkinöitä. Me voidaan tästä aina kattoo sitten.]

O: Me otettiin aamulla kaakaot mukaan alakertaan.

Ä: No illalla otettiin, niin.

O: Illalla otettiin.

Ä: Niin. Oliko kivaa? Hmm. (0.11) Hm-Hm.] (0.20) [Äiti ottaa kans lisää.]

Katotaan milloin se isikin tulee. Se on pitkään töissä tänään.

((kolinaa ja mikron ääni taustalla)) (1.35)

((äidin puhelin soi)) Isi soitti, se tulee kohta. (0.25)

O: On Hilman kirjain.

Ä: Niin on.

O: Ja on pikku kakkonen merkki.

Ä: Niin on.

O: Ja on Otson (-) ja on Rikun kirjain.

Ä: Rikun r-kirjain, hyvä. Löydätsä isin kirjaimen täältä jostain?

O: Tuolla!

Ä: Täällä oli kaksi isin kirjainta, s-kirjain.

O: Tässä on Otso.

Ä: Hmm. Tämäkin oli vielä hyvää. (0.06) Äiti syö sosekeiton pois. (0.18) Otan vielä vähän ruisleipää. (1.14)

LIITE 6

Vanhemman ja lapsen väliset keskustelujen teemat ja episodien määrä

Teemat	Perhe A	Perhe B	Perhe C	Yhteensä
Syöminen & ruoka	104	81	67	252
Käyttäytyminen & toiminta	33	58	57	148
Äänitallentaminen	2	4	2	8
Vessahätä	5	3	3	11
Terveys & olotila	2	3	1	6
Väsymys & nukkuminen	11	0	9	20
Pikkusisarukset & masuvauva	2	5	23	30
Ystävät & tuttavat	5	2	3	10
Sää	2	1	3	6
Koti	32	10	5	47
Ulkoelämä & piha	5	0	3	8
Menneet tapahtumat	11	4	8	23
Tuleva päivä & arjen suunnittelu	21	11	5	37
Tv-ohjelmat & niistä neuvottelu	3	5	3	11
Arjen ja elämän ihmettely	0	2	7	9
Leikki & yhdessä puuhailu	4	2	0	6
Yhteensä	242 kpl	191 kpl	199 kpl	632 kpl